

Міністерство освіти і науки України

Луцький національний технічний університет

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет бізнесу та права

(повне найменування факультету)

Кафедра міжнародних економічних відносин

(повна найменування кафедри)

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»**

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК МЕДУ:
ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
(шифр і назва спеціальності)

освітня програма Міжнародні економічні відносини
(назва освітньої програми)

Виконав: здобувач вищої освіти
групи МЕВм-21
Остапчук Володимир Петрович

(підпис)

Керівник:
к.е.н., доцент
Урбан Оксана Анатоліївна

(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2023 р.
Гарант освітньої програми:
к.е.н., доцент
Зелінська Ольга Миколаївна

(підпис)

Луцьк – 2023 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет бізнесу та права
Кафедра міжнародних економічних відносин
Ступінь вищої освіти: магістр
Галузь знань: 29 Міжнародні відносини
Спеціальність: 292 Міжнародні економічні відносини
Освітня програма: Міжнародні економічні відносини

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри міжнародних економічних
відносин _____ к.е.н., доцент Олена БАУЛА
« _____ » _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Остапчуку Володимиру Петровичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи: Європейський ринок меду: перспективи для України.
Керівник роботи: к.е.н., доцент Урбан Оксана Анатоліїна
затвержені наказом закладу вищої освіти від «04» січня 2023 року № 06/01-02
2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи «12» грудня 2023 р.
3. Вихідні дані до роботи: роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, дані міжнародної статистики Банку міжнародних розрахунків, Світового банку, законодавчі та нормативні акти України, Державної служби статистики України, спеціальні періодичні видання, інформаційні ресурси мережі Інтернет та ін.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити): ВСТУП. РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РИНКУ МЕДУ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ 1.1. Сутність, передумови розвитку та особливості ринку меду. 1.2. Структура та основні елементи медового ланцюга доданої вартості інвестиційної діяльності 1.3. Міжнародні асоціації у сфері регулювання ринку меду. РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РИНКУ МЕДУ. 2.1. Формування та динаміка розвитку європейського ринку меду. 2.2. Конкуренція в межах європейського медового ланцюга доданої вартості. 2.3. Стандарти та вимоги до медової продукції на європейському ринку меду. РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПОРТУ УКРАЇНСЬКОГО МЕДУ НА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК. 3.1. Позicionування України на європейському ринку меду. 3.2. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: можливості для медової продукції та інтеграція в медовий ланцюг доданої вартості. 3.3 Напрями державної підтримки української експортноорієнтованої медової галузі. ВИСНОВКИ.
5. Перелік графічного (ілюстративного) матеріалу: Лист 1. Мета, об'єкт, предмет і завдання дослідження. Лист 2. Частка світового експорту меду в 2020 р. Лист 3. Частка світового експорту меду в 2021 р. Лист 4. Динаміка світової імпоротної та експортної ціни на мед в період 2013-2022рр. Лист 5. Карта медового ланцюга доданої вартості. Лист 6. Основні канали продажу медової продукції. Лист 7. Розподіл каналів збуту меду в межах МЛДВ. Лист 8. Прогнози збільшення вуликів в країнах ЄС. Лист 9. Європейська продукція меду за 2021 р. Лист 10. Середні ціни ЄС на імпортований мед (євро/кг) за походженням. Лист 11. Імпорт меду в ЄС за походженням (т). Лист 12. Ціни на мед головних учасників медового ланцюга в ЄС.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>Теоретичний розділ</i>	доцент Урбан О.А.		
<i>Аналітичний розділ</i>	доцент Урбан О.А.		
<i>Проектний розділ</i>	доцент Урбан О.А.		
<i>Висновки</i>	доцент Урбан О.А.		
<i>Нормоконтроль</i>	доцент Урбан О.А.		

7. Дата видачі завдання 04.01.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Термін виконання етапів кваліфікаційної роботи магістра	Примітка
1	<i>Обґрунтування теми</i>	<i>до 03.01.2023</i>	<i>виконано</i>
2	<i>Огляд літератури із досліджуваної проблеми</i>	<i>до 15.06.2023</i>	<i>виконано</i>
3	<i>Теоретичний розділ</i>	<i>до 01.09.2023</i>	<i>виконано</i>
4	<i>Аналітичний розділ</i>	<i>до 30.09.2023</i>	<i>виконано</i>
5	<i>Проектний розділ</i>	<i>до 01.11.2023</i>	<i>виконано</i>
6	<i>Висновки</i>	<i>до 07.11.2023</i>	<i>виконано</i>
7	<i>Формування списку використаних джерел</i>	<i>до 09.11.2023</i>	<i>виконано</i>
8	<i>Формування додатків</i>	<i>до 11.11.2023</i>	<i>виконано</i>
9	<i>Оформлення ілюстративного матеріалу</i>	<i>до 18.11.2023</i>	<i>виконано</i>
10	<i>Попередній захист кваліфікаційної роботи магістра</i>	<i>до 25.11.2023</i>	<i>виконано</i>
11	<i>Нормоконтроль</i>	<i>до 05.12.2023</i>	<i>виконано</i>
12	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	<i>до 07.12.2023</i>	<i>виконано</i>
13	<i>Представлення кваліфікаційної роботи магістра до захисту</i>	<i>до 12.12.2023</i>	<i>виконано</i>

Здобувач вищої освіти

_____ (підпис)

Остапчук В.П.

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис)

Урбан О.А.

_____ (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Остапчук В.П. Європейський ринок меду: перспективи для України. Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра ОП «Міжнародні економічні відносини» спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини. Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2023.

Кваліфікаційна робота магістра складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Кваліфікаційна робота магістра присвячена вивченню теоретико-методичних основ дослідження особливостей ринку меду в умовах міжнародної інтеграції. Визначено сутність та передумови розвитку та особливості ринку меду. Проведено аналіз та оцінку тенденцій розвитку європейського ринку. Розглянуто перспективи експорту українського меду на європейський ринок.

Загальний обсяг роботи 87 сторінки. Робота містить 10 таблиць, 21 рисунок, додатки. Список використаних джерел включає 97 позицій.

Ключові слова: бджільництво, канали збуту, імпорт, експорт, європейський ринок, ринок меду.

ABSTRACT

Ostapchuk V.P. European honey market: prospects for Ukraine. Manuscript.

Master's qualification thesis of the OP "International Economic Relations" specialty 292 International Economic Relations. Lutsk National Technical University. Lutsk, 2023.

The master's qualification work consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of used sources, appendices.

The master's qualification work is devoted to the study of the theoretical and methodological foundations of the study of the peculiarities of the honey market in the conditions of international integration. The essence and prerequisites for the development and peculiarities of the honey market have been determined. The analysis and evaluation of the development trends of the European market was carried out. The prospects for the export of Ukrainian honey to the European market are considered.

The total volume of work is 87 pages. The work contains 10 tables, 21 figures, appendices. The list of used sources includes 97 items.

Key words: beekeeping, sales channels, import, export, European market, honey market.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РИНКУ МЕДУ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	11
1.1. Сутність, передумови розвитку та особливості ринку меду	11
1.2. Структура та основні елементи медового ланцюга доданої вартості інвестиційної діяльності	21
1.3. Міжнародні асоціації у сфері регулювання ринку меду	28
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РИНКУ МЕДУ	33
2.1. Формування та динаміка розвитку європейського ринку меду	33
2.2. Конкуренція в межах європейського медового ланцюга доданої вартості	45
2.3. Стандарти та вимоги до медової продукції на європейському ринку меду	53
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПОРТУ УКРАЇНСЬКОГО МЕДУ НА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК	59
3.1. Позичіонування України на європейському ринку меду	59
3.2. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: можливості для медової продукції та інтеграція в медовий ланцюг доданої вартості	68
3.3. Напрями державної підтримки української експортноорієнтованої медової галузі	73
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88
ДОДАТКИ	100

ВСТУП

Актуальність дослідження. Вивчення особливостей європейського ринку меду та перспектив експорту для України нині набуває вагомого значення. На сучасному етапі розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом існує потреба поглиблення досліджень стану, потенціалу та перспектив розвитку, конкурентних переваг, стандартів та вимог європейського ринку меду. Європейський ринок меду є одним із найбільш глобалізованих ринків продовольства. З огляду на низький рівень самозабезпечення даною продукцією, країни Європи є головними імпортерами меду, висока якість якого має бути підтверджена низкою міжнародних стандартів якості та безпеки харчових продуктів. Україна є важливим постачальником меду на ринок ЄС. Розвиток вітчизняної, медової галузі зумовлений великими площами медоносних угідь, сприятливими кліматичними умовами, тисячолітнім досвідом утримання бджіл, що свідчить про можливість високопродуктивного функціонування галузі та позиціонування України як світового лідера виробництва меду.

Ці питання у теоретичному плані вивчалося зарубіжними та вітчизняними вченими, а саме: Аветисян Г.А., Бабич Н.О., Бутлеров А.М., Гайдуцький П.І., Кулагін Н.М., Панасюк Б.Я., Прокопович П.І. та інші. Основою для аналізу експортних перспектив України на європейському ринку меду послужили праці таких вчених, як: Артиш А.І., Береговий В.К., Бугера С.І., Кравченко С.А., П'ясківський В.М., Хижняк В.М. Дослідження також ґрунтувалося на інформації статистичних та аналітичних матеріалів, звітах міжнародних організацій, які розкривають різні аспекти європейського та вітчизняного медового ринку.

Проте, в сучасній науковій літературі не достатньо повно обґрунтовано механізм формування та функціонування ринку меду. Поглибленого дослідження потребують питання формування та передумов розвитку європейського ринку меду, а також визначення місця України в системі європейського медового ланцюга доданої вартості. З огляду на це, існує необхідність проведення комплексного дослідження формування та динаміки

розвитку європейського ринку меду та позиціонування України на ньому. Перелічені вище причини обумовили вибір теми, її основні цілі, завдання, структуру.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є наукове обґрунтування теоретичних засад, методичних та концептуальних підходів до дослідження тенденцій та особливостей європейського ринку меду та визначення перспектив експорту для України.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- дослідити сутність та передумови ринку меду;
- обґрунтувати структуру та основні елементи медового ланцюга доданої вартості;
- дослідити напрями діяльності міжнародних асоціацій у сфері регулювання ринку меду;
- проаналізувати формування та динаміку розвитку європейського ринку меду;
- вивчити конкуренцію в межах європейського медового ланцюга доданої вартості;
- систематизувати стандарти та вимоги до медової продукції на європейському ринку;
- проаналізувати позиціонування України на європейському ринку меду;
- дослідити можливості інтеграції України в європейський медовий ланцюг доданої вартості в умовах імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;
- обґрунтувати напрями державної підтримки української експортноорієнтованої медової галузі.

Об'єкт дослідження – європейський ринок меду, а його предмет – дослідження є теоретико-методичні засади розвитку європейського ринку меду та перспективи експорту українського меду в країнах Європейського Союзу.

Методи дослідження. Методологічною основою кваліфікаційної роботи магістра є фундаментальні положення теорії міжнародних економічних відносин, нормативно-правові, програмні та методичні документи.

У роботі використовувалися спеціальні та загальнонаукові методи досліджень: аналіз та синтез (при дослідженні стандартів та вимог до меду) порівняльний метод (при дослідженні конкуренції в межах європейського медового ланцюга доданої вартості), метод ретроспективного аналізу (при дослідженні формування та тенденцій європейського ринку меду), критично-літературний (при дослідженні сутності передумов розвитку особливості ринку меду), індукції та дедукції (при дослідженні перспектив експорту українського меду на європейський ринок), логічний (при дослідженні передумов розвитку ринку меду), статистичний (при дослідженні динаміки розвитку європейського ринку меду).

Інформаційну базу дослідження складають: базова навчальна література, фундаментальні теоретичні праці вітчизняних та зарубіжних вчених, результати практичних досліджень видатних науковців, статті і огляди в спеціалізованих і періодичних виданнях, довідкова література, інші актуальні джерела інформації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони розвивають теорії і методику дослідження європейського ринку меду. Одержані результати дослідження щодо динаміки та тенденцій розвитку європейського ринку меду та інтегрування України в даний ринок, аналізу конкуренції в межах європейського медового ланцюга доданої вартості, систематизації основних стандартів та вимог до медової продукції на європейському ринку можуть бути використанні в практичній діяльності підприємств, пасічників, підприємців, науковців та аналітиків.

Окремі пропозиції щодо систематизації особливостей ринку меду, аналізу структурних елементів медового ланцюга доданої вартості, вивчення конкурентної ситуації на європейському ринку меду та визначення перспектив експорту українського меду до ЄС можуть бути використанні при вивченні дисциплін: «Міжнародні економічні відносини», «Світова економіка»,

«Зовнішньоекономічні зв'язки України», «Зовнішньоекономічна політика України».

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи магістра. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладений на 87 сторінках друкованого тексту. Робота містить 10 таблиць та 21 рисунок. Список використаних джерел налічує 97 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ОСОБЛИВОСТЕЙ РИНКУ МЕДУ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Сутність, передумови розвитку та особливості ринку меду

Сільське господарство вважається однією з найпотужніших галузей в світі, адже завдяки ньому вирішується питання продовольчої безпеки, зайнятості населення та соціального розвитку. Розвиток сільського господарства матиме відчутний, позитивний вплив на розвиток сільської місцевості, а також вплине на поштовплення економічного рівня сіл та районів сільськогосподарського призначення. Сільське господарство складається з багатьох галузей, однією з яких є бджільництво. Популярність бджолоїної продукції заключається в її органічності та корисності, а на сьогоднішній день – це те, що найбільш зацікавлює споживачів. Окрім органічності, бджолоїна продукція застосовується в багатьох сферах, а саме в таких галузях як: харчова, медицині, косметології, металургії, парфумерії, шкіряній, авіаційній, лакофарбовій та інших.

Розвиток бджільництва розпочався приблизно ще з 6 тисячоліття до н. е., а саме з Єгипту. Поступово розвиваючись бджільництво пройшло кілька етапів формування, які можна поділити на три основні: дике (початкове), бортне, вуликове.

Дике бджільництво було неорганізованим заняттям. Люди знаходили гнізда бджіл, які розташовувалися в ущелинах скель, і добували мед, цілком знищуючи бджолоїні сім'ї. У Київській Русі бджільництво, як галузь промисловості, розпочало стрімко розвиватися з X століття зробивши мед і віск – цінними продуктами того часу і важливими предметами торгівлі з країнами Європи і Грецією [40].

Бджільництво постійно набиало обертів та еволюціонувало від варварських зборів меду до раціональних форм ведення цієї справи, що здійснювалося через організацію приватного користування бортними деревами.

Бортництво з хаотичного перетворювалося на стійлове, що зумовило виділення бджільництва в одну з галузей сільського господарства.

З XIV ст. розпочався період так званого одомашнення бджільництва. Важливий внесок в дану галузь та значний крок вперед у розвитку бджільництва здійснив український бджоляр – Петро Прокопович, який створив перший у світі розбірний рамковий вулик у 1814 р. Даний вулик дозволив вилучати мед, не винищуючи димом бджіл, як це практикувалося в ті часи. Також завдяки винаходу Прокоповича з'явилася штучна вощина і медогонка. Саме ці три нововведення стали основою розвитку в усьому світі раціонального ведення бджільництва [45].

У 1851 р. американець Л. Лангстрот запропонував вставляти рамку у вулик зверху і підвішувати за плечики, що дозволяло більш ефективно з ними працювати. А. І. Рут удосконалив конструкцію Л. Лангстрота встановивши однакові корпуси один на одній і отримав багатокорпусний вулик, що дало змогу отримувати сильні бджолині сім'ї [40].

Ще більшого поширення рамкові вулики отримали після створення медогонки (нововведення чеського науковця – Ф. Грушки у 1865 р.) та штучної вощини (німецького науковця – І. Мерінга у 1857 р.) [40].

Отож, завдяки впливу науково-технічного прогресу бджільництво стало однією із найважливіших галузей сільського господарства. Інновації в процесі збирання меду та утриманні пасік, які відбулися у XIX ст. сформували традиційну форму ведення бджільництва. Щодо новітніх технологій, то їх варто застосовувати при організації збору меду (переміщення пасіки, спостереження за ходом збору меду окремої бджолиної сім'ї), дослідження стану здоров'я бджіл та у розповсюдженні бджолиних продуктів на ринку та підвищення їх якості.

Під впливом інноваційних процесів у бджільництві сформувався новий ринок меду, який вважається одним із найбільш глобалізованих ринків продовольства. Сьогодні не існує єдиного, уніфікованого визначення «ринку меду». Для того щоб сформувати комплексне трактування даної категорії

пропонуємо розглянути такі компоненти, як «ринок», «бджільництво» та «продукти бджільництва».

«Бджільництво» – це галузь сільськогосподарського виробництва, основою якої є розведення, утримання та використання бджіл для запилення ентомофільних рослин сільськогосподарського призначення і підвищення їх урожайності, виробництво харчових продуктів і сировини для промисловості [45].

«Продукти бджільництва» – це продукти, що отримані завдяки збиральним і фізіологічним властивостям бджіл (мед, віск, бджолине обніжжя, перга, прополіс, маточне молочко, бджолина отрута, трутневий гомогенат), а також самі бджоли.

Ринок продукції бджільництва наповнений конкретними товарами, а саме: медом, воском, бджоло-пакетами, бджоло-матками, маточковим молочком, пергою, квітковим пилком, трутневим гомогенатом, прополісом, бджолиною отрутою (додаток А). З огляду на це ми розглядаємо ринок меду як важливу складову більш ширшої категорії ринку продукції бджільництва та як структурний елемент сільськогосподарського ринку. Мед, своєю чергою, є основним продуктом експорту та імпорту на світовому ринку, який широко застосовується у галузях харчової продукції, промисловості, фармацевтиці, косметології та у інших галузях.

Отож, дослідивши дані поняття, можна зробити висновок, що ринок меду – це форма організації економічних зв'язків між суб'єктами господарювання щодо купівлі-продажу продуктів одержаних завдяки збиральним та фізіологічним особливостям бджіл на племінних та товарних пасіках. Ринок меду тісно пов'язаний із виробництвом натурального воску, тому прослідковують пряму взаємозалежність динаміки розвитку ринку меду з ринком натурального воску.

Дослідження ринку меду можна здійснювати на декількох рівнях – національному (ринок окремою держави, наприклад – український, китайський, аргентинський), регіональному (ринок держав об'єднаних за географічною

близькістю, наприклад – європейський, азійський, північно-американський) та світовому.

Світовий ринок меду та воску постійно зростає, згідно рисунку 1.1 можна побачити, що за обсягами виготовлення воску (Додаток Б) світовими лідерами за 2020 р. є Індія, Ефіопія та Аргентина. Індія вважається країною з найбільшим обсягом виробництва бджолиного воску (22 тис. тон), що складає 33% від світового виробництва. Крім того, в порівнянні з Ефіопією (7,6% від світового виробництва), яка займає друге місце у світі, виробництво воску у Індії перевищує в чотири рази. Третє місце займає – Аргентина (7,6% від світового виробництва).

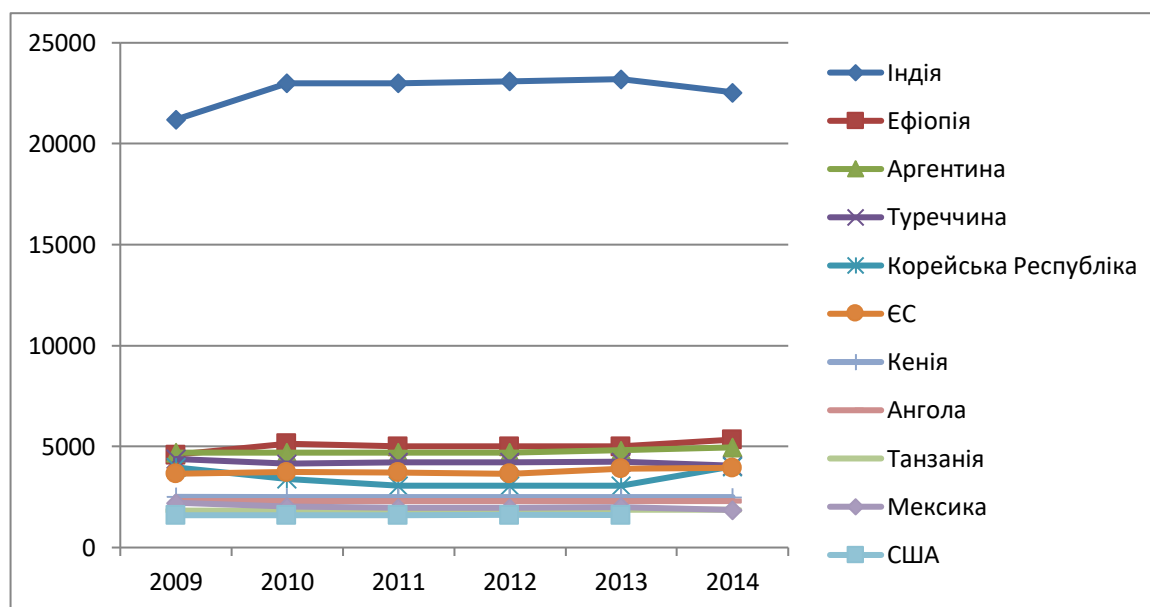

Рисунок 1.1 Світові обсяги виготовлення бджолиного воску за період 2009-2014рр.

Дана галузь характеризується стабільним розвитком. Коливання відбувалися в Індії в 2020 р. проте вони не значні та у 2021 р. ситуація знову вирівнялася [106].

Отож, основними лідерами по виготовленню воску є слабо розвинуті країни. Втім, що при викачці меду вони не використовують медогонку – одну із найголовніших інновацій XIX ст., яка дозволяє підвищити якість меду. Вони добувають мед використовуючи метод – пресування, тому він втрачає свою цінність і в розвинених країнах є другорядним. Тому, слабо розвинуті країни зосереджують свою увагу на виготовленні бджолиного воску, а не меду.

Найбільшими імпортерами є країни Європейського Союзу (Німеччина, Франція та Великобританія) в яких розвинена фармацевтична та медична промисловість [89].

Ринок меду вважається одним із наймасштабніших ринків продовольства. Згідно рисунку 1.2. можна констатувати, що майже 80% виробленої продукції припадає на 20 країн-виробників, які зосереджені, в основному, в азійському регіоні та в Південній Америці. З 2007 по 2020 рр. світовими лідерами серед виробництва меду були: Китай, країни ЄС та Туреччина. На сьогоднішній день ситуація змінилася та серед світових лідерів появилися Аргентина та Україна випередивши обсяги виробництва меду країн ЄС та Туреччини.

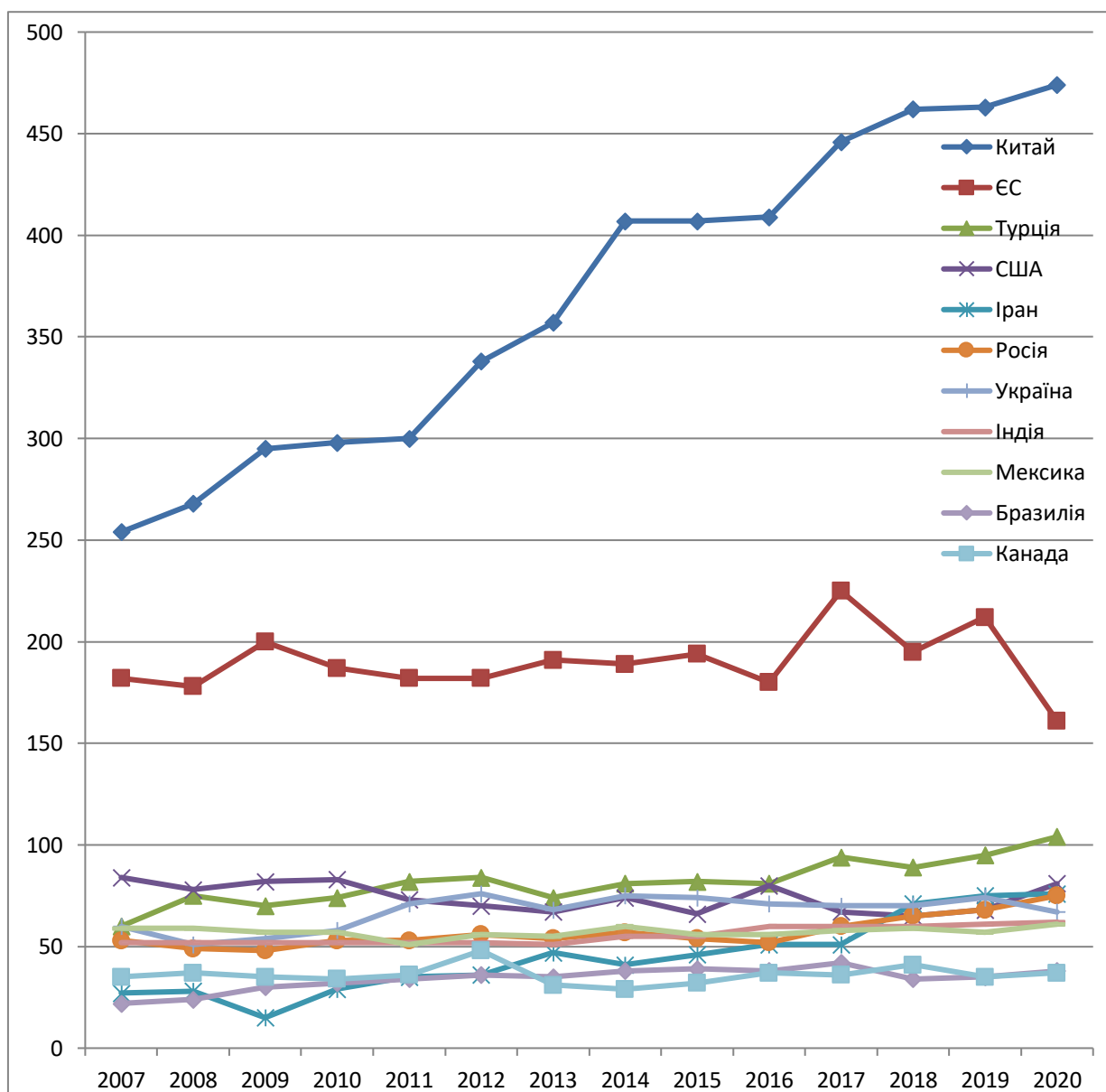

Рисунок 1.2 Світові обсяги виготовлення меду (1000 т)

Як видно з рисунку 1.2 динаміка світового обсягу виготовлення меду з 2007 по 2020 рр. характеризується позитивною тенденцією зростання, що показує дану галузь як перспективну для розвитку. Тому розвинені країни вбачають доцільність розвитку бджільництва на внутрішніх ринках для збільшення експорту готової продукції. Проаналізувавши рисунок 1.2. видно, що криза 2014–2015 рр. не вплинула на виробництво та обсяги продажу в світових масштабах. Через вплив світової кризи основні продукти харчування споживчого кошику населення знизилися або ж виростили в ціні, що на медову продукцію значно не вплинуло. Лише у ЄС відбувся не значний спад між 2015 та 2016 рр., проте з 2017 р. обсяги виготовлення меду у європейських країнах знову зросли. На сьогоднішній день, ситуація лише покращилася протягом 2018–2022 рр. медова галузь нарощувала не лише світове виробництво, а й торгівлю, демонструючи стабільне щорічне зростання (+30% зростання протягом 2018–2022 рр., а в грошовому виразі – до 2,24 млрд. дол. США).

Як видно з рисунку 1.3 найбільшими світовими експортерами є Азійські країни (лідер виробництва – Китай), які станом на 2021 р. експортували – 244 173 тони меду, країни Південної Америки (лідер виробництва – Аргентина) – 89 860 т, Центральна Америка і Карибський басейн – 48 947 т [89].

Рисунок 1.3 Частка світового експорту меду в 2020 р.

Розглянувши рисунок 1.4 ми бачимо, що до країн лідерів-імпортерів меду відносяться зовсім інші регіони. Найбільшим медовим імпортером вважається Європейський Союз, який станом на 2021 р. імпортував – 197 545 т. На другому місці – Північна Америка (лідери імпорту – США та Канада), яка імпортувала 182 612 т. Третє місце займає – Азія (79 163 т, з яких Японія імпортувала – 36 222 т), на четвертому місці – країни близького і середнього сходу (31 499 т) [4].

Рисунок 1.4 Частка світового імпорту меду в 2021 р.

Аналізуючи географічну структуру виробництва і споживання меду, ми виявили залежність регіонального розподілу від природно-кліматичних та географічних умов, які дуже пов'язані між собою в бджільництві та є однією з перших особливостей даної галуззі. Через зміну погодних умов бджільництво є сезонною діяльністю, що зменшує обсяги виробництва меду. Географічні умови пов'язані із медозбірними умовами місцевості. Тому обсяги та вид зібраного меду формують ринкову ціну, яка на сьогоднішній день значно зростає та робить продукцію бджільництва дорогою та не для масового вжитку. Наприклад, в Китаї в основному пасіку тримають вздовж ріки Синін, де посушливий клімат з рідкими опадами та великою кількістю сонячних днів [23]. Саме такий клімат є найбільш прийнятним для розвитку пасік. Через значну широтну протяжність Аргентини та її рельєфній різноманітності, кліматичні умови також відрізняються. Проте, середньорічні температури характеризуються спекотними і вологими літніми періодами та помірними за температурним режимом і сухими

зимами. Згідно даними Світового Фонду Природи, Аргентина посідає 9-е місце серед понад 150 країн світу за рівнем природного багатства та біорізноманіття [23]. Отож, можна простежити, що сприятливі кліматичні та географічні умови позитивно впливають на обсяги виготовлення бджолоїної продукції формуючи світових лідерів з експорту. В країнах, в яких кліматичні та географічні умови не є такими сприятливими формують світових імпортерів бджолоїної продукції. Наприклад, в Греції не стабільні погодні умови та наслідки пожеж 2022-их р. вплинули на зниження динаміки внутрішнього виготовлення меду та створення спеціального комітету – Грецьке сільськогосподарське страхування (ELGA) [28]. Катастрофічні наслідки для бджіл можуть привести температурні зміни в Італії, адже клімат робиться схожим на Африканський, що негативно впливає на розвиток не лише бджільництва, а й сільського господарства в цілому. У наслідок цих змін бджолам не лише важко виготовляти мед, а й запилювати рослини. За літній сезон 2017 р. в Італії було зібрано лише близько 10 тис. тон меду – це половина від звичайної кількості, в деяких регіонах країни меду було менше на 80%, а ніж в попередні роки [43].

Отож, саме кліматичні та природно-географічні умови є важливою особливістю даної галуззі, що детермінує виокремлення головних експортних та імпортерів, які формують ціну на світовому ринку.

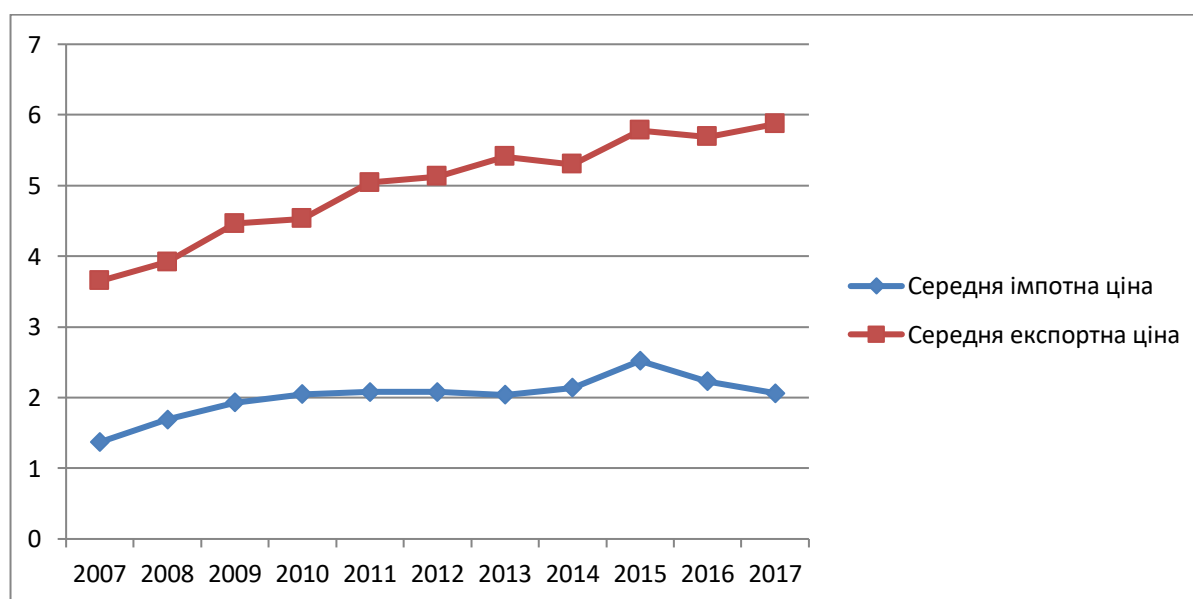

Рисунок 1.5 Середні імпортні та експортні ціни на мед в період 2007–2017 рр. (€/кг)

Попит на мед з кожним роком збільшується, про що й говорить постійне зростання, як імпоротної так і експортної ціни, що видно з рисунку 1.5. та таблиці 1.2. Також, можна простежити, що зростання експортної ціни має більш динамічний характер, а ніж імпоротної ціни, що говорить про динамічне зростання й попиту на мед та перспективу розвитку медової галузі.

Таблиця 1.1. - Динаміка світової імпоротної та експортної ціни на мед в період 2013–2022 рр.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Середня імпортна ціна	1,37	1,69	1,93	2,05	2,08	2,08	2,04	2,14	2,52	2,23
Середня експортна ціна	3,65	3,92	4,46	4,53	5,04	5,13	5,41	5,30	5,78	5,69

Джерело: складено на основі [89].

Падіння ціни відбулося лише в 2021 р., що спричинене економічною ситуацією в світі. В 2017 р. відбулося зниження вартості основних продовольчих товарів, рано чи пізно така ситуація мусила б наздогнати і медову продукцію, що й сталося в 2021 р. З 2022 р. ціна на мед знову почала зростати.

Падіння ціни відбулося лише в 2021 р., що спричинене економічною ситуацією в світі. В 2017 р. відбулося зниження вартості основних продовольчих товарів, рано чи пізно така ситуація мусила б і наздогнати медову продукцію, що й сталося в 2021 р. З 2022 р. ціна на мед знову почала зростати.

Другою особливістю ринку продукції бджільництва є те, що основними «працівниками» є бджоли (*Apis mellifera*). Через те, що в основному обсяги продукції залежать не від людського та не від технологічного фактору, проконтролювати або ж виконати певну норму обсягів продукції складно. У світі офіційно зареєстровано понад 50 мільйонів бджолиних сімей. Але нікому не відомо, скільки бджолиних сімей живуть в дикому стані – в лісах, горах і інших важкодоступних місцях. За допомогою людини бджоли розселилися на величезній території всіх континентів крім Антарктиди. Підраховано, що медоноси планети можуть забезпечити рентабельне утримання 150 мільйонів

бджолиних сімей. Тому навіть за нинішньої урбанізації бджільництво має хороші перспективи [63].

Проте, у 2012 р. була вперше описана проблема руйнування бджолиних сімей («синдром руйнування колоній»), яка пов'язується через перехресне зараження пилку пестицидами. Проблема вимирання комах зачіпає США – щороку гине 30% комах, у Великобританії – 20%, у Німеччині – за останні 50 років кількість бджолиних сімей скоротилася на 75%. Подібна тенденція спостерігається у Франції, Бельгії, Італії, Греції. Також, дана тенденція нещодавно почала простежуватися у Азії та Латинській Америці. За прогнозами фахівців із Всесвітнього фонду захисту бджіл, якщо скорочення бджолиних колоній продовжиться такими ж темпами, до 2035 р. ці комахи повністю зникнуть. Це загрожує не тільки втратою бджільницької продукції: меду, воску та прополісу, але й ставить під загрозу існування людства, оскільки вимирання бджіл може посилити продовольчу кризу, яка і без того набирає обертів. Запилення більшості рослин, а отже і їх врожайність, залежить більшою мірою від активності бджіл. За день одна бджолина сім'я здатна опилити більше 3 млн. квітів. По ефективності з бджолами не можуть зрівнятися ні метелики, ні джмелі, ні мухи [61].

Ситуація «синдрому руйнування бджолиних колоній» настільки серйозна, що британський уряд запустив п'ятирічний проект Insect Pollinator Initiative вартістю 10 млн. фунтів стерлінгів, мета якого – з'ясувати причини вимирання бджіл та інших комах. Пошуками відповіді на це питання займатимуться декілька університетів і дослідницьких організацій [22]. Ще однією міжнародною програмою, яка створена задля підтримки бджіл є ANSES Sophia-Antipolis laboratory. Дана програма розроблена Європейською Комісією 29 жовтня 2016 р. [22]. Завдяки даній програмі розглядається проблеми пов'язані з вимиранням бджіл та шляхи їх вирішення. Збирання інформації щодо населення, розподілу колоній медоносних бджіл, кількість пасічників та розміри їхніх пасік, опис діяльності пасік.

Завдяки діяльності міжнародних програм ведеться робота по збереженню бджіл як одного з фактору уникнення продовольчої кризи на Землі.

Третьою особливістю ринку продукції бджільництва є форма утримання пасіки, адже вона може бути не лише стаціонарною, але й кочівною. Кочове бджільництво – це переміщення вуликів до кращих медоносних місць. Завдяки кочовому бджільництву забезпечується медовий конвеєр, збираються різні сорти меду, збільшується валовий врожай.

Отож, світовий ринок меду постійно зростає та характеризується позитивною динамікою. Серед основних чинників які впливають на цей зріст, можна виділити, по-перше – вплив погодних та географічних умов на формування ціни, по-друге – вплив збільшення здорових бджолиних сімей та по-третє – вплив різноманітності форм ведення бджільництва.

1.2. Структура та основні елементи медового ланцюга доданої вартості

Більшість експертів вважає, що для сучасного рівня розвитку міжнародної торгівлі необхідно оновлювати схеми проведення торгових операцій. Адже в деяких країнах дотримуються стандартних схем, які вже є неприйнятними: (1) коли в одній країні виробляються деталі / сировина і готова продукція або (2) коли імпортуються деталі / сировина, які примітивно збираються і продаються виключно на внутрішньому ринку (без подальшого експорту). Для вирішення таких проблем необхідно розвивати глобальний ланцюг доданої вартості, який передбачатиме різні етапи виробництва в різних країнах (своєрідна спеціалізація). При цьому мова йде не про примітивні, а про технологічні / наукові операції, які на кожному етапі будуть збільшувати вартість кінцевого продукту. Важливо, що значну роль в цьому процесі мають відіграти розвинені країни і найменш розвинені країни.

В сучасній економічній науці механізм функціонування різних ринків і взаємодії різних суб'єктів відображаються на основі ланцюга доданої вартості,

на основі якого всі бізнес-процеси повинні бути виконані від моменту отримання замовлення від споживача до постачальника кінцевого продукту. Концепція глобальних ланцюгів вартості (GVC, global value chain) зародилася ще в 1970-их рр. Одним з перших її почав розвивати Майкл Портер [49]. Пізніше в 2006-х р. вона трансформувалася в концепцію глобальних ланцюгів доданої вартості (GVCs, global value-added chains). Вклад в дослідження глобальних ланцюгів доданої вартості внесли Гаррі Джереффі та Рафаель Каплинські [32]. Аналіз розвитку певної галузі, ринку доцільно здійснювати у контексті аналізу ланцюга доданої вартості, який дозволяє досліджувати аспекти взаємодії між компаніями, їх конкурентоспроможність в межах ланцюга, визначити обмеження для входу в ланцюг та розробити рекомендації в сфері державного управління економікою [107].

На основі дослідження іноземних джерел ми зробили спробу адаптувати теоретичні основи ланцюга доданої вартості (ЛДВ) на ринок меду. Отож, медовий ланцюг доданої вартості – це розподіл праці в медовій галузі, який покращує організаційну роботу між основними виробниками та споживачами відносно медового кінцевого продукту.

В медовій галузі однією з найбільших відмінностей в ЛДВ є оптова та роздрібна торгівля. В медовому ЛДВ (МЛДВ), зазвичай, кінцевий продукт безпосередньо переходить від виробника до споживача. Часто, ринок меду діє із точки зору мережевого маркетингу, де друзі та родичі виробника виконують роль торгових агентів. В загальному, дана модель ефективна як для виробників, так і для споживачів тому, що допомагає мінімізувати маркетингові витрати та уникнути націнки посередників. Таким чином, продукт, який слідує такому напрямку має нижчу ціну, а ніж продукт, який продається через традиційний метод продажу. Мінусом є те, що виробник продає свій продукт в менших обсягах та оплачується порізно.

Ще однією відмінністю є відсутність організованої експортної системи. Наприклад на інших ринках, фруктових, існують спеціальні експортні компанії, які купують товар в різних виробників, консолідують його і потім експортують

іноземним партнерам. На медовому ринку, виробники самостійно проходять всі експортні етапи, що слугує негативним моментом, адже деякі замовники вимагають певні обсяги продукції, що один пасічник не завжди може надати. Порівняно нещодавно на ринку з'явилися потужні трейдери бджоло продукції.

МЛДВ систематично проходить всі етапи виробництва де аналізуються зв'язки та інформаційні потоки в ланцюгах і розкриває сильні та слабкі сторони в загальному процесі. Також, завдяки МЛДВ аналізуються кордони між національними та міжнародними ланцюгами, беручи до уваги вимоги покупців та міжнародні стандарти.

Даний підхід належить до так званого критичного фактору успіху, який визначає коли продукт стикається з вимогами на ринку щодо якості, ціни, надійності, обсягу, дизайну, швидкості доставки, тобто покращує конкурентоспроможність товару.

Такий ланцюг включає в себе партнерів із трьох або ж більше, з наступних, партнерів: виробника, редактора, дистриб'ютора, брокера, оптовика, роздрібного торговця та споживача. Партнери в такому ланцюгу співпрацюють для отримання визначеної цілі, вони розділяють ризики та вигоди, інвестують час, енергію та ресурси задля робочих відносин. Такий підхід вважається ефективним у аналізі потоків продукту, показуючи етапи доданої вартості та визначаючи головних гравців ланцюга та відносини між ними.

Багато пасічників-підприємців та торговців медом виступають в якості операторів інтегрованого МЛДВ та виконують дві або більше функцій в ланцюгу доданої вартості, що видно з рисунку 1.6.

Основними ресурсами для виготовлення меду є: бджолині колонії, вулики, спорядження, восковий фундамент, бджолиний корм, медоносні рослини, вода та ліки. Саме за допомогою цих ресурсів можна отримати мед – основний продукт бджільницької галузі, який відрізняється кольором, запахом та складом в залежності від регіону де він збирався. Сортів меду дуже багато, проте, його можна поділити на три загальні групи: поліфлорний (зібраний з різних

медоносів), монофлорний (в основному з нектару одного виду медоносу) та падевий (падь тваринного походження).

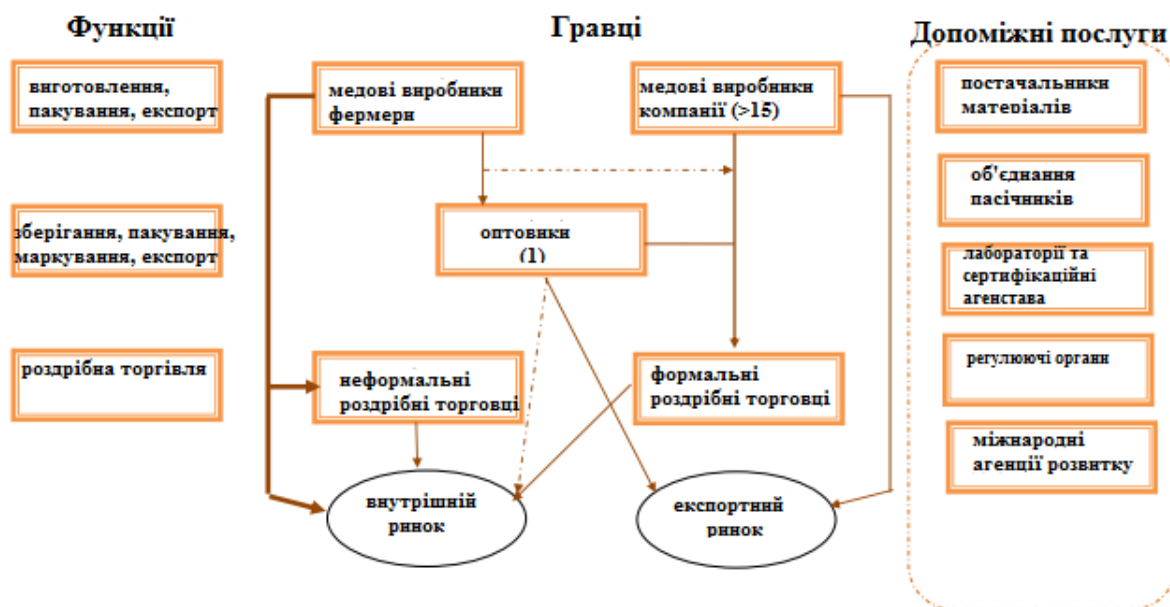

Рисунок 1.6 Карта медового ланцюга доданої вартості

Існують й інші продукти бджільництва, які можна поділити на певні сегменти. Продукція бджільництва ділиться на органічну продукцію та продукти переробки, які відносяться прямо та опосередковано до галуззі (рис. 1.7).

Дані продукти, широко застосовуються в медицині та косметології. Деякі пасічники зосереджують свою діяльність на виготовленні одного або двох продуктів через недостатню обізнаність, або через відсутність технічних можливостей та фінансування для виробництва в промисловому масштабі.

Виробників бджолоїної продукції можна поділити на дві основні категорії: медові виробники – фермери та медові виробники – компанії. Основна функція всіх виробників – це підготувати свій товар до реалізації на ринку, а саме: виготовлення продукту, його зберігання, пакування, маркування та реалізація. І саме за допомогою МЛДВ можна полегшити здійснення основних функцій для виробників продукції бджільництва.

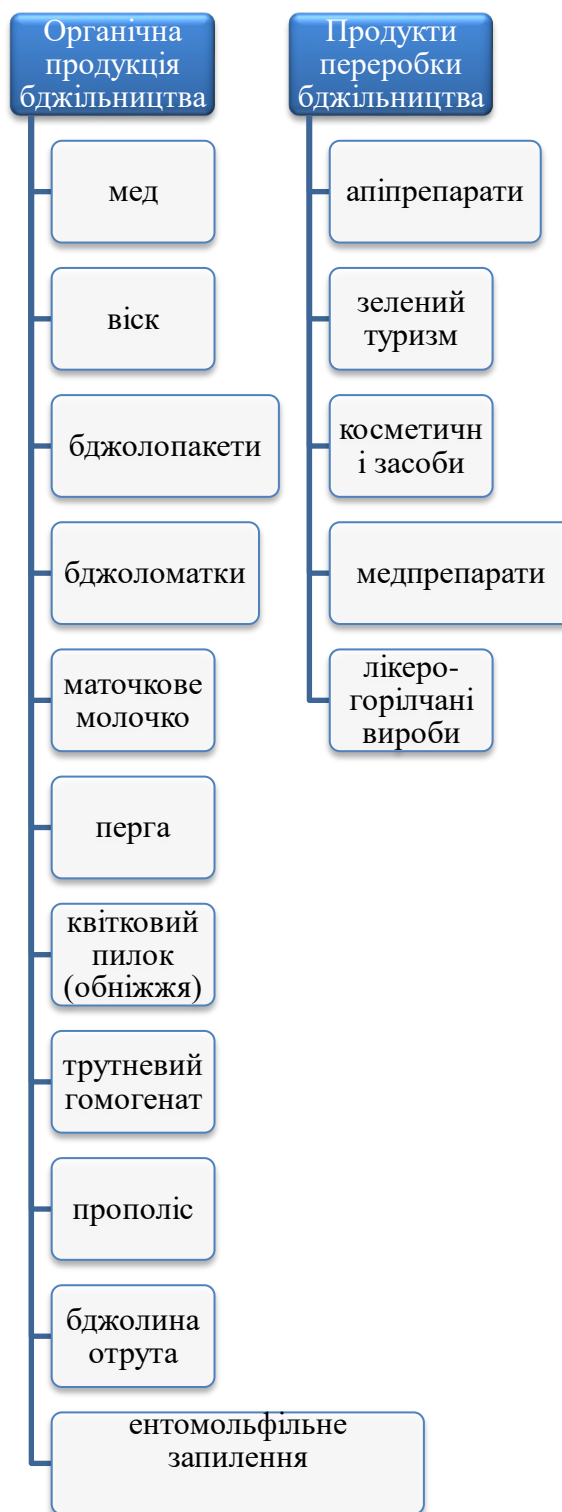

Рисунок 1.7 Поділ продукції бджільництва

Потужність виробників залежить від кількості бджолиних колоній на фермера та середнє виробництво меду, яке припадає на один вулик. В даній галузі відсутня наймана робоча сила, в основному, в процесі виготовлення меду приймає участь пасічник та члени його родини або ж декілька пасічників

допомагають один одному для зменшення витрат. Для встановлення ціни на продукції виробники враховують: транспортні витрати для здійснення медозбору, витрати на отримання сертифікатів якості, витрати на пакування та маркування продукції та витрати на доставку кінцевого готового продукту [105].

Основною відмінністю між виробниками-фермерами та виробниками-компаніями – це їх канали продажу кінцевої продукції. Аналізуючи дані таблиці 1.2 можна прослідкувати тенденцію, що виробники-фермери продають більшу частину своєї продукції відразу кінцевим споживачам продукції або ж через неформальну мережу друзів чи родичів. Цікаво, що зазвичай, обсяги власного споживання є більшими, а ніж обсяги продукції для продажу.

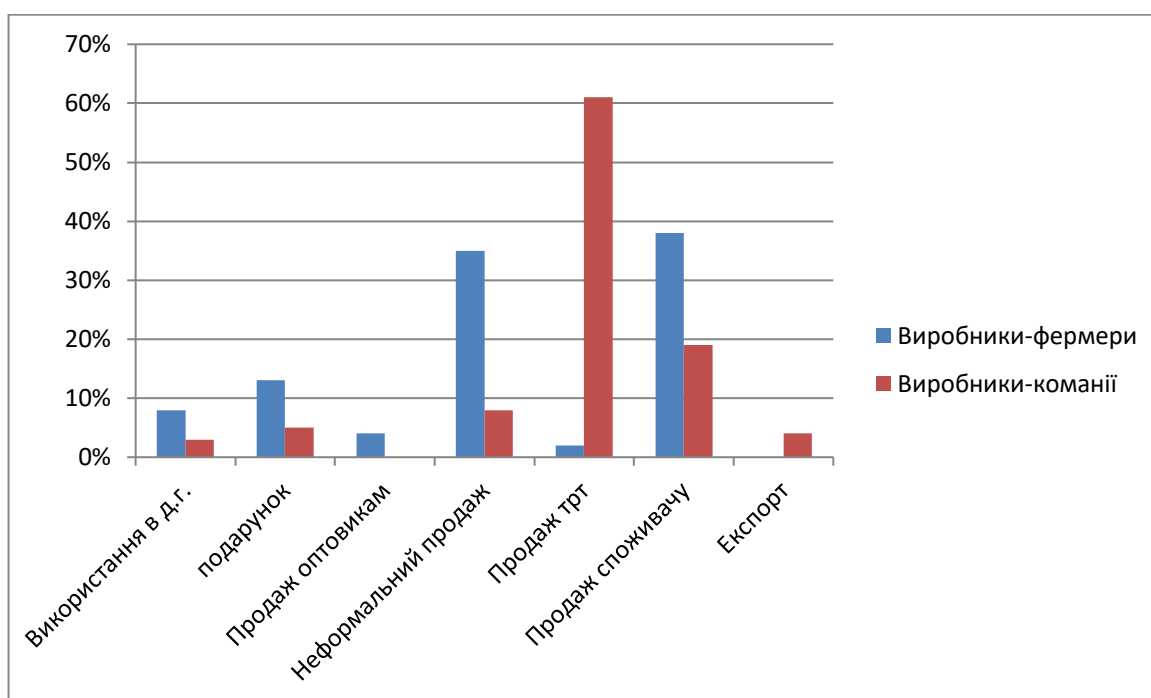

Рисунок 1.8 Основні канали продажу медової продукції

Формальні роздрібні торговці в основному розташовані там, де споживачі мають низький прямий доступ до медових виробників. Формальні роздрібні торговці оброблюють або упаковують мед перед тим як продають. Вони продають кінцевий продукт так як надається виробником. Орієнтовна маржа формальних роздрібних торговців в середньому складає – 21%. Співпраця між виробниками та великими супермаркетами зазвичай регулюється формальними контрактами [105].

Таблиця 1.2. - Розподіл каналів збуту меду в межах МЛДВ

	Частка кожного каналу	
	Медові виробники-фермери	Медові виробники-компанії
Використання в домашньому господарстві	8%	3%
В якості подарунку друзям, родичам	13%	5%
Продаж оптовикам	4%	-
Неформальний продаж	35%	8%
Продаж через торгівельні точки роздрібної торгівлі	2%	61%
Продаж кінцевому споживачу	38%	19%
Експорт	-	4%

Джерело: складено на основі [25].

Роль неформальних роздрібних торговців – досить суттєва в медовому ланцюзі доданої вартості. Приблизно 90% потоку кінцевого продукту випадає на неформальний ринок. Зазвичай виробники постачають мед роздрібним торговцям в великих об'ємах. Маржа неофіційних роздрібних торговців складають близько 13% [15].

В основному медові виробники-фермери реалізують свою продукцію на внутрішньому ринку, а медові виробники-підприємці реалізують свою продукцію і на зовнішньому ринку [12]. За допомогою МЛДВ очікується покращення діяльності виробників-підприємців, що в перспективі збільшить обсяги експортної продукції. Для покращення даної ситуації існують допоміжні послуги, а саме: сервіси по постачанню матеріалів, надання трансферних послуг, лабораторії, сертифікаційні агенції, регулюючі органи, міжнародні агенції розвитку. Для того щоб утворювалося безперервне зростання циклу виробництва та споживання на різних ринках необхідно застосовувати концепцію МЛДВ. Адже, ЛДВ допоможе розвинути систематичну конкурентоспроможність

розглядаючи в цілому виробничу діяльність та зміцнення загального виробничого ланцюга, підвищить конкурентоспроможність товарів, що призведе до збільшення доходів.

1.3. Міжнародні асоціації у сфері регулювання ринку меду

Кінцевий продукт ринку продукції бджільництва мусить відповідати всім вимогам харчової безпеки, адже є продуктом для споживання мільйонів людей, а для споживачів основною вимогою є його натуральність та висока якість. Регулювання ринку меду здійснюється за такими напрямками як: загального управління, регулювання діяльності країн-експортерів, щодо відповідності якості продукції бджільництва та соціально-орієнтоване регулювання.

До загального управління відноситься Всесвітня організація Апімондія (Міжнародна Федерація Бджільницьких Асоціацій – Apimondia or International Federation of Beekeeper's Association). Дана організація сприяє науковому, технічному, екологічному, соціальному та економічному розвитку бджільництва в усіх країнах, забезпечуючи всесвітнє об'єднання вчених, підприємців зайнятих в даній сфері [108].

Федерація була заснована резолюцією, прийнятою на XIII Міжнародному Бджільницькому Конгресі 1949 в Амстердамі і є наступницею Секретаріату Міжнародного Бджільницького Конгресу заснованого в 1895 р. [108]. На сьогодні членами Апімондії є об'єднання пасічників з понад 115 країн світу. Загальна кількість бджолярів, членів світових бджільницьких асоціацій, що входять до складу Апімондії, становить 3 548 863 чоловік [88].

У 2017 р. завдяки Апімондії було вирішено проблему маркування меду. Китайський мед перед відправкою до Європейського Союзу та США був перемаркований на індійський та таїландський. Дана ситуація змусила прийняти міри по врегулюванню схожих ситуацій у цілому світі. Європейські закупники встановили робочу групу в Міжнародній асоціації бджільництва (Апімондії) з

метою створити відповідні рамки для запобігання та боротьби з несправедливою торгівлею [88].

В 2020 р. завдяки Апімондії було продумано перший напрямок апітуризму, який сприятиме розвитку бджільництва, туризму, сільськогосподарських територій, захисту навколишнього середовища, соціального розвитку. Завдяки такому туризму планується збільшити усвідомленість необхідності дотримання законів природи, збагати знання про використання та ефект бджолоїної продукції та апітерапії. Також це додатковий спосіб збільшити зайнятість та дохідність населення. У свою чергу, Апімондія відповідає за створення міжнародної апітуристичної стандартизації, моніторить існуючі заходи та допомагає створенню нових [92].

В 2021 р. було вперше опубліковано звіти про першу генетично модифіковану бджолу, яку було створено в німецькому університеті. На підставі цього дослідження, на 44-у Міжнародному Конгресі Апімондії в Кореї у 2021 р., десятій робочій групі було поставлене завдання скласти громадську ліцензію, яка збереже дану наукову розробку від невиправданої комерційної експлуатації або ж від біо-піратства [108].

На основі міжнародних конгресів розглядаються альтернативні способи лікувань багатьох хвороб на основі бджолоїної продукції. Так, наприклад, було представлено наукове дослідження львівських науковців лікарів Сенихіних щодо методів попереджень та методів лікування остеопорозу за допомогою апітоксинів та бджолиних продуктів [93]. Також: лікування діабету за допомогою апіпродуктів [93], ефект детоксикації на основі медового масажу [111], вплив маточкового молочка на клітини раку товстої кишки та безліч інших наукових досліджень.

Під час засідання Апімондії у 1983 було запропоновано створити Міжнародну організацію експортерів меду (International Honey Exporters Organization – ІНЕО). Вона була створена в 1984 році в Мехіко та основною її метою стало розвивати ділові зв'язки між країнами-експортерами, забезпечення експортерів інформацією про стан ринку меду, рівень світових цін, динаміку

виробництва та споживання. Членами ІНЕО є представники 17 країн: Австралії, Аргентини, Бразилії, Болгарії, В'єтнаму, Індії, Канади, Китаю, Куби, Мексики, Нової Зеландії, Сальвадору, Таїланду, Туреччини, Уругваю, Чилі. На них припадає понад 85% світового експорту меду [93]. Україна також є членом даної організації та представляють такі компанії як «Atlas Trade» та «Бартник». Кожна з країн-членів ІНЕО повина надавати інформацію про своїх потенційних експортних можливостях і свою точку зору на цінову політику. При цьому формується загальна база даних, якою можуть користуватися всі члени організації [60].

Необхідно відзначити, що експорт меду країнами-членами ІНЕО здійснюється у вигляді меду-сирцю і в значних масштабах. Однак важливою умовою є висока якість продукції [39]. Якість продуктів бджільництва в подальшому буде визначати рівень рентабельності галузі, оскільки в світовій торгівлі цієї проблеми надають дедалі більшого значення, тому перед ІНЕО стоїть завдання контролювати якість медової продукції на міжнародному рівні [39].

Деякі міжнародні асоціації у сфері регулювання ринку меду зосередженні на соціальній допомозі. Однією з таких програм є «Бджоли для розвитку» (Bees for Development) – ця програма заснована в Монмуті (Великобританія) у 1993 р., яка зорієнтована на сформулювання причин чому бджільництво є таким корисним інструментом для боротьби з бідністю, допомагаючи зберегти біорізноманіття [93]. Дана організація допомагає віддаленим і бідним сім'ям перетворювати природні ресурси щоб заробити істотний дохід для задоволення своїх основних потреб. На сьогоднішній день, організація «Бджоли для розвитку» працює з 50-а країнами по всьому світу[93]. Організація використовує не лише свої власні проекти для покращення рівня життя на планеті, а й співпрацює з такими організаціями як: Світовий банк (Worldbank), Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (United Nations FAO), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (IFAD), Європейський Союз (EU), Департамент міжнародного розвитку (DFID), Агентство США по міжнародному

розвитку (USAID) та з багатьма іншими міжнародними організаціями. На національному рівні організація співпрацює із Камеруном, Ефіопією, Ганою, Угандою. Саме для бідних країн Африки, центральної та південно-східної Азії, Східної Європи, центральної та південної Америки Бджоли для розвитку надають необхідну інформацію, яка розташована на найбільшому веб-порталі про бджіл та бджільництво, та фінансування для розвитку бджільництва[93].

Ще одним прикладом програми соціального розвитку з допомогою бджільництва є «Бджільництво для збереження лісів і поліпшення джерел засобів до існування в лісі Kilum-Ijim на 2022–2017». Організація зорієнтована на контроль вирубки лісу для збереження бджолиних сімей та збільшення доходів населення завдяки бджолиному бізнесу. Проект включає в себе навчання бджолиного ремесла, установки пасіки, технічне обслуговування, збір меду, посадку дерев, обмін бджолярами для обміну інформацією та досвідом [66].

В Україні діє багато соціальних проектів для учасників воєнних дій. Біополе бджіл вважається дуже корисним та заспокійливим, тому з 14 липня 2017 р. Український кооперативний альянс (УКА) почав соціальний проект «Соціальна апіотерапія», який реалізовується у співпраці з Посольством Польщі. Завдяки данному проекту бенефіціари пройдуть реабілітацію та оволодіють навичками бджільництва. Зазначається, що УКА здійснюватиме юридичний і бухгалтерський консалтинг, допоможе з маркетингом, а також завдяки вже наявним домовленостям допоможе учасникам проекту налагодити ринки збуту готової продукції бджільництва [33].

Отож, на сьогоднішній день, завдяки швидким темпам розвитку виникає необхідність регулювання ринку меду. З допомогою загального управління відбуватиметься контроль галузі бджільництва в цілому, з допомогою регулювання діяльності країн-експортерів відбуватиметься контроль за обсягами виробництва, продажу та якістю продукції, а соціально-орієнтоване регулювання допоможе контролювати збереження біорізноманітності та впроваджувати шляхи вирішення проблем боротьби із бідністю в деяких регіонах світу.

Завдяки інноваційним процесам, які почали відбуватися в світовому господарстві, зокрема у бджільництві утворився важливий структурний елемент сільськогосподарського ринку – ринок меду.

Дослідивши поняття «риннок», «бджільництво» та «продукти бджільництва» ми зробили висновок, що ринок меду – це форма організації економічних зв'язків між суб'єктами господарювання щодо купівлі-продажу продуктів одержаних завдяки збиральним та фізіологічним особливостям бджіл на племінних та товарних пасіках. Ринок меду вважається одним із наймасштабніших ринків продовольства, можна констатувати, що майже 80% виробленої продукції припадає на 20 країн-виробників, які зосереджені, в основному, в азійському регіоні та в Південній Америці.

Аналізуючи географічну структуру виробництва і споживання меду, ми виявили залежність розподілу основних лідерів експорту та імпорту меду від особливостей, які пов'язані із природно-кліматичними та географічними умовами.

На основі дослідження іноземних джерел ми зробили спробу адаптувати теоретичні основи ланцюга доданої вартості (ЛДВ) на ринок меду. Посилена міжнародна інтеграція на ринку меду відбуватиметься завдяки медовому ланцюгу доданої вартості (МЛДВ). Адже, в межах цього механізму здійснюється розподіл праці в медовій галузі, що оптимізує співпрацю між основними виробниками та споживачами відносно кінцевого медового продукту.

Регулювання ринку меду здійснюється за такими основними напрямками як: загальне управління, регулювання діяльності країн-експортерів, щодо відповідності якості продукції бджільництва та соціально-орієнтоване регулювання.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РИНКУ МЕДУ

2.1. Формування та динаміка розвитку європейського ринку меду

Європейський ринок меду – це форма організації економічних зв'язків між суб'єктами господарювання щодо купівлі-продажу продуктів одержаних завдяки збиральним та фізіологічним особливостям бджіл на племінних та товарних пасіках, в межах Європейського Союзу. Перша згадка про мед була знайдена на території Європейського Союзу, а саме в Іспанії, ще 15 тис. років тому назад, а першими науковими дослідженнями займався грецький вчений – Ксенофон 2,4 тис. років назад. Тому, можна вважати, що європейський ринок бджільництва розпочав формуватися багато років тому назад [78].

Розвиток медової галузі погано описаний в Європі, проте, динаміку розвитку виробництва меду у європейських країнах можна простежити ще з 1970–их рр. (Додаток Г та рис.2.1).

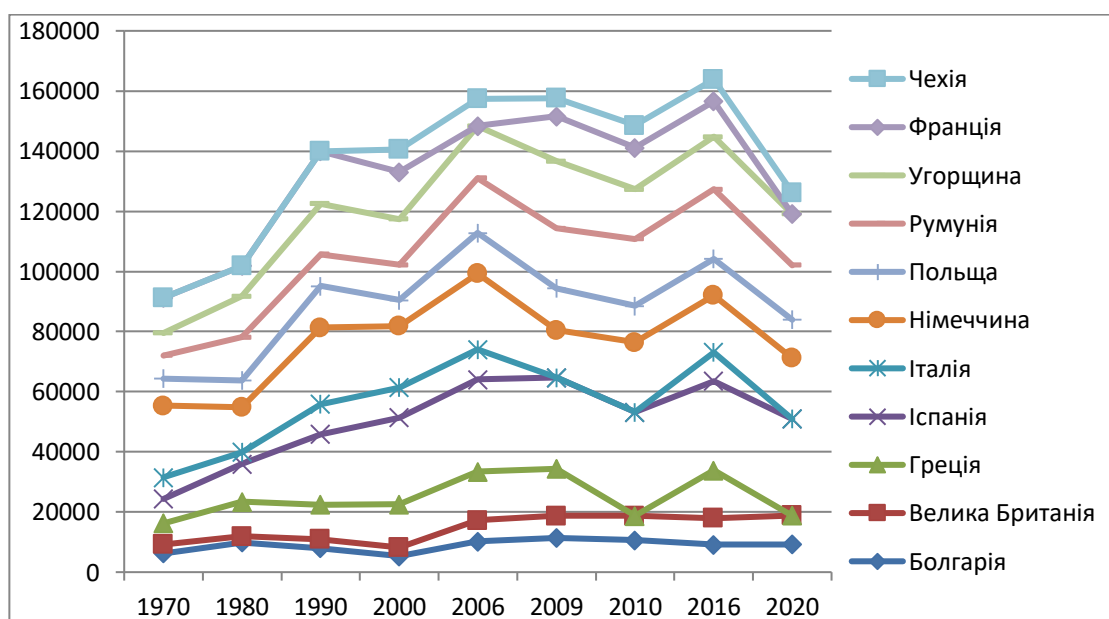

Рисунок 2.1 Динаміка виробництва меду в країнах Європи (1970–2020 рр.)

Як видно з рисунку 2.1 найвищі показники виробництва меду були в Чехії, Франції, Угорщині, Румунії та Польщі. Середній рівень спостерігається в: Німеччині, Італії та Іспанії. Найнижчий рівень в: Болгарії, Великій Британії та Греції.

З 1970-их по 1980-ті рр. у більшості досліджуваних країн була стабільна ситуація, попит на продукцію зростав, відповідно й обсяги виготовлення меду теж зростали. Більші обсяги виробництва були в Чехії, Франції та Угорщині. За наступне десятиліття протягом 1980–1990-их рр. стабільний розвиток виробництва спостерігався в: Греції, Великій Британії, Болгарії. Різкий підйом відбувся в: Чехії, Франції, Угорщині, Румунії, Польщі, Іспанії, Італії та Німеччині. 1990-ті вважаються періодом застою, що було зумовлено несприятливими погодними умовами та періодом урбанізації [69]. Відбувалося зменшення ландшафтів та збільшили території під будівництва. Саме з 1990-их р. збільшився контроль над якістю меду, що позитивно вплинуло на галузь бджільництва, зробивши її більш значимішою для світового ринку.

З 2006-их по 2012-ий рр. простежується позитивна динаміка розвитку, яка характеризується попереднім збільшенням контролю якості. З 2012-го р. обсяги виготовлення меду зменшуються практично у всіх країнах, які досліджуються, в основному така ситуація спричинена появою нових хвороб від яких скорочувалася чисельність бджіл, появилася більше кліматичних аномалій. Наступні збільшення обсягів виробництва меду спостерігаються з 2016 по 2018 рр., проте з 2020 р. знову відбувався спад виготовлення меду. Для виробників меду складно здійснювати постійне, позитивне нарощування обсягів меду, що залежить від погодних умов та проблем пов'язаних із ними. Науковці стараються знаходити методи вирішення даних проблем, тому на сьогоднішній день бджільництва розвивається.

З 1970-их по 2020 рр. кількість країн, які входили до Європейського Союзу постійно збільшувалися, що покращувало рівень самозабезпечення медом в середині ЄС щороку в середньому на 5–10%, а обсяги виготовлення збільшувалися, що рази приблизно на 1,2% [47].

Одним із важливих показників дослідження європейського ринку меду є кількість бджолиних вуликів. На основі аналізу даних таблиці 2.1 можна простежити динаміку збільшення вуликів в Європейських країнах. В цілому, в Європі відбувається позитивна тенденція зростання протягом 2009–2022 рр. У 2009 р. найбільше вуликів мала Іспанія, яка стабільно нарощувала їх кількість. Майже однакову кількість вуликів мали Франція, Греція та Італія. Проте, позитивна динаміка збільшення прогнозується лише в Італії (+3,0%). Протягом 2009–2022 рр. Іспанія збільшила кількість вуликів в 1,2 рази, Італія – в 1,2 рази, Польща – в 1,6 разів та Угорщина – в 1,4 рази. Саме ці країни стабільно збільшувала кількість вуликів, через, що й прогнозується їх збільшення й в майбутньому. Постійне зменшення простежуються в Німеччині, у Франції та Великобританії спостерігається значне збільшення вуликів у 2020 та 2021 рр., проте у 2022 р. відбулося значне зменшення.

Таблиця 2.1. - Кількість бджолиних вуликів в країнах ЄС (тис.)

Країна	2009	2010– 2012	2014–2016	2017–2019	2020–2022	2022	Прогноз
Болгарія		-	672	617	526	754	+43,4%
Великобританія	274	274	274	274	274	223	-18,5%
Греція	1380	1388	1468	1502	1584	1248	-21,2%
Іспанія	2398	2465	2321	2459	2459	2834	+15,2%
Італія	1100	1100	1157	1128	1317	1356	+3,0%
Німеччина	900	893	751	712	711	807	+13,5%
Польща	-	949	892	1123	1281	1505	+17,5%
Румунія	-	-	975	1280	1550	2472	+59,5%
Угорщина	-	873	900	900	1089	1184	+8,8%
Франція	1297	1150	1361	1339	1636	1322	-19,2%
Чехія	-	478	526	498	541	671	+24,1%
ЄС	8877	11631	13603	13985	15704	17189	+9,5%

Джерело: складено на основі [89].

Завдяки даних таблиці 2.1 можна зробити порівняння прогнозу збільшення кількості вуликів в ЄС, що зображено на рисунку 2.2. Найбільше їхнє збільшення очікується в Румунії (+59,5%), Болгарії (+43,4%) та Чехії (+21,1%) через щорічне зростання приблизно на 30%, що свідчить про пріоритетність розвитку бджолої галузі в цих країнах. Отож, очікується позитивна динаміка розвитку європейської галузі бджільництва, адже за прогнозами відбуватиметься щорічне збільшення обсягів вуликів в середньому на 9,5% у всіх країнах ЄС.

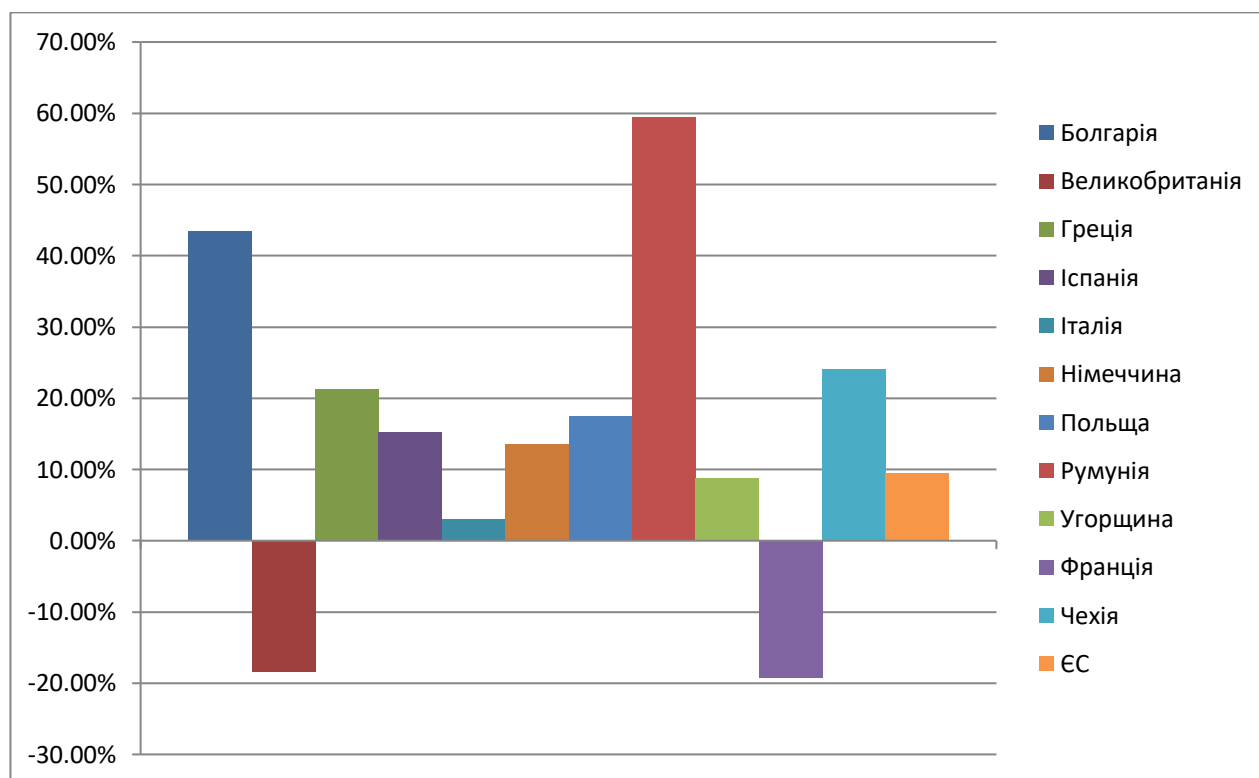

Рисунок 2.2 Прогнози збільшення вуликів в країнах ЄС

Зазначені тенденції зумовляють необхідність залучення висококваліфікованих працівників в роботу, що призведе до ефективності використання вуликів та бджолосімей. На сьогоднішній день, для того щоб розпочати займатися бджільницькою діяльністю в країнах Європейського Союзу не потрібно проходити спеціальні курси чи навчання, але проходження певних курсів прискорять досягнення позитивного результату в обраній галузі господарської діяльності.

Іншим важливим показником для дослідження ринку меду є кількість пасічників в ЄС. Аналізуючи дані представлені в таблиці 2.2 в цілому

простежується тенденція зменшення кількості пасічників, на 2017–2019-ті рр. прогнози зменшення складають 25 тис. осіб. Позитивна кількість зростання відбуватиметься у Греції, Іспанії, Польщі, Угорщині, Німеччині та Чехії. Така ситуація може залежити від необхідності отримання дозволу компетентного органу для початку роботи в галузі бджільництва. Згідно таблиці 2.2 в Румунії очікується зменшення кількості пасічників в два рази, що пов'язано із необхідністю реєстрації пасік в національній базі даних, участь у національних програмах, проходження спеціальних курсів. Така ситуація, не означає фізичного зменшення кількості пасічників, а показує не бажання румунських бджолярів пройти процес реєстрації, що буде наслідком небажання оплачувати вартість курсів та реєстраційних зборів. В Іспанії та Угорщині також вимагають спеціальне підтвердження рівня освіченості та кваліфікації пасічника перед початком діяльності в галузі бджільництва.

В Великобританії реєстрація необхідна лише тим пасічникам, які мають намір продавати мед згідно заяви Європейського регулювання (Європейської Комісії) No.852/2010 щодо гігієни продуктів харчування та документу (Європейської комісії) No.853/2010 щодо правил гігієни продуктів харчування тваринного походження [58]. Великобританія не є великим постачальником меду на Європейський ринок, через несприятливий клімат і слабку медоносну базу, тому така ситуація не сприяє збільшенню кількості зайнятих у цій сфері в промисловому бджільництві, а зосереджують свою діяльність, як хобі [57].

В країнах де існує наявна реєстрація, пасічників зобов'язують реєструватися в спеціальних базах даних (ветеринарного сервісу, органах безпеки харчових продуктів, сільськогосподарських реєстрах, центрах дослідження тваринництва та об'єднаннях бджолярів), такими країнами є: Болгарія, Естонія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Німеччина, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція мають централізовані національні бази даних [95].

Як видно з рисунку 2.3 в ЄС очікується набагато більше зростання бджолосімей, а саме в Німеччині, Франції та Польщі. Ці країни мають потужний агропромисловий сектор економіки, що дає можливість забезпечувати потужною медоносною базою пасічників у своїх державах. Зменшення відбувається в Болгарії, Великобританії, Румунії та Франції.

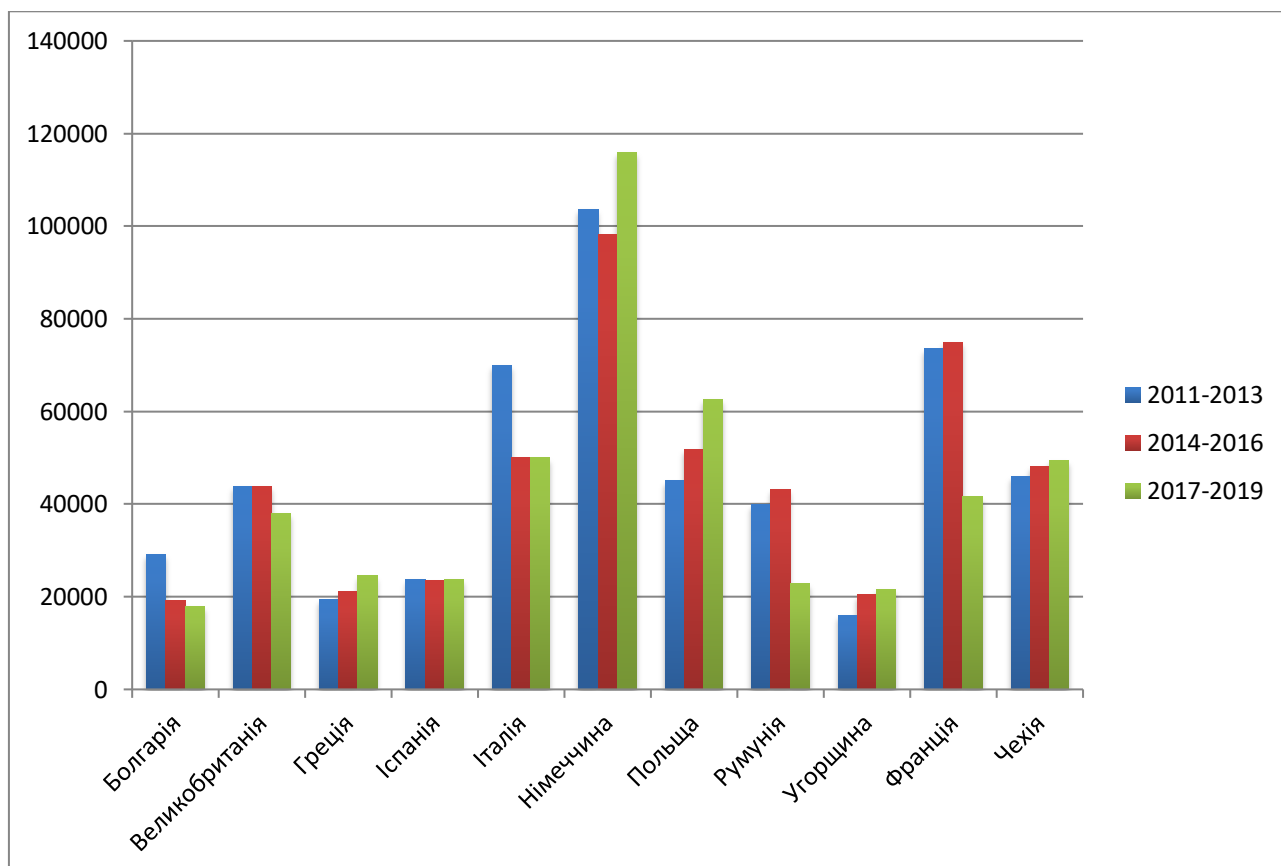

Рисунок 2.3 Еволюція кількості пасічників

Проблемним аспектом дослідження ринку меду ЄС є відмінності підходів щодо напрямів розвитку галузі на професійну діяльність, не професійну діяльність, тимчасову діяльність та хобі (табл. 2.2). Так, не у всіх країнах Європи бджільництво поділяється на чотири категорії. Наприклад, немає відмінності між хобі та тимчасовою діяльністю у сфері бджільництва у таких країнах як: Бельгія, Болгарія, Велика Британія та Литва. В цих країнах виділяють лише дві категорії спрямованості діяльності пасічників – професійна та не професійна. Тому за основу доцільно брати показники кількості бджолиних сімей та їхній розподіл за типами діяльності пасічників.

Таблиця 2.2. - Типи діяльності пасічників та розміри бджолиних колоній в Європі (%)

Країна	Розміри колоній				Спрямованість пасічників			
	<50	51-150	151-300	300>	Професійна	Не професійна	Тимчасова	Хобі
Болгарія	-	-	-	-	1,4	98,6	0	98,6
Велика Британія	96,5	1	1	1	1	99	-	-
Греція	45	35	14,8	5,2	39,5	60,5	-	-
Іспанія	-	-	22,9	-	22,9	70,5	-	-
Італія	60	20	10	10	10	90	20	70
Німеччина	98	-	-	-	0,1	99,9	19,9	80
Польща	90	9,5	0,4	0,1	0,5	99,5	-	-
Румунія	56,6	23,9	10,4	9,1	27	73	23,8	49,2
Угорщина	20	73	5	2	7	93	73	20
Франція	93	4	2	1	3	97	7	90
Чехія	93,8	6	0,2	0	0,2	99,8	15	85
Європа	78	16	4	2	9,3	90,7	15,1	76,4

Джерело: складено на основі [96].

Отож, в Європі більшість пасічників спрямовували свою діяльність як не професійну (76.4±25.2%), професійно даною галуззю займалися лише 9.3±19.1%. Згідно таблиці можна простежити, що в Румунії близько половини пасічників займаються даною діяльністю як хобі, а в Косово та Угорщині близько 20%. В

Греції та Іспанії професійно займаються бджільництвом лише близько 10% пасічників [96].

На поділ професійно чи не професійно пасічники займаються бджільницькою діяльністю впливає кількість бджолиних сімей, які утримує один пасічник. Для того щоб збільшити свої позиції як головного експортера та споживача продукції бджільництва, Європа старається збільшувати кількість бджолиних сімей та кількість пасічників. Якщо кількість пасічників зменшується, а кількість вуликів та бджолосімей збільшується – це означає, що галузь бджільництва в країні зростає, адже відбувається перехід на промислові методи ведення бджільництва і пріоритетність розвитку галузі в внутрішній економіці держави зростає. Тому аналізуючи дані наших таблиць, можна стверджувати, що такий перехід відбувається в Болгарії, Польщі, Румунії, Чехії.

Результатом збільшення бджолосімей зросли обсяги виробництва меду з 240 000 т у 2020 р. до 268 000 т у 2021 р, що складає 11%. Аналізуючи дані рисунку 2.4 можна констатувати, що у 2021р. найбільшим внутрішнім виробником меду в ЄС є Румунія (35 000 т), на другому місці – Іспанія (32 200 т), на третьому – Угорщина (30 700 т) [19].

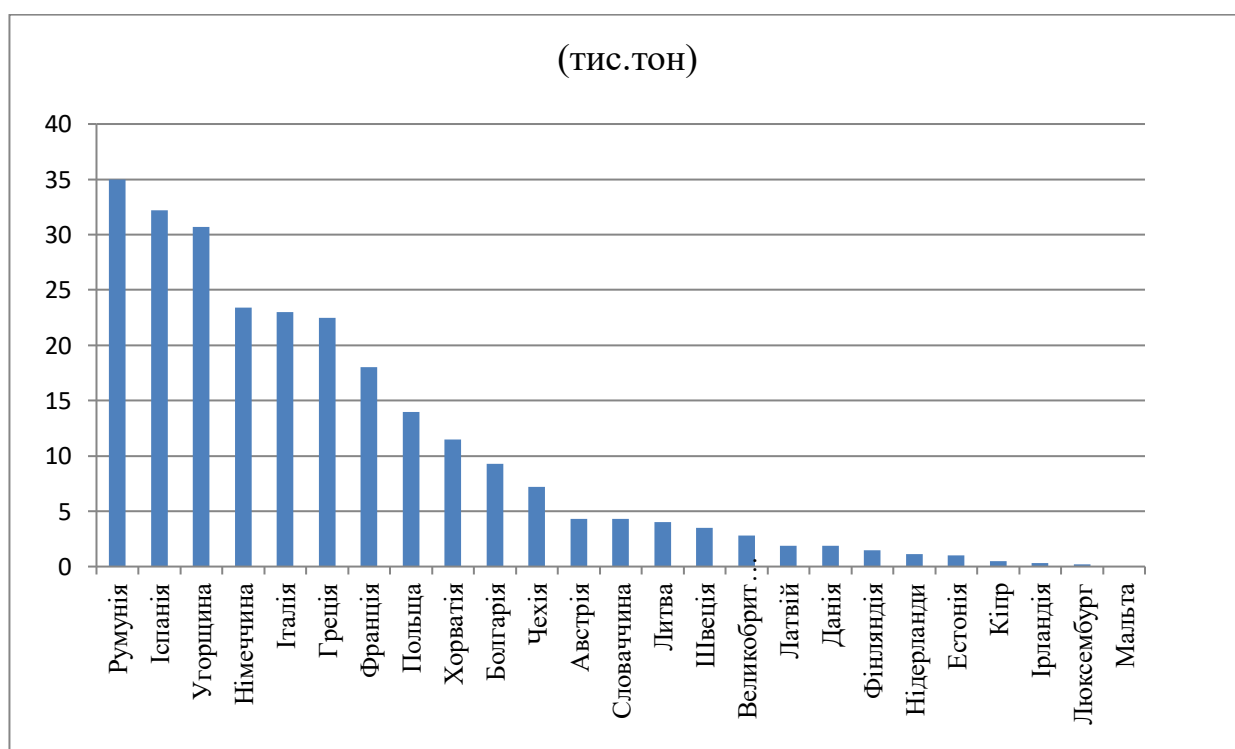

Рисунок 2.4 Європейська продукція меду за 2021р.

Отож, лідером з виробництва меду в Європі є Румунія, яка збільшила свої обсяги на 15 000 тис. тон за рік, обсяг продукції практично подвоївся. З попередніх рисунків можна стверджувати, що забезпеченість бджолиними колоніями є високою, станом на 2021 р. в Румунії – 1,5 млн. бджолосімей, а внутрішнє споживання меду є одним з найнижчих у Європі [115]. Тому, доцільність переведення бджільництва Румунії на промислове виробництво даватиме й надалі позитивну динаміку виробництва меду.

Бджільництво в Іспанії розвивається в основному на професійному, а не на любительському рівні. З 506 тис. бджолярів, зареєстрованих в ЄС в 2019 р., до категорії професіоналів відносилось 26,3 тис. осіб, з яких 40% були іспанцями. Кількість бджолярів-професіоналів, які володіють в Іспанії 80% бджолиних сімей, скоротилося за останні 7 років незначно: з 5066 до 4879 осіб [56]. Що говорить про Іспанію, як про стабільного постачальника меду на Європейський ринок. Саме 10% бджолярів-професіоналів, які володіють 80% бджолосімей і дають другий результат в Європі по обсягах виробництва меду.

Бджільництво в Угорщині постійно зростає, в середньому, обсяги виготовлення меду збільшуються на 11% щорічно. Більшість пасічників, які займаються бджільницькою діяльністю відносяться до категорії не професіоналів, проте, разом вони виготовляють 15–20% меду в Європі [95]. Споживання меду в середині країни не є дуже високим, що дозволяє продавати продукцію, як на внутрішніх ринках ЄС, так і поза.

Не зважаючи на великі обсяги виготовлення меду, країни Європейського Союзу не можуть себе самостійно забезпечити бджолиною продукцією, адже обсяги споживання меду є дуже великими. На справді, близько 40% потреб в споживанні меду задовольняються шляхом імпорту. Безперервне збільшення імпортних операцій на ринку бджолиної продукції в Європі залежать від істотного зниження Європейського бджільницького сектору. Також, така ситуація пояснюється проблемами пов'язаними із природними особливостями галуззі, а саме такими як – засухи.

Як видно з рисунку 2.5 основними споживачами меду в Європі є: Німеччина, Великобританія, Франція, Іспанія та Польща. Збільшення обсягів споживання з 2019–2021 рр. відбувається в Великобританії та Польщі. Франція та Іспанія зменшили. Німеччина вважається найбільшим споживачем меду в Європі, складаючи 23% від загального споживання, що становить приблизно 85 000 тон. До найбільших споживачів відносяться й: Великобританія (12% від загального споживання в ЄС), Франція (10%), Іспанія (8%) та Польща (7%) [92].

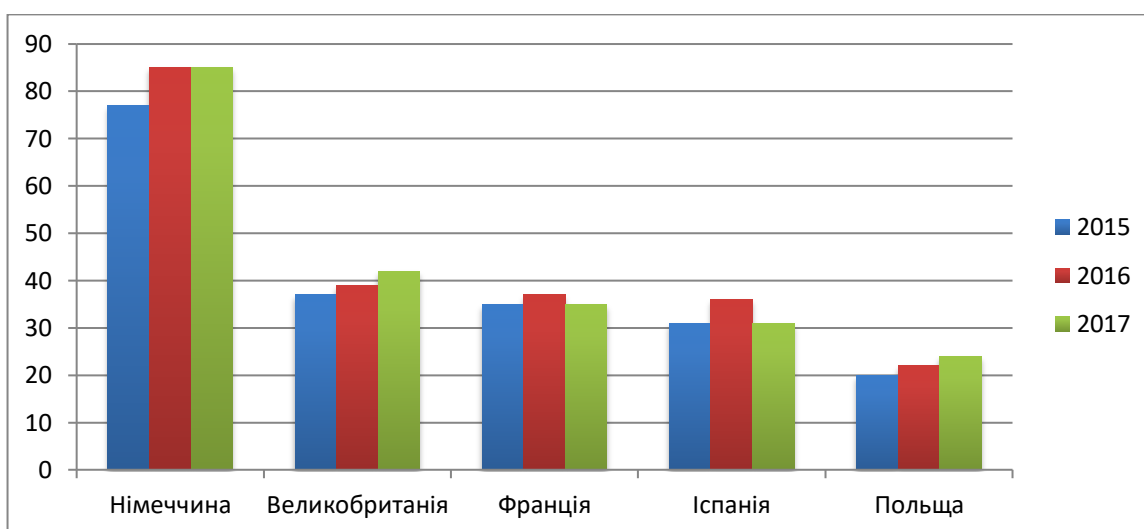

Рисунок 2.5 Основні споживачі меду в ЄС (тис.тон)

Основні споживачі меду в ЄС, водночас є й найбільшими імпортерами. На основі аналізу рисунку 2.6 прослідковується тенденція збільшення обсягів імпорту меду протягом 2017–2021 рр.

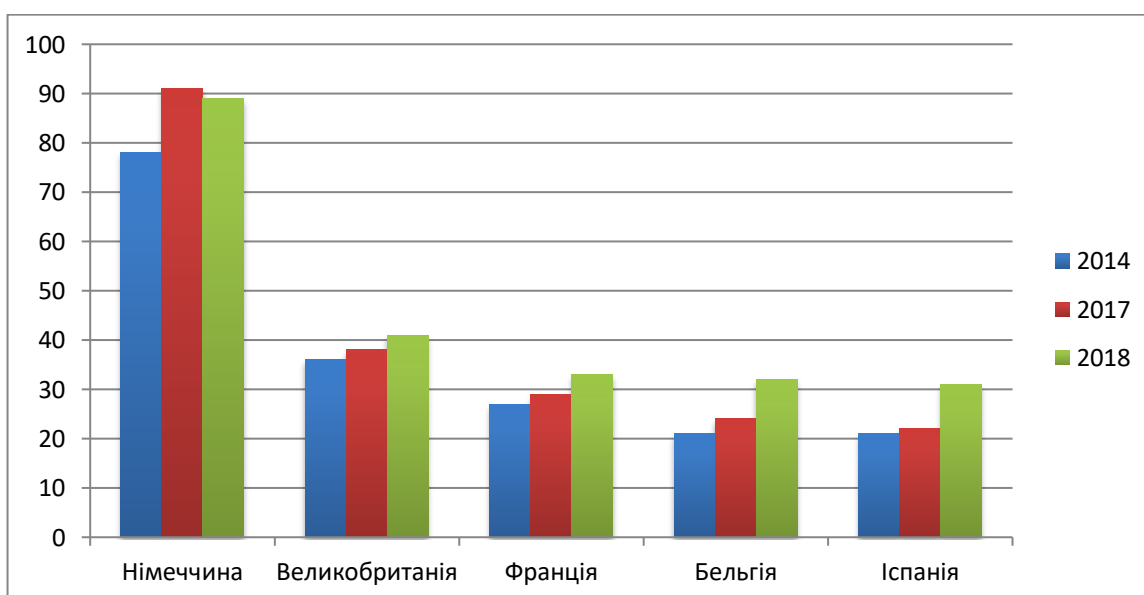

Рисунок 2.6 Основні Європейські імпортери натурального меду

Німеччина вважається найбільшим медовим імпортером ЄС, що складає 26% від загального обсягу імпорту меду в Європі. В 2021 р. вона імпортувала більше ніж 88 000 т. Також, найбільшими імпортерами серед країн ЄС вважаються: Великобританія (12% від загального імпорту), Франція (10%), Бельгія (10%) та Іспанія (9%). Очікується, що в наступні п'ять років динаміка імпорту в ЄС буде зростати через щорічні зменшення власного виготовлення меду.

Ще одним важливим показником дослідження європейського ринку меду є його ціна. Ціна на світовому ринку продукції бджільництва постійно коливається. В основному динаміка ціни на імпортований мед до ЄС є зростаючою. На основі аналізу даних таблиці 2.3 можна простежити, що найдешевшу ціну на європейському ринку меду представляє Китай та Україна. Аргентина, Куба і Уругвай пропонують теж не високу ціну на мед, а Мексика, Чилі та Бразилія продають мед до Європейського Союзу в порівнянні з іншими досліджуваними країнами за найвищою ціною. У всіх досліджуваних країнах спостерігається падіння ціни в 2021 р. Дана ситуація була спричинена падінням ціни на нафту, що призвело до зниження купівельної спроможності в багатьох країнах світу, в тому й числі Європи. З 2022 р. ціна на мед знову почала зростати [122].

Таблиця 2.3. - Середні ціни ЄС на імпортований мед (євро/кг) за походженням

Країна	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Бразилія	2,21	2,34	2,51	2,44	2,86	3,42	3,25
Куба	2,08	2,25	2,32	2,29	2,38	2,82	2,42
Уругвай	2,15	2,15	2,26	2,50	2,64	3,15	2,15
Чилі	2,57	2,70	2,59	2,62	2,97	3,72	2,77
Мексика	2,35	2,47	2,44	2,53	2,72	3,24	2,96
Аргентина	2,24	2,24	2,23	2,35	2,75	3,24	2,12
Україна	2,02	1,96	1,83	1,82	1,93	2,16	1,76
Китай	1,26	1,34	1,44	1,37	1,40	1,64	1,58

Джерело: складено на основі [19].

Аналізуючи дані рисунків 2.7 та 2.5 можна констатувати, що саме ціна формує лідерів імпорту меду до ЄС. Найбільший постачальник меду до ЄС – Китай, який в 2022 р. експортував 75 142 т меду. Імпорт Китаю складає близько 29% від загального імпорту меду спрямованого до Європейських країн.

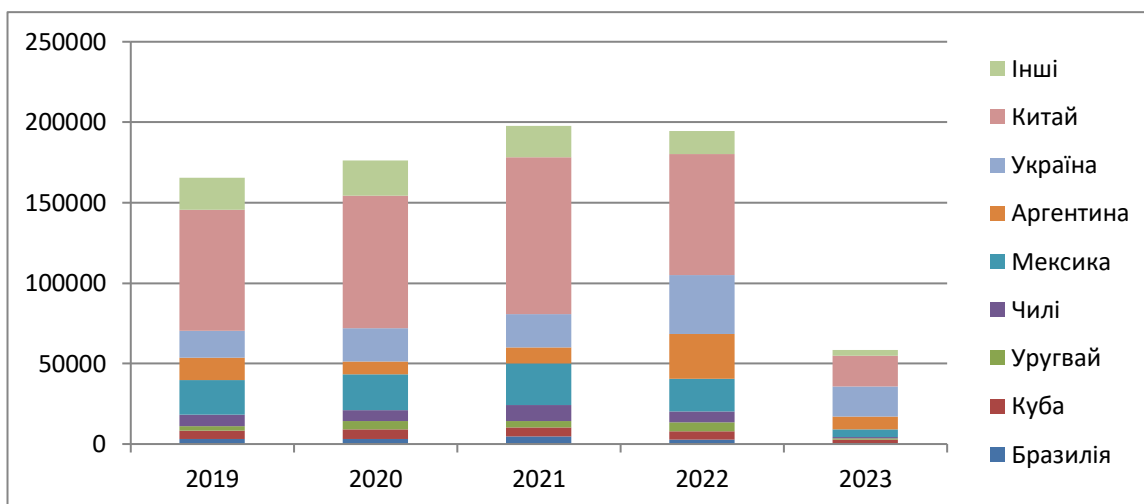

Рисунок 2.7 Імпорт меду в ЄС за походженням (т)

Китайські поставки вважаються стабільними та достатніми, а ціни дуже низькі через низьку робочу силу. Проте, якість не є високою, про що говорить значне зменшення імпорту (приблизно на 22 500 т) в 2022 р. відповідно до 2021 р.

Таблиця 2.4. - Імпорт меду в ЄС за походженням (т)

	2019	2020	2021	2022	Січень-березень 2023
Бразилія	3 252	3 309	4 817	2 856	216
Куба	5 058	5 935	5 662	5 89	2 430
Уругвай	2 642	5 124	3 995	5 566	978
Чилі	7 504	6 750	9 600	6 802	629
Мексика	21 142	22 267	26 001	20 058	4 719
Аргентина	13 963	7 809	9 838	28 061	8 206
Україна	16 648	20 694	20 691	36 742	18 636
Китай	75 457	82 553	97 700	75 142	19 093
Інші	19 847	21 649	19 300	14 039	3 409
Додатково ЄС	165 512	176 090	197 606	194 375	58 315

Джерело: складено на основі [89].

На другому місці серед лідерів імпорту до ЄС є Україна, яка значно збільшила свої обсяги поставок меду у 2022 р. випередивши Мексику (яка у 2021р. складала 7% від загального імпорту) та Аргентину (3%). Погані погодні умови та вміст ГМО в пилку аргентинського меду спричинив падіння аргентинських поставок до Європи посунувши її на третє місце [95].

Отож, ситуація на Європейському ринку меду постійно коливається через погодні умови у світових лідерів-виробників, якість та ціну, економічну ситуацію в країні та безліч інших факторів. Європейський Союз намагається збільшити обсяги власної медової продукції, проте через не зовсім сприятливі погодні та географічні умови, зменшення утримання бджолиних сімей та пасічників визначають Європу, як найбільшого світового імпортера.

2.2. Конкуренція в межах європейського медового ланцюга доданої вартості

Європейський Союз вважається найбільшим споживачем меду у світі, проте, лише 50% продукції забезпечується внутрішнім виробництвом. Тому, конкуренція на ринку меду в Європі представлена як внутрішніми виробниками, так і зовнішніми. На зовнішньому ринку конкурентна боротьба за споживчий ринок європейського союзу відбувається між Китаєм, Аргентиною та Україною – це найбільші експортери меду до ЄС, на внутрішньому ринку – Німеччина, Іспанія та Румунія. Для порівняння конкурентних переваг ми виділили такі основні критерії: ціна, якість, збут та національні компанії-лідери (табл. 2.5).

Перш за все, конкурентів необхідно оцінювати за якістю меду, саме завдяки якості буде відрізнятися ціна, обсяги та збут меду. Так як мед є харчовим продуктом вимоги щодо якості є досить високими.

Таблиця 2.5. - Основні учасники медового ланцюга доданої вартості

Країни	Якість	Ціна (євро/ кг)	Збут		Компанії
Китай	низька	1,58	50% країни ЄС (лідери: Великобританія, Бельгія та Іспанія), Нова Зеландія, Таїланд, Австралія, Росія, Малайзія, Канада, США.		«Zhejiang Jiangshan Bee Enterprise Co Ltd», «Wuhu Deli honey»
Аргентина	висока	2,12	США, 70% Зх, Сх та Центральна Європа (Німеччина, Угорщина, Чехія, Болгарія)		«Villamora», «Aleluya miel», «Two rivers honey», «Mieles del desierto de Los Andes»
Україна	висока	1,76	75% країни ЄС (Польща, Німеччина, Франція, Іспанія), США		«Бартнік», «Український мед», «Мед-ок», «Діоніс мед», «Лумелі»
Німеччина	середня	2,41	Китай, Іспанія,	Алжир(15%), Канада (14,2%), Кувейт (12,3%), Ізраїль (9,9%), США (9,4%), Алжир (7,2%), Іран (5,8%), Нігерія (4,1%)	«Breitsamer honey», «Langnese», «Kleehonig», «Löwenzahnhonig», «Waldhonig»
Іспанія	висока	4,94	88,6% країни ЄС (Франція Німеччина)		«Maes honey», «Navrang SL», «Vitalis Honey Syrup», «Honey Thousand Flowers»
Румунія	висока	3,36	Німеччина (80%), Іспанія, Скандинавські країни		«Miere», «Albina Carpatina», «Apisab»,

Джерело: складено на основі [55, 56, 69, 89, 94,89].

Отже, згідно першого пункту порівняння учасників медового ланцюга доданої вартості низькою якістю, серед порівнювальних нами країн, характеризується лише китайський мед. Багато лабораторних досліджень дослідили низьку якість меду. Все частіше поставки китайського меду стають

забороненими в деяких країнах світу. Прикладом є ситуація, яка відбулася в 2021 р., Угорські фахівці зібрали у імпортерів країн ЄС зразки китайського меду, які пройшли тестування перед тим, як цей мед був ввезений в ЄС. Ці зразки відповідали вимогам директиви ЄС. Згодом ці ж зразки були направлені в Дебреценський Університет, де вони були протестовані на наявність компонентів, які характерні для натурального меду (флавоноїди, мікро- і макроелементи, фенольні компоненти), але про яких нічого не говориться в директиві ЄС. Аналізи показали, що ці компоненти взагалі були відсутні в зазначених зразках або були присутні в значно менших кількостях, ніж в натуральному меді. На нашу думку, це прямий доказ того, що це були або штучні продукти, або «суміші» зі штучних і натуральних продуктів [38].

Аргентинський мед в порівнянні до китайського характеризується високою якістю меду, представляючи на зовнішньому ринку три найякісніших сорти меду: білий, екстра світло-бурштиновий та світло-бурштиновий. Саме ці сорти приваблюють іноземних імпортерів. Закупка аргентинського меду нового збору на початку року дозволяє країнам північної півкулі більш рівномірно насичувати свій внутрішній ринок медом і організовувати роботу підприємств по його переробці [55].

Український мед характеризується високою якістю. Проте, у 2022 р. були проблеми із поставкою меду до Чеської Республіки через наявність у медові протимікробних речовин [83]. Дана ситуація була виправлена та Держветфітослужбою, яка закликала українських експортерів ретельно вивчати як національне законодавство, так і вимоги конкретної країни-члена ЄС. Після чого лабораторні дослідження виконувалися ретельніше та якість українського меду контролювалася сильніше. В основному на європейський ринок Україна постачає акацієвий, гречаний, соняшниковий та мед із різнотрав'я.

Порівнюючи німецький мед, до досліджуваних, характеризується середньою якістю через поставку не лише внутрішньо-виготовленого меду, а й меду з інших сторін, тому виникає складність проконтролювати якість меду. Для того щоб Німеччина характеризувалася більш якісним медом необхідно

збільшувати свої пасіки. Проте, недостатня кількість території, яка підходить за критеріями органічного землеробства, зупиняє розвиток даної галуззі в середині країни [46]. Німеччина є одним із найбільших виробників падевого меду.

Іспанський мед вважається одним із найкращих, через сприятливі природно-географічні та погодні умови в Іспанії збирається високоякісні сорти меду з цвіту каштану, евкаліпту, вересу, ожини та мають позначку – PGI Miel de Galicia. Варто відмітити також і мед який збирається в Аліканте, Астурії, Касталії-Ла-Манча, Естремадурі, та територій які прилягають до Мадриду також відзначається своєю якістю [55].

Румунський мед характеризується високою якістю також та з 2013 р. відповідає всім вимогам Європейського Союзу. В Румунії існує велика державна підтримка даної галуззі, завдяки Національній програмі по бджільництву здійснюється закупівля біологічних матеріалів, які необхідні для резервування вуликів, що збільшує кількість здорових бджолиних сімей, покращує якість та покращує рівень роботи пасіки в цілому. У 2016 р. Національна програма по бджільництву фінансувала 1 057 190 євро, що покрило 50% вартості всіх операцій, включаючи ПДВ [43]. Через свою якість Румунія займає лідируючі позиції в світових масштабах займаючи 13 місце серед 20 країн лідерів з часткою 2,9% від загального світового експорту [44].

Другим критерієм оцінювання учасників медового ланцюга доданої вартості є ціна на мед. Чим вища якість, тим вища ціна. Згідно рисунку 2.8 можна простежити, що найдорожчим є іспанський мед, а найдешевшим – китайський.

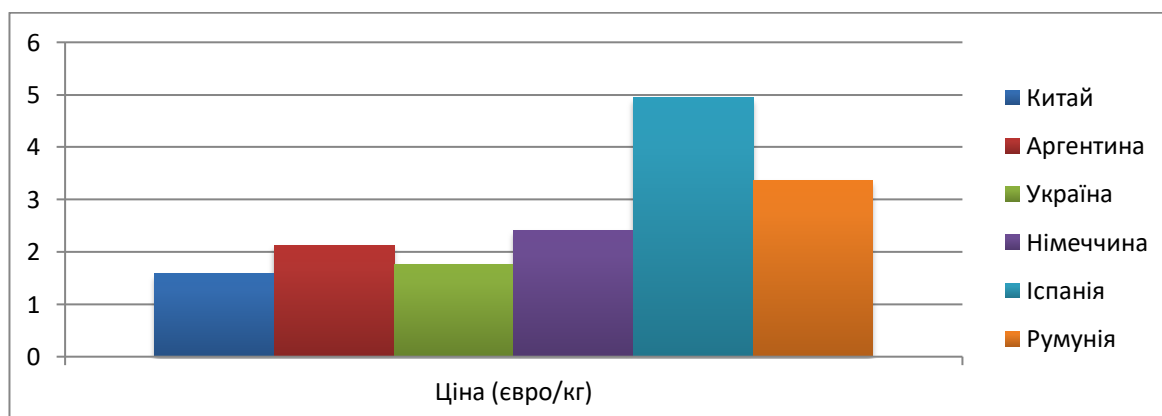

Рисунок 2.8 Ціни на мед головних учасників медового ланцюга в ЄС

Серед країн, які ми порівнюємо найдорожчий мед в Іспанії, Румунії та Аргентині. Відносно цін країн Європейського Союзу та Аргентини – аргентинський мед є значно дешевшим через нижчий рівень внутрішнього споживання, в середньому аргентинці споживають 6–8% власного меду, що дозволяє експортувати більші обсяги продукції за нижчою ціною, а ніж Європейські країни в яких рівень споживання вважається одним з найвищих [55]. Через експорт аргентинського меду як сировинний продукт до 2018 р. ціна коливалася в межах 2,24 дол./кг. Проте з 2019 р. ціна почала зростати на 0,4 дол. щорічно, адже аргентинський мед почали розфасовувати в дрібну тару [39]. Румунський мед поступається в ціні іспанському через малий обсяг внутрішнього споживання, що робить власний ринок дуже насиченим медовою продукцією та знижує ціну для експорту роблячи її середньою на ринку ЄС. Іспанський – найдорожчий мед, в основному через свою високу якість та не великі обсяги виробництва.

Китайський мед є найдешевшим не лише до цін на мед країн, які ми порівнюємо, а взагалі у світі, а саме через великі обсяги виробництва та не завжди високу якість. Китай є світовим лідером по виробництву та експорту меду в світі, за статистикою, він виробляє стільки ж меду як Аргентина, Бразилія, Мексика, США, Канада та країни ЄС разом взяті. Через великі обсяги виготовлення Китай продає мед за демпінговими цінами. Китайський мед наносить значні збитки пасічникам, які займаються органічною та високо-якісною продукцією. Адже ціни на органічну продукцію важко конкурують з цінами китайського меду. Для вирішення даної ситуації, правильним рішенням буде встановлення вимоги маркування місця походження меду. В такому разі, китайський мед не буде реекспортуватися іншими країнами.

У свою чергу Китай прийняв новий стандарт меду, який максимально орієнтований на міжнародний CODEX Standard for Honey [45]. За данною стандартизацією мед поділяється на дві категорії. Фізико-хімічні показники для обох сортів розділені на обов'язкові та добровільні. Обов'язкові показники контролюються державою. Виробники і продавці, які порушили стандарт в

частині обов'язкових фізико–хімічних показників несуть відповідальність перед відповідними державними перевіряючими органами. Добровільні показники використовуються у підприємницькій діяльності при складанні контрактів на покупку або поставку меду. Держава ці показники не контролює [38].

Щодо українського меду, то його нижча ціна в порівнянні з іншими медовими експортерами в основному зумовлена продажем меду як сировинного продукту. Продаж готового продукту збільшить вартість українського меду на 15–20%, що буде значно вигідніше для українських пасічників. Збільшення ціни можна отримати з допомогою переходу на виготовлення еко-продукції, перехід на екологічні норми виробництва дозволить збільшити вартість меду додатково на 10–15% [38].

Третім критерієм оцінювання учасників медового ланцюга доданої вартості є збут меду. Лідером серед збуту меду є Китай, який постачає мед в більшість країн світу, але одними із найбільших імпортерів є країни ЄС, а саме: Великобританія, Бельгія та Іспанія. Окрім країн ЄС китайський мед в основному експортується до Нової Зеландії, Таїланду, Австралії, Росії, Малайзії, Канади, США та інші [49]. Аргентина займає друге місце серед країн-лідерів експорту меду на ринок ЄС. Становлення Аргентини, як світового лідера не було простим, адже в 2007 р. країна пережила дефолт. Проведення закупівельних та інших операцій з медом ускладнилися, відбувся відтік капіталів із ланцюга виробництва, які пов'язані із галуззю, виросла собівартість меду. За цей період був втрачений свій основний ринок – США. Проте з 2008 р. 70% експорту вийшло на Західну Європу, а основним покупцем стала Німеччина (42,6%). Іншими покупцями були більшість країн Центральної та Західної Європи – Угорщина, Чехія, Болгарія. На третьому місці серед лідерів експортерів меду на ринку ЄС – Україна. Найбільшим попитом український мед користується в Німеччині, Польщі, Іспанії, Франції, Туреччині, серед лідерів імпорту української медової продукції також є США. Останнім часом Україна шукає виходи на азійський ринок, що буде збільшувати географію збуту української продукції [40].

На внутрішньому ринку ЄС лідером з експорту меду є Німеччина, яка одночасно виступає як найбільший експортер так і найбільший імпортером серед європейських країн, експортуючи як власний мед, так і мед інших країн, тобто експорт імпортованого меду [48]. Найбільше німецький мед екпортується до Китаю та Іспанії.

Більшість меду який споживається в Іспанії – імпортується з третіх країн, в той час як національний продукт екпортується та споживається з-за кордоном, в основному мед призначений для країн ЄС. В 2017 р. 88,6% медового експорту було відправлено до країн ЄС, в основному до Франції та Німеччини. Окрім європейських країн найбільшим експортним напрямком були Алжир, Ізраїль та Марокко. Щодо імпорту, то 75% надходжень відбувалися з країн ЄС (Португалія, Німеччина, Франція). На сьогоднішній день найбільшими поставщиками є Китай та Аргентина [43].

У 2021 р. Румунія була визнана одним з найбільших експортерів меду в Європі, адже в 2021 р. було виготовлено – 35 000 тис. тон. збільшивши обсяги виготовлення на 15 000 тис. тон за рік [44], можна сказати, що обсяг продукції практично подвоївся, в загальному близько 70% продукції екпортується до Німеччини, Іспанії та Скандинавських країн, Японія, Китай, США [38].

Четвертим критерієм оцінювання учасників ланцюга доданої вартості є національні компанії-лідери. Як приклад розглянемо найпотужніші в кожній досліджуваній країні. Отож, китайською компанією-лідером «Zhejiang Jiangshan Bee Enterprise Co. Ltd», яка функціонує на ринку з 1995 р., аргентинська компанія «Villamora» – з 1958 р., українська компанія «Бартнік» – з 1996 р., німецька компанія «Langnese honig» – з 1925 р., іспанська компанія «Maes honey» – з 1910 р., румунська компанія «Albina Carpatina» – з 1991 р. Дані компанії екпортують свій мед не лише до країн ЄС. Найбільшу географію збуту серед порівнювальних країн має іспанська компанія «Maes honey» (більше 30 країн світу), аргентинська компанія «Villamora» (більше 20 країн світу) [6, 112, 118, 121, 123].

Лише таку товарну продукцію як мед постачає аргентинська компанія «Villamora», а саме із цвіту карпового дерева, мед з цитрусових, люцерни,

конюшини, чортополоху, лотосу, мелілоту альбусу та інших диких квітів, та іспанська компанія «Maes honey», яка складається із брендів «Las Abejas Honey», «Bonari Honey», «Mis Colmenas». Ці компанії постачають на ринок квітковий (евкаліптовий, з апельсинового цвіту, лавандовий, вереску, каштановий та з цвіту дуба) та середземноморський (тім'ю та розмарин) мед. Інші компанії постачають не лише мед, а різноманітну медову продукцію. Китайська компанія «Zhejiang Jiangshan Bee Enterprise Co. Ltd» постачає: мед, маточкове молочко, натуральне маточкове молочко та свіже маточкове молочко [50]. Українська компанія «Бартнік» постачає мономеди (липовий, акацієвий, гречаний, соняшниковий, фацелієвий, еспарцетовий) та медові суміші з апіпродуктами (пилком, пергою, прополісом, маточковим молочком). Німецька компанія «Langnese honig» постачає мед (акацієвий, лісовий) та маточкове молочко. В порівнянні до цих країн найбільшу різноманітність продукції має румунська компанія «Albina Carpatina», яка представляє на ринку: мед (поліфлорний, липовий, акацієвий, ріпаковий та соняшниковий), пилко, прополіс, маточкове молочко.

Для того щоб здійснювати торгівельні операції медовою продукцією, необхідно щоб товари підлягали міжнародним стандартам якості. Китайський мед відповідає вимогам міжнародних стандартів якості ISO9001, GMP, HACCP, BCS Organic certification [123]. Аргентинський мед відповідає вимогам міжнародних стандартів харчової продукції, а саме: SENASA (Аргентинська національна безпека якості харчових продуктів, англ. – National food safety and quality service), OIA (Міжнародний стандарт якості), HACCP, True Source Honey, Kosher certification, International Honey Exporters, Chamber of exporters of the Argentine Republic, National honey packers and dealers association [121]. Мед компанії «Бартнік» відповідає безпечності харчових продуктів згідно ДСТУ ISO 22006:2013 (сертифікат № UA.MQ.2.014.СУБХП 010-15) [54]. Іспанський мед визначається відзнаками якості та безпечності харчових продуктів: BRC (глобальний стандарт британського консорціуму оптової торгівлі для харчових продуктів), IFS (міжнародний стандарт якості харчових продуктів, англ. –

International Featured Standart, FDA (агентство Міністерства охорони здоров'я та соціальних служб США) та Kosher (міжнародний сертифікат якості харчових продуктів) [119]. Румунський мед відповідає міжнародним стандартам НАССР та ISO9001 [54].

Ефективно конкурувати на ринку ЄС зможе товар високої якості та помірної ціни. Для збереження якості та зниження ціни необхідно впроваджувати більше інновацій в розвиток медової галузі та допомагати на державному рівні пасічникам щоб вони могли збільшувати кількість пасік задля збільшення виробництва. Кожна з досліджуваних країн має свої конкурентні переваги: Китай – низька ціна та найбільша географія збуту, Аргентина – висока якість та низька ціна, Україна – низька ціна та висока якість, Німеччина – велика географія збуту, Іспанія – висока якість та велика географія збуту, Румунія – висока якість та помірна ціна.

Отож, видно, що конкуренція за споживчий ринок ЄС є дуже високою як між внутрішніми так і між зовнішніми виробниками. Незважаючи на таку високу конкуренцію за ринок ЄС, представлені українські компанії-лідери гідно представляють себе на регіональному ринку, що показує подальші перспективи української галузі бджільництва в цілому, а не лише меду. Загрозою зниження українських перспектив експорту буде збільшення державної підтримки внутрішніх виробників ЄС. Проте, для країн Європи буде важко збільшити внутрішні обсяги виробництва через не сприятливі географічні та погодні умови у більшості країнах.

2.3. Стандарти та вимоги до медової продукції на європейському ринку меду

Бджолина продукція на сьогоднішній день поділяється на не органічну та органічну. Проконтролювати цей поділ дуже складно, тому й вимагається велика кількість аналізів та правил маркування. Даний контроль необхідний, адже європейська галузь бджільництва є економічно важливою галуззю, про що

свідчать отримання щорічних дотацій в розмірі 400 млн. євро. Дані субсидії передбачені в Положенні Ради (ЄК) 917/2010 [98]. Ці субсидії спрямовані на національні програми бджільництва, які підтримуються дослідженнями в цій галузі стосовно фізичного та хімічного аналізу меду, технічна допомога торгівлі і т.п. На жаль, поточний рівень виготовлення в Євросоюзі падає. Дана тенденція характеризується в основному через західні європейські країни, а саме Бельгію, Францію, Німеччину, Швейцарію, Великобританію та Нідерланди, але це також було виявлено і на півдні Італії, Греції та Кіпрі. Більше того, європейські покупці зазвичай самостійно контролюють якість меду, вимагаючи документи які затверджують специфікацію складу, кольору, смаку та сертифікати підтвердження органічності продукції.

Отож, європейський ринок встановив більш жорсткі правила безпеки та гігієни харчових продуктів, а ніж в інших регіонах світу видавши інструкції щодо загальних та специфічних характеристик, важливих для оцінки автентичності: вологи, вмісту цукру (фруктози, глюкози та сахарози), вільної кислотності, діастазної активності та вмісту гідроксиметилфурфуролу (ГМФ) (Додаток Д). Дані параметри відносно прості для вимірювання та дають хорошу оцінку якості на всю медову продукцію, яка присутня на ринку ЄС, включаючи в себе локально оброблену та імпортовану продукцію [104].

Згідно даного методу, на основі чотирьох типів меду (акацієвого, поліфлорного, липового та квіткового) зібраного протягом 2020–2022 рр. було визначено основні фізико-хімічні характеристики, які дозволені в Європейському Союзі. Всього розглядалося 360 наборів даних, для кожного типу меду 90 аналізів (30 проб на рік). В Додатку Д представлено засоби та діапазони для всіх вимірюваних характеристик.

Згідно Директиви Ради 2007/110/ЄК та переглянутого кодексу стандарту меду, вміст води не повинен перевищувати 20%, що за даними таблиці Додатку відповідає вимогам. Вільна кислотність також різниться серед чотирьох типів меду, проте, у всіх випадках кислотність нижча 4мл розчину NaOH, що є верхньою границею дозволеного. Згідно SR EN 784/2:2015 регулює рівень

мінімально дозволеного вмісту інвертованого цукру до 70% в квітковому медові. Щодо сахарози, то стандарт встановлює допустимі межі до 5% [96].

З 2020 р. максимальне, середнє та мінімальні значення майже не міняються, а лише коливаються в нормі декількох десятків. Не варто прирівнювати один і той ж самий аналіз до різних сортів меду, адже норма для кожного є різною, що залежить від компонентів та складників рослин з яких було зібрано мед.

Дані вимоги закладено в загальному законі ЄС про харчову продукцію, Положення (ЄК) 178/2008 [100], вони визначають обов'язки та вимоги для операторів продовольчого бізнесу, які поставляють медову продукцію до ЄС. Директива (ЄК) 110/2007 [101] постановляє про європейські вимоги щодо стандартів якості та пакування меду. Згодом вона була замінена Директивою (ЄК) 63/2020 [102], в якій йшлося про те, що пилок більше не розглядається як медовий інгредієнт та про те, що медова продукція, яка походить більш ніж з однієї держави-члена ЄС або з третьої країни є обов'язковою для маркування. Також згідно даної Директиви було визначено право комісії на встановлення методів аналізу для перевірки дотримання всіх положень чинної директиви та процедур видачі та застосування нових рішень.

На території ЄС, Положення (ЄК) 470/2015 [104], функціонує і встановлює максимальний рівень залишків для використання авторизованих ветеринарних препаратів (в основному антибіотики), які використовують для медоносних бджіл. Проте, дозволено використання лише тих ветеринарних препаратів, які включені до списку Положення.

В Європейському Союзі діють строгі правила стосовно використання генно-модифікованих організмів (ГМО), які використовуються в харчових продуктах. У вересні 2017 р. Європейським Судом було видано рішення, яким передбачено, що мед із вмістом пилку з генетично модифікованих культур потребує спеціального дозволу та спеціального маркування перед промисловим виробництвом в Європі. З липня 2020 р., Європейський Парламент перемістив пилок до категорії «інгредієнт» з категорії «складової» [103]. Тому, мед який містить генно-модифікований пилок більше не маркується як ГМО.

З часом положення стали суворіші і перед входом на Європейський ринок медові імпортери почали вимагати підтвердження органічності продукції. Якщо мед відноситься до «органічного» ринку, то він має відповідати Положенням Ради (ЄК) 834/2013 [100], яке контролюється міжнародними стандартами Міжнародної федерації руху за органічне сільське господарство – IFOAM, Стандарту Європейського Союзу №2092, що прийнятий у 1991 р., Стандарту FAO спільно із ВООЗ під назвою «Кодекс Аліментаріус» [103].

Ці вимоги є необхідними для закупівлі меду та підписання контрактів про поставку продукції, проте торгівельні контракти можуть складатися ще з більшої кількості вимог щодо якості меду і кожен імпортер мусить дотримуватися поставлених перед ним умов. Не повне дотримання правил може обмежити доступ до певної категорії покупців. З кожним роком кількість вимог збільшується. Країни Європейського Союзу вже давно перейшли на розвиток саме екологічного бджільництва, тому варто використовувати зарубіжний досвід виготовлення «органічного» меду. Для того, аби пасіка набула статусу «органічної», необхідно виконати низку умов:

- вулики повинні бути розташованими на території з радіусом 5–7 км, яка не забруднена хімічними речовинами від промислових комплексів, аеропортів або головних доріг;

- вулики повинні бути виготовлені з натуральних матеріалів;

- сільськогосподарські культури, які вважаються кормом для бджіл не повинні бути хімічно обробленими та відсутні ГМО;

- штучний корм для бджіл також повинен бути сертифікованим як органічний;

- захворювання не повинні виліковуватися ветеринарними препаратами, лише дозволеними органічними речовинами.

Підприємства, які мають намір займатися постачанням меду на європейський ринок повинні дотримуватися стандартів якості харових продуктів та відповідати нормам «органічного» виготовлення меду.

Не тарифні обмеження часто відіграють значно більшу роль в експорті харчової продукції. З точки зору європейського законодавства сільськогосподарські товари стикаються з широким спектром не тарифних обмежень. В ЄС найбільш значними не тарифними обмеженнями в медовому експорті виступають технічні торговельні бар'єри. Поточні технічні торговельні бар'єри відносяться до санітарії, добробуту тварин та до екологічних норм, стандарти якості, промислові стандарти, стандарти безпеки, правила пакування та маркування.

Вимоги щодо маркування – один з не тарифних бар'єрів торгівлі. Генеральна Директива щодо маркування продуктів харчування (2006/13/Європейської Комісії(ЄК)) застосовується й до меду, адже вважається продуктом тваринного походження, отже, правила, що регулюють виробництво та торгівлю продуктами тваринного походження підпадають під спеціальні директиви. Директива 2007/110ЄК вказує на вимоги експортерів меду дотримуватися умов даних директив під час торгівлі на європейському ринку. Лише мед виготовлений медоносною бджолою може продаватися в ЄС. Також, кожна партія меду повинна перевірятися на санітарний сертифікат, який мусить засвідчувати відповідність вимогам охорони здоров'я тварин в еквіваленті до країн ЄС. Даний сертифікат повинен видаватися компетентними ветеринарними органами та мусить бути підписаним офіційним ветеринаром у країні відправлення. Затвердження буде перевірятися відповідними органами в ЄС, адже європейські країни вимагають високоякісну продукцію [66].

Європейський ринок меду – це форма організації економічних зв'язків між суб'єктами господарювання щодо купівлі-продажу продуктів одержаних завдяки збиральним та фізіологічним особливостям бджіл на племінних та товарних пасіках, в межах Європейського Союзу.

Практично за весь досліджуваний період (з 1970-их по 2020 р.) виготовлення меду в країнах Європи характеризується позитивною динамікою. З 1970-их по 2020 рр. кількість країн, які входили до Європейського Союзу постійно збільшувалися, що покращувало рівень самозабезпечення медом в

середині ЄС щороку в середньому на 5–10%, обсяги виготовлення збільшувалися (приблизно на 1,2% в рік). Лідерами з виробництва меду в Європі є: Румунія, Іспанія та Угорщина.

Глобалізаційні процеси на ринку харчових продуктів зумовлюють створення посилених стандартів якості та безпеки, не є виключенням і ринок меду. Європейський Союз встановлює більш жорсткі правила безпеки та гігієни харчових продуктів, а ніж в інших регіонах світу, видавши інструкції щодо загальних та специфічних характеристик. На європейському ринку меду існує низка основних Положень (ЄК), яких потрібно дотримуватися. Окрім них існують і нетарифні обмеження, які є більш прихованими, та вимагаються окремими замовниками, які часто складно виявити, адже проявляються лише на рівні індивідуальних домовленостей.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПОРТУ УКРАЇНСЬКОГО МЕДУ НА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК

3.1. Позичіонування України на Європейському ринку меду

Бджільництво є однією з традиційних і найбільш стародавніх галузей вітчизняного сільського господарства. Ще за часів Київської Русі мед був одним із джерел прибутку. Продовжуючи стародавні традиції, на сьогоднішній день, бджільництво стало економічною діяльністю в якій легко започаткувати власну справу [40].

Українське бджільництво має декілька конкурентних переваг на європейському ринку. Першою є висока якість українського меду. На сьогоднішній день європейські та американські ринки шукають високо органічну продукцію, а вітчизняні продукти бджільництва відповідають Європейським стандартам ще з 2009 р. [46].

У 2016 р. згідно закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» було затверджено Детальні правила виробництва органічної продукції (сировини) бджільництва [30]. На жаль, нині виробництво органічної продукції бджільництва в Україні сертифікується представниками іноземних компаній, які діють у відповідності до норм і стандартів, дійсних для країн ЄС, Канади та інших держав.

З 2009 р. міжнародну акредитацію на право проводити сертифікацію й визнавати продукцію органічною отримала й українська структура «Органік Стандарт». Важливим для пасічників є те, що виробники органічної продукції мають право самостійно вибирати орган сертифікації, кількість яких в Україні зростатиме [53].

Такі структури допоможуть українському бджільництву вийти на новий рівень та збільшувати прибуток від експорту екологічної продукції. Екологічна ситуація не є поганою в Україні. Прикладом є того, що у більшості країн світу,

на сьогоднішній день, поголів'я бджіл скорочується, а в Україні такої глобальної проблеми немає.

Друга перевага – це монофлорність українського меду. Товарними партіями в Україні можна зібрати лише п'ять видів монофлорного меду: соняшник, гречка, ріпак, липа, біла акація. Варто зауважити, що з 2022 р., завдяки своїй монофлорності, український мед почали експортувати до Китаю, адже ринок Гонконгу й Китаю цікавиться українським виключно чистим медом – «Органік мед»[53].

Третя перевага – це висококваліфіковані пасічники. В Україні діють три вищих навчальних заклади: Національний університет біоресурсів і природокористування України, Львівська державна академія ветеринарної медицини ім. С.З. Гжицького та Боярський коледж екології природних ресурсів Національного аграрного університету, також знання можна здобути у середніх професійно-технічних училищах. Окрім цих вищих навчальних закладів на території України постійно діють міжсезонні курси в яких викладається все про пасічництво [54]. Проте, не сприятлива економічна та політична ситуація в країні впливає на відтік спеціалізованих кадрів з-за кордон.

Додатковою перевагою є географічне розташування України. Україна розташована в центрі багатьох торгівельних шляхів, територіальна близькість допомагає мінімізувати витрати на доставку завдяки чому формує вигіднішу ціну на європейському ринку. Так, середня вартість меду, експортованого європейською країною, коливалася в межах 3,5–7 доларів за кілограм (у 2021 році), натомість український мед реалізовували в середньому за: 1,73 дол./кг до європейських країн; 1,87 дол./кг – до СНГ; 1,54 дол./кг – до Азії; 1,77 дол./кг – до Америки [38]. Частковою перевагою, є девальвація гривні. Адже пасічники вбачають більшу перспективу орієнтації меду на експорт, через вищу ціну в порівнянні до внутрішньої, що може значно збільшити динаміку торгівлі даного продукту в майбутньому.

Окрім переваг, в Україні присутні й недоліки, які заважають більш динамічному розвитку медової галуззі. Відсутність державної підтримки та

співпраці між аграріями, які не попереджають про обробку своїх полів різними пестицидами від яких зменшується поголів'я бджіл. Ще одним із недоліків є присутність на ринку посередників, які відправляють вже гомогенізовані партії сировини приблизно по 20 т, попередньо відібравши зразки, що відправляються на аналіз до Німеччини чи якоїсь іншої західної країни [50].

З огляду на перелічені конкурентні переваги Україна з 2014 р. займає перше місце серед медового експорту до країн ЄС (з валовим збором до 80 тис. тонн) і третє місце в світі [38]. Основними виробниками меду в Україні є 8 областей – Вінницька, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Житомирська, Миколаївська, Полтавська, і Кіровоградська. Ці регіони забезпечують виробництво 70% загального об'єму меду в рік [38].

Із рисунку 3.1 видно, що динаміка обсягів виробництва меду в Україні з 1990 р. по 2016 р. характеризується позитивним зростанням. Індекс Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН – ФАО для 5 груп продовольчих товарів (зернові, рослинні масла, молочні продукти, м'ясо і цукор) склав у 2017 р. 229,9 одиниць, а в грудні 2021 р. – 153,4 одиниць .

У 2016–2017 рр. ситуація значно покращилася, досягнувши рекордних позначок у виготовленні меду до 80 тис. тон., що зумовлено збільшенням попиту українського меду на внутрішньому та світовому ринках.

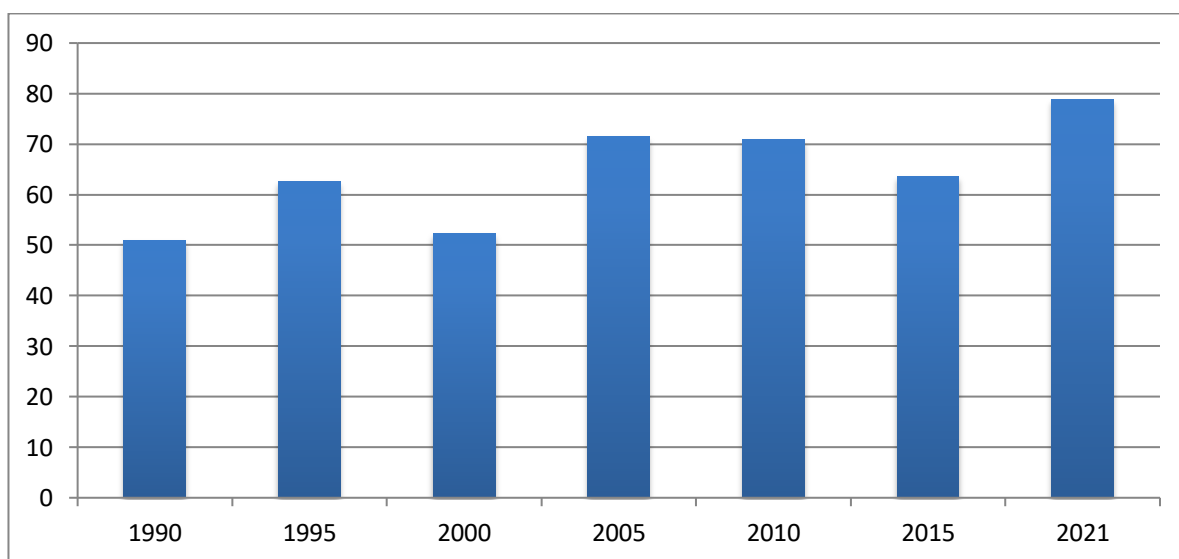

Рисунок 3.1 Обсяг виробництва меду в Україні протягом 1990-2021 рр. (тис. тон)

Пропозиція вітчизняного ринку меду на понад 99% забезпечується вітчизняними виробниками, а 95% медозбору забезпечують приватні господарства.

На основі аналізу таблиці 3.1 можна стверджувати, що традиційно абсолютну більшість українського медового врожаю забезпечують приватні господарства, а не сільськогосподарські підприємства, що в певній мірі ускладнює виходи на нові глобальні ринки.

Таблиця 3.1. - Динаміка виробництва меду в Україні 2017-2021 рр.

Категорії господарств	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення 2021/2017 рр., +/-
Сільськогосподарські підприємства	1496	1417	1323	982	918	-578
Приватні господарства	68815	68717	72390	65539	62697	-6118
Всього, т	70311	70134	73713	66521	63615	-6696

Джерело: складено на основі [44]

Незважаючи на достатньо сприятливу активізацію експортних поставок продукції бджільництва з України в останні роки, загальне виробництво меду протягом 2017–2021 рр. в усіх категоріях господарств України мала тенденцію зниження на 6,7 тис. т і становило в 2021 р. лише 63,6 тис. т, або на 9,5% менше показника 2017 р. [44].

Падіння виробництва меду в 2020–2021 рр. пояснюється зменшенням сільськогосподарських районів бджільництва, зокрема частин Луганської, Донецької областей, а також Криму. Натомість зростання виробництва меду спостерігалось впродовж аналізованого періоду в Житомирській, Полтавській та Волинській областях, що пояснюється їх близькістю до ринків збуту з високою купівельною спроможністю споживачів цієї продукції [46].

У 2017 р. динаміка виробництва меду знову набрала позитивного характеру. Адже, посилюється інтерес виробників до натуральних продуктів і здорового харчування, зросло споживання меду у світі, розширилися сфери застосування меду в харчовій, фармацевтичній промисловості. Існують прогнози, що 2018 р.

буде рекордним по виготовленню меду (більше 80-и тон), що в значній мірі буде залежити від погодних умов [45].

Обсяг виробництва меду в Україні перевищує обсяг споживання українцями цього виду продукції, національний ринок практично не відчуває потреби в його імпорті, а обсяги експорту мають значний потенціал та тенденції до зростання, що й видно з рисунку 3.2.

Рисунок 3.2 Динаміка торгівлі медом України

До 2021 р. зростання експорту меду з України характеризувалось значними темпами, проте 2021 р. був менш вдалим, що пояснюється зростанням конкуренції з боку китайських та аргентинських виробників. Аналізуючи дані представлені у таблиці 3.2. можна простежити, що наслідком продажі продукту бджільництва порівняно з 2020 р. зросли лише на 1% у вартісному виразі при цьому у натуральних показниках зростання було вищим (6,5%). Для вирішення проблем зменшення обсягів виробництва та обсягів експорту постійно шукаються нові ринки збуту. Підтвердженням того є те, що у 2017 році Україна експортувала мед до 39 країн, а у 2020 р. їх кількість вже становила 53 країни.

Таблиця 3.2. - Експорт-імпорт меду в Україні в 2018-2021 рр.

Роки	Експорт			Імпорт		
	кількість, т	Вартість		кількість, т	Вартість	
		Всього, тис. дол. США	1 т, дол. США		Всього, тис. дол. США	1 т, дол. США
2018	13338,5	31112,6	2332,5	23,0	235,8	10248,9
2019	21673,6	52972,4	2444,1	21,8	88,8	4065,3
2020	36335,7	93198,2	2564,9	52,9	246,6	4663,9
2021	38715,1	94216,5	2433,6	36,5	152,1	4167,1

Джерело: складено на основі [46].

Основним споживачем меду є Європа. Як видно з рисунку 3.3. в 2022 р. частка країн Європи становила 75% (у 2017 році – 58%). Ще майже 20% припадало на Америку, зокрема на США та Канаду (в 2017 році – 2%), приблизно 6% – на країни Азії (в 2017 році – трохи більше 2%). Таким чином, за 6 років частка Європи в закупівлі українського меду зросла на 16,6%, частка Америки – на 17%, частка Азії – на 3,4%. Майже повністю зупинились поставки до країн СНД, хоча в 2017 р. на них припадало 37% експорту українського меду [46].

Зростання експортних поставок меду в країни ЄС зумовлено визнанням Європейської комісії відповідності українського меду європейським стандартам з 2009 р. [44]. Отож, через дефіцит меду власного виробництва меду в країнах ЄС, зниження внутрішнього попиту на дану продукцію через низьку платоспроможність населення, високу якість, помірну ціну, географічну близькість України збільшується частка країн Європейського Союзу (рис.3.3).

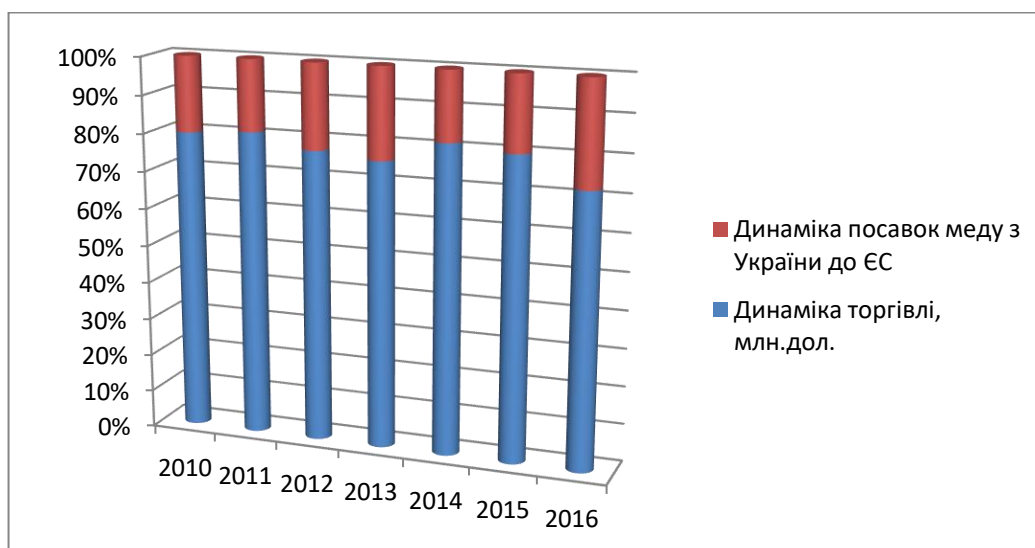

Рисунок 3.3 Частка поставок українського меду до ЄС в порівнянні із динамікою торгівлі медом

На основі аналізу даних таблиці 3.3 та рисунку 3.4 можна стверджувати, що основними імпортерами українського меду серед країн СЄ є: Польща, Німеччина, Франція, Іспанія, Італія, Румунія та Австрія. Головним фактором, який приваблює імпортерів вважається низька ціна на український мед, яка пояснюється постійним збільшенням виготовлення меду в Україні, появою більшої кількості учасників та нових компаній-експортерів, які пропонують більш низьку ціну.

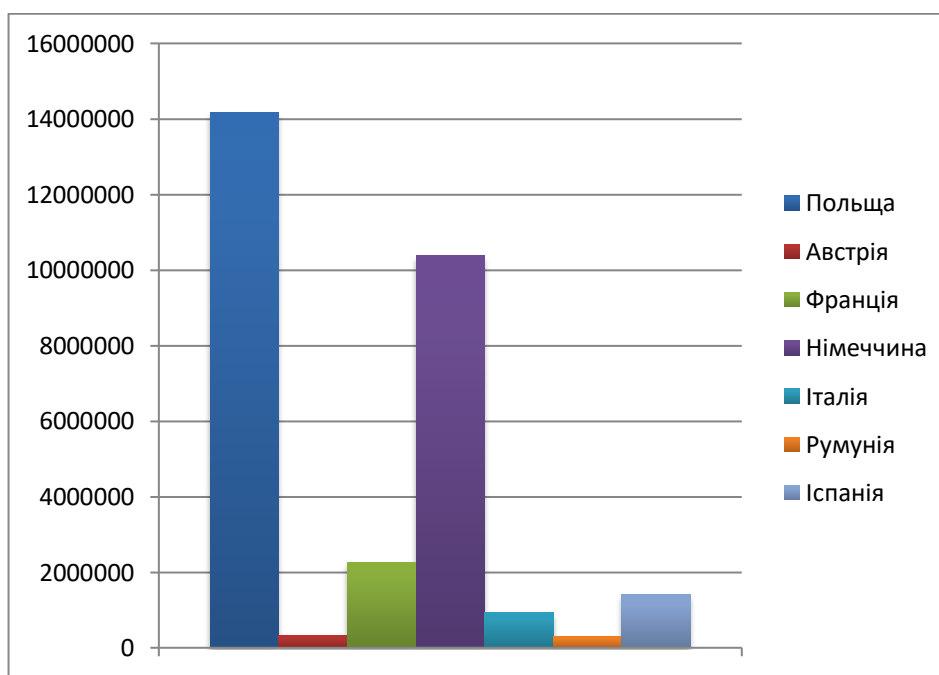

Рисунок 3.4 Обсяг експорту українського меду до країн ЄС у 2021 р.

Таблиця 3.3. - Експорт меду з України до країн ЄС у 2021 р.

	ПДВ	Імпортна ціна (євро) 2021	Обсяг імпорту (кг) 2021
Польща	5%	22,297,835	14,164,000
Австрія	10%	651,359	315,000
Франція	5,5%	4,200,725	2,270,000
Німеччина	7%	20,959,405	10,378,000
Італія	10%	1,645,000	926,000
Румунія	9%	329,549	296,000
Іспанія	10%	2,828,605	1,404,000

Джерело: складено на основі [74].

Згідно таблиці 3.3 можна простежити закономірність, що рівень податку на додану вартість (ПДВ) складає 5–7% в тих країнах куди меду було поставлено найбільше, а саме до Польщі та Німеччини. Можна зробити висновок, що в цих країнах заохочення українського експорту відбувається й на податковому рівні. В Іспанії, Італії та Австрії ПДВ складає 10%, а обсяги експорту українського меду набагато нижчі. Іспанія та Італія також достатньо виготовляє меду та не потребує таких великих обсягів як Німеччина.

Україні не варто зупинятися лише на ринку ЄС, а варто розглядати й інші ринки збуту. Друге місце посідає ринок США, які у 2017 р. закупили меду на 26,99 млн. дол. США, що на 9,34 млн. більше, а ніж у 2021 р [83]. Вважається, що попит на український мед буде збільшуватися й надалі, адже самостійно США може забезпечити себе медом на 30%.

Успішним по розширенню географії збуту вважається 2022 р., український мед було вперше експортовано до Японії. На азійських ринках не такі жорсткі умови, порівняно з європейськими, та вища ціна [84]. Також з 2022 р. експортні поставки меду здійснилися до країн Африки, Оману, Ірану, Лівії, ОАЕ. Проте, Україна не ставить за ціль розвивати нові ринки збуту, адже більш вигідними ринками є США та ЄС [85]. Нові ринки можна розвивати паралельно не ставлячи на них основну ставку.

В основному в Україні налічується понад 2 тисячі виробників меду, проте традиційно абсолютну більшість українського медового врожаю забезпечують приватні господарства [28].

З рисунку 3.5 видно, що у 2017 р. серед лідерів експорту появилися такі компанії, як «Діоніс Мед», «Лумелі», «Медовий край», «Джеса», «Сан бі Україна» та «Мед-ок», «Біхайв». Дані компанії розпочинали свою діяльність з сімейного бізнесу та не великих обсягів продажу. Проте «Джеса», «Лумелі» та «Біхайв» контролюються іноземними власниками, так «Джеса» – громадянином Туреччини, а «Лумелі» – литовською компанією «Медаус Пиркляй», «Біхайв» – громадянином Австрії [59].

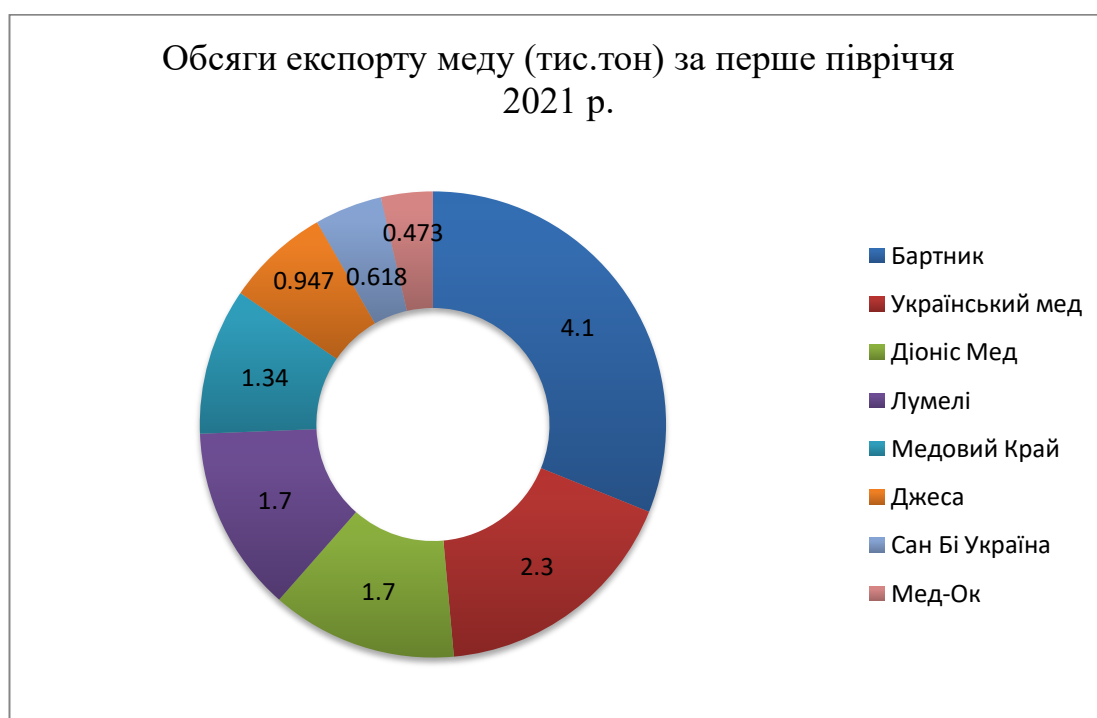

Рисунок 3.5 Медові експортери України

Отож, європейський ринок меду постійно збільшується, а Україна з кожним роком збільшує свої позиції за темпами виробництва та експортних поставок меду. В перспективі покращення якості українського меду, збільшення вітчизняних компаній, які проводитимуть перевірку безпечності харчових продуктів, які відкриватимуть нові ринки не лише країн ЄС, але й азійські та американські.

3.2 Угода про асоціацію між Україною та ЄС: можливості для медової продукції та інтеграція в медовий ланцюг доданої вартості

З огляду на функціонування ЛДВ Україні слід інтегруватися та бути його частиною, що вже почало реалізовуватися. Основою для інтеграції в ЛДВ є підписання угод з вільної торгівлі. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом допомогла Україні стати частиною МЛДВ та розпочала надавати можливості для модернізації процесів в економічній діяльності, подолання технологічної віддаленості.

Першочерговим каталізатором розвитку МЛДВ є підписання двосторонніх угод з умовами вільної торгівлі, що дозволяє імпортувати готовий кінцевий товар без сплати мита. Проте, є одна особливість: всі преференції і пільги, передбачені угодами про вільну торгівлю, застосовуються виключно до товарів, що походять з країн, які є сторонами відповідної угоди [18].

Для отримання переваг від підписання Угоди про асоціацію необхідно чітко дотримуватися правилам підготовчих процедур товару. А саме: проведення акредитації (обліку) на митниці, реєстрації експортних потужностей у відповідному реєстрі як експортера меду із зазначенням країни призначення, отримати міжнародний сертифікат на імпорт меду та інших продуктів бджільництва (форма якого визначена Регламентом (ЄС) №2022/759), отримати сертифікат EUR.1, провести митне оформлення вантажу в режимі експорту, надавши необхідні документи (митну декларацію, контракт, інвойс, калькуляцію виробництва, транспортну накладну, сертифікат EUR.1, міжнародний сертифікат та ін.) та пройти митну перевірку та контроль у пункті в'їзду на території ЄС [42].

Саме після підписання Угоди про асоціацію Україні надається спрощена умова отримання сертифікату EUR.1 на товари українського походження, що експортуються до країн ЄС, яка надає можливість товарам оподатковуватися за нульовою ставкою ввізного мита, а для українського меду мито стягується в розмірі 17,3% від вартості меду [42]. Отож, медовим експортерам значно

вигідніше оформляти сертифікат EUR.1. Також, Він посилює відповідальність експортера за достовірність інформації, яка необхідна для визначення українського походження товару, що дозволить виходити на європейський ринок лише меду українського походження. Для отримання даного сертифікату необхідно чітко відповідати вимогам харчової продукції, а саме показникам безпечності викладеним у регламентах і директивах ЄС, разом з тим, товар повністю має бути виготовленим в одній країні. Угода про асоціацію надає можливість додаткового правила подвійної акумуляції, в ході якої можуть використовуватися додаткова сировина виготовлена в ЄС (окрім української). В такому разі, правила походження також будуть дотримані. В такому разі, українські пасічники можуть реєструвати свою фірму на території України, проте займатися пасічницькою діяльністю на території ЄС, що надасть можливість виготовляти мед з сортів, які не можливо збирати в Україні або ж збирати мед з територій міжнародних заповідників. Такий мед може мати вищу якість та вищу ціну.

Станом на грудень 2021 р. експортерам видали майже 52 тис. сертифікатів EUR.1 для експорту до ЄС, з яких на мед у січні 2022-го було видано біля 35 до Франції, до Німеччини – 57 та до Іспанії – 42 [50].

Ще одним вагомим досягненням у сфері спрощення доступу на європейські ринки стало впровадження інституту «уповноваженого експортера» – можливість самостійно оформлювати декларацію, незалежно від вартості товару юридичній особі, яка зареєстрована в Україні, за винятком митного брокера [53].

Також, позитивним зрушенням до прийняття європейських стандартів є створення в Україні з вересня 2021 р. «єдиного вікна» для здійснення різних видів державного контролю, а саме санітарно-епідеміологічний, митний, радіологічний та інші види держконтролю на основі застосування електронних технологій. З огляду на те, що бджільництвом займаються в більшості одноосібні господарства, то впровадження уповноваженого експортера та процедури «єдиного вікна» дозволить зменшити витрати на оформлення документації.

В рамках імплементації Всеохоплюючої стратегії була впроваджена міжнародна система зі стандартизації ISO в рамках Українського агентства зі стандартизації (ДП «УкрНДНЦ») та обов'язкове дотримання міжнародної системи контролю за безпечністю та якістю харчових продуктів – Hazard Analysis and Critical Control Points (HACCP).

Основною вимогою буде дотримання вимог до Директиви Ради 74/409/ЄЕС від 22 липня 1974 року щодо гармонізації законодавств держав-членів стосовно меду, яка усуне відмінності між національними законодавствами стосовно визначення меду, різних видів меду, що призведе до уникнення нечесної конкуренції та омани споживачів [60].

Дотримання європейської сертифікації дозволить українським медовим експортерам посилити контроль за якістю меду та уникнути проблем з появою нових компаній, які не виготовляючи мед самостійно, а скуповують готовий продукт у різних виробників, включаючи низькоякісний китайський, чим знижують не лише якість медових продуктів, а й ціну на нього. Висока якість українського меду збільшуватиме перспективи виготовлення українського меду.

Завдяки Угоді про Асоціацію з Євросоюзом Україна почала поступово нарощувати обсяги продажу бджолиного воску за кордон. До 2021 р. бджолиний віск не експортувався взагалі. За першу половину 2022 р. за кордон було реалізовано 194 тонни воску, що в 9,7 разів більше, ніж у 2021р., що у вартісному виразі становить майже 1,1 мільйона доларів США. Протягом першої половини 2022 р. найбільшим покупцем стала Польща з часткою 85,7 відсотка загального експорту воску з України [67].

Завдяки підписанню Угоди про асоціацію України з ЄС українським трейдерам розпочали надавати квоти на торгівлю медом. У 2020 р. українські виробники наростили свій експорт в ЄС на 67,6% – більше аніж в півтора рази [67]. В 2021 р. Україна за 5 місяців експортувала 6,3 тони меду, а квот було видано на 5 тон. З 1 січня 2022 р. вступила в дію Угода між Євросоюзом та Україною про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі та до 1 квітня вже

було використано усі квоти [68]. У 2017 році квоту на мед було збільшено до 5 200 т. у порівнянні з 5 000 т. у 2022 році. Проте, темпи поставок залишились незмінними – як і минулого року квоту було повністю вичерпано уже 4 січня. Втім, в 2022 р. мали місце і певні відмінності – зокрема, станом на дату вичерпання наданої квоти майже 37,7% (або 1 958,2 тонн) від її обсягу вже було доставлено європейським імпортерам, тоді як на аналогічну дату минулого року жоден з покупців не отримав і кілограму меду [68].

Станом на 11 січня, Україна вже вичерпала квоту на 2018 рік на постачання меду до Євросоюзу. Швидке вичерпання квоти свідчить про надвисокий потенціал медової галузі[75]. Зі збільшенням квот на продаж меду до ЄС збільшилась і кількість компаній, які готові експортувати готову продукцію. Проте, при дотриманні норм європейської сертифікації українські експортери зможуть експортувати медову продукцію не лише в оптовому форматі, але й в роздрібному під власним брендом, що збільшить вартість продукції на 10–15% без використання додаткових витрат.

На основі даних 2017 р., очікується, що за 2018 р. Україна може посісти друге місце серед виробників та експортерів меду у світі, що підтверджується збільшенням кількості ринків з 2018р. не лише серед країн ЄС, а й третіх країн світу. Адже, з 1 лютого 2018 р. Україна стане повноправним учасником конвенції Пан-Євро-Мед. Дана конвенція розроблена Європейським Союзом, як інструмент співпраці з торговими партнерами. Участь України в конвенції розширить її участь в МГЛДВ, диверсифікує експорт, розширить доступ на ринки 42 країн та територій (а саме країни Європейського Союзу, країн Європейської асоціації вільної торгівлі, Чорногорії, Македонії, Молдови) та дозволить планувати свою діяльність на перспективу [75].

Отож, Україна розпочала розвиватися в напрямку МЛДВ. Саме кооперація на різних рівнях розвиватиме участь в МЛДВ. Прикладом участі українських медових компаній в МЛДВ є компанія «Лумелі», яка налагоджує

співробітництво із литовською компанією «Медаус Пиркляй», яка функціонує на ринку з 2013 р. та реалізує мед до Литви, Латвії, Естонії, США, Англії та Ірландії [38].

Ще одним прикладом є одна із найбільших українських компаній «Біхайв», яка здійснює фінальне затвердження щодо стандартів якості міжнародного зразка в лабораторіях Німеччини, тому виробництво компанії сертифікується згідно міжнародного стандарту FSSC 22006, що гарантує якість та безпеку кінцевого продукту [75]. Також, учасником МГЛДВ є компанія «Бартнік». У 1996 р. компанія створювалася з метою заготівлі та експорту гречаного меду для одного із фасувальних закладів Польщі. У 1999 р. з метою залучення іноземних інвестицій та фасування високоякісних продуктів бджільництва ПП «Бартнік» була реорганізована в спільне українсько-польське підприємство [55].

Отож, Угода про асоціацію між Україною та ЄС відкрила нові можливості для української медової продукції. Завдяки, якій в ЄС збільшився попит на український мед та через яку Україна є європейським лідером експорту меду.

На сьогоднішній день, участь у МЛДВ прискорить розвиток української медової галузі, окреслить напрями співпраці та покращить акумуляцію ресурсів. Найбільші українські компанії уже стали частиною МЛДВ, що дає приклад для інших компаній. Внутрішня кооперація між українськими пасічниками посилить експортні можливості меду в Україні. Перспективи експорту будуть здійснюватися через подальшу орієнтацію на органічну продукцію та кінцевого продукту, а не сировинного, відсутністю проблем хвороб та вимирання бджолиних сімей, сприятливими погодними умовами. В свою чергу, кооперація на міжнародному ринку дозволить покращити якість продукції у відповідності до норм міжнародних стандартів якості та безпечності харчових продуктів та відкриє нові ринки збуту. Отож, з розвитком медової галузі в Україні збільшиться приплив іноземної валюти, покращиться інвестиційний клімат, ефективніше почне працювати малий та середній бізнес.

3.3. Напрями державної підтримки української експортноорієнтованої медової галузі

Державна підтримка необхідна для розвитку будь-якої галузі. На сьогоднішній день медова галузь України вважається однією з найбільш перспективніших серед галузей сільського господарства. Отож, державна підтримка має бути здійснена за такими напрямками як: підвищення рівня якісної товарної продукції, збільшення кількості бджолиних сімей, контроль забруднення ентомофільних рослин пестицидами, сприяння подальшому розвитку медового ринку, підвищення рентабельності пасік, збільшення кількості зайнятих в галузі бджільництва, поширення реабілітаційно-соціальних програм.

Для того щоб український мед мав вищу ціну на міжнародних ринках державі необхідно контролювати відповідність стандартам якості. Проте, українські пасічники не вбачають державної підтримки у цьому напрямку. Існує розгалужена міжнародна система, яка відрізняється у різних країнах світу.

На сьогоднішній день Україні важко виділити кошти на фінансування розвитку системи оцінювання якості меду. Лише окремі компанії можуть дозволити собі відповідність до всіх вимог.

Наприклад, інформацію про сертифікацію за ДСТУ 4161 та ISO 22006 можна наносити на упаковку і використовувати в рекламі, FSSC 22006 та IFS – не можна наносити на упаковку або використовувати в рекламних цілях, BRC не можна наносити, але можна використовувати в рекламі [84].

Для того щоб український мед підходив під міжнародні стандарти потрібно контролювати процес виготовлення меду від самого початкового етапу. Тому контроль здоров'я бджіл відіграє важливу роль. Згідно даних ООН, протягом останніх 25 р. кількість бджолиних колоній скорочується. Синдром руйнування бджолиних колоній широко розповсюджений в США та Європі [83].

Україні не слід триматися осторонь від даної проблеми, адже ця хвороба несе глобальний характер, поодинці жодна країна в світі не в змозі впоратися з

даною проблемою. Людству не варто розраховувати на те, що в XXI столітті технічний прогрес дозволить йому стати незалежним від природи, підкреслюють автори доповіді ЮНЕП. Те, як люди поведуться з природним багатством, багато в чому визначить їх спільне майбутнє [89].

Згідно державній підтримці в Україні налагоджується робота селекційно-племінної роботи в галузі бджільництва, яка дасть змогу прискорити темпи розвитку господарств, спеціалізованих на бджільництві, забезпечить господарську і наукову основу економічного зростання цієї галузі [90].

Також, існує програма щодо дотримання Плану породного районування бджіл України, згідно якої контролюється діяльність суб'єктів племінної справи у бджільництві щодо дотримання охоронних зон та чистопородності племінного матеріалу: моніторинг породовизначальних ознак бджіл на всіх стадіях діяльності племзаводів та розробка селекційно – племінних програм.

У Львові проводяться міжнародні конференції на тему «Селекція європейських бджіл», які проводяться між українськими, польськими, молдаванськими, білоруськими та німецькими науковцями [90]. Дані заходи позитивно впливають на розвиток галузі бджільництва, які варто проводити й надалі разом з іноземними науковцями для збільшення досвіду та практики. Проте, важливим етапом є не лише віднайти здорову породу бджоли, а й розробити профілактику захворювань бджіл саме для забезпечення якості продукції [90].

Згідно державній Програмі розробляються та впроваджуються ефективні лікувально-профілактичні препарати на основі органічної сировини, здійснюється моніторинг забруднення продуктів бджільництва антибіотиками та іншими речовинами, контролюється наявність у продуктах бджільництва ГМО, забезпечується перехід галузі до технологій органічного виробництва.

Наступним етапом, який впливає на якість меду, є контроль забруднення орних земель, і не тільки, пестицидами. В нашій країні дана проблема постала достатньо серйозно, щоб на неї не лише почали звертати увагу, а навіть

реалізувати дії щодо її вирішення, а користь від запилювальної роботи бджіл підвищує врожайність на 40–60% [90].

Україні варто перейняти іноземний досвід та долучити державну допомогу. Адже, ентомофільне запилення відразу допоможе розвинути декілька галузей сільського господарства.

Через забрудненість ентомофільних рослин та відсутності дієвих рішень щодо вирішення даної проблеми в Україні щорічно гине від 3 до 8 тис. бджолиних сімей [90]. З реєстрацією пестицидів та контролем за їх обігом в нашій державі є проблеми. Для того щоб вирішити проблему забруднення земель хімікатами необхідно вводити принцип «забруднювач платить» та збільшувати податкове навантаження на діяльність, що призводить до збільшення забруднення та встановити більші штрафи за порушення таких правил. ООН рекомендує запровадження оподаткування пестицидів та мінеральних добрив в якості фінансового регулятора проблеми забруднення пестицидами та мінеральними добривами.

Проте, на сьогоднішній день в Україні відсутня дієва система обігу та внесення пестицидів [85]. Для того щоб бджільництво не страждало від проблем пов'язаних із пестицидами необхідно вдосконалити юридичну відповідальність за порушення технологій обробітку ентомофільних культур пестицидами та отрутохімікатами, здійснювати інформативно-попереджувальні заходи, вдосконалювати діяльність громадських організацій з бджільництва.

Наступним етапом здійснення державної підтримки українського бджільництва повинне бути сприяння розвитку медового ринку, а саме контроль ціни та обсягів виробництва меду. Адже на сьогоднішній день, ціна на світовому ринку меду є дуже низькою через великі обсяги його виробництва. Падіння світових цін на мед загострило конкурентну боротьбу на основних міжнародних медових ринках і змусило багато компаній переглядати умови укладених раніше контрактів. Для того щоб уникнути негативних наслідків падіння ціни, а навпаки підняти ціну на український мед необхідно перевести виробництво меду на органічне. З 23 березня 2022 р. Кабінет Міністрів затвердив правила виробництва

органічного меду та продукції бджільництва. Для допомоги розвитку в даному напрямку згідно Програми розвитку бджільництва виділятимуться державні дотації для пасік, що мають 10–20 і більше бджолиних сімей, сума коштів повинна бути диференційованою залежно від рівня виробництва товарного меду: від 3 до 5 т – 20% доплат, від 5 до 10 т – 25%, від 10 до 20 т – 40%, більше 20 т – 50%, кошти на розвиток бджолярських кооперативів сплачуватимуться експортерам в розмірі 5–10% від отриманих коштів в результаті експорту, виділятимуться кошти ННЦ «Інститут бджільництва імені П.І. Прокоповича» для придбання сучасного обладнання з метою контролю та моніторингу якості бджоло-продукції відповідно до світових вимог [85].

Державне регулювання повинне відноситися і до осіб, які займаються бджільництвом. Збільшення кількості зайнятих в даній сфері позитивно вплине на розвиток галузі. З 14 липня 2017 р. Український кооперативний альянс (УКА) почав соціальний проект «Соціальні апіотерапія», який реалізовується у співпраці з Посольством Польщі. Завдяки даному проекту бенефіціари пройдуть реабілітацію та оволодіють навичками бджільництва. Зазначається, що УКА здійснюватиме юридичний і бухгалтерський консалтинг, допоможе з маркетингом, а також завдяки вже наявним домовленостям допоможе учасникам проекту налагодити ринки збуту готової продукції бджільництва [110].

Ще однією реабілітаційною програмою для ветеранів АТО, що повернулися пораненими і скаліченими, створили за рахунок власної ініціативи Громадська неурядова організація «Всеукраїнське Братство Бджолярів України» – «Допомога на бджолиних крильцях» [6].

Через недостатню державну підтримку української галузі бджільництва, Україні слід звернути увагу на підтримку румунської галузі бджільництва. На сьогоднішній день, Румунія займає лідируючу позицію по виготовленню та експорту меду серед Європейських країн, що зумовлено значним фінансуванням галузі на державному та загально Європейському рівні. У 2021 р. національна програма Румунії здійснила фінансування на суму 33,1 млн. євро та Європейський Союз виділив 33,1 млн. євро. для розвитку румунського

бджільництва. Завдяки національній програмі збільшується кількість вуликів, бджолиних сімей, проводиться заохочення пасічників здійснювати свою діяльність. Про доцільність розвитку румунського бджільництва говориться в ЗМІ таким чином збільшуючи зацікавленість населення бути залученими в дану галузь сільського господарства. Також, створюються програми для споживання власно-виготовленого меду в дитячих садках та школах. Румунський досвід може бути ефективно використаний і в Україні.

Отож, Україна вбачає економічну перспективу в розвитку галузі бджільництва. На сьогоднішній день Україна займає третє місце у світі за експортом меду. Без державного втручання Україна зможе швидко втратити свої лідируючі позиції, а завдяки удосконаленню державної підтримки щодо розвитку бджільництва та виконання Програми забезпечить вирішення нагальних проблем галузі, а перейняття іноземного досвіду лише покращить перспективи розвитку медового ринку України.

В Україні бджільництво вважається однією із найдавніших галузей сільського господарства. Завдяки сприятливим кліматичним умовам, родючим ґрунтам, багатій кормовій базі, наявності у великій кількості водних ресурсів, аборигенним породам високопродуктивних бджіл, а також близькості до основних іноземних ринків із постійно зростаючим попитом на продукцію галузі динаміка виготовлення меду постійно зростає. Основними виробниками меду в Україні є 8 областей – Вінницька, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Житомирська, Миколаївська, Полтавська, і Кіровоградська. Україна з 2014 р. займає перше місце серед медового експорту до країн ЄС і третє місце в світі, в 2022 р. частка країн Європи становила 75%.

Основними імпортерами українського меду серед країн ЄС є: Польща, Німеччина, Франція, Іспанія, Італія, Румунія та Австрія. Головним факторами, які приваблюють імпортерів вважається низька ціна на український мед, яка пояснюється постійним збільшенням виготовлення меду в Україні, появою більшої кількості учасників та нових компаній-експортерів, які пропонують більш низьку ціну. У 2022–2017 рр. ситуація значно покращилася, досягнувши

рекордних позначок у виготовленні меду до 80 тис. тон., що зумовлено збільшенням попиту українського меду на внутрішньому та світовому ринках. Існують прогнози, що 2018 р. буде рекордним по виготовленню меду (більше 80-и тон), що відкриє для України перспективи збільшення експорту та можливість займати друге місце серед лідерів експорту у світі.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом допомогла Україні стати частиною МЛДВ та розпочала надавати можливості для модернізації процесів в економічній діяльності, подолання технологічної віддаленості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на нові ринки медової продукції. Саме після підписання Угоди про асоціацію Україні надається спрощена умова отримання сертифікату EUR.1, додаткове правило подвійної акумуляції, впровадження інституту «уповноваженого експортера», створення «єдиного вікна», надання квот. Активну участь у МЛДВ приймають такі українські компанії, як: «Лумелі», «Біхайв» та «Бартнік».

Так як, Україна вважається однією з найбільш перспективніших серед галузей сільського господарства необхідно здійснювати відповідну державну підтримку на таких рівнях, як: підвищення рівня якісної товарної продукції, збільшення кількості бджолиних сімей, контроль забруднення ентомофільних рослин пестицидами, сприяння подальшому розвитку медового ринку, підвищення рентабельності пасік, збільшення кількості зайнятих в галузі бджільництва, поширення реабілітаційно-соціальних програм.

Україні слід звернути увагу на підтримку румунської галузі бджільництва та використовувати її досвід у створенні національних програм підтримки медової галузі, що покращить перспективи розвитку національного ринку меду.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

- у сучасній науковій літературі не існує єдиного підходу до трактування категорії «ринок меду». У роботі визначено, що ринок меду є важливою складовою ринку продукції бджільництва та являє собою форму організації економічних зв'язків між суб'єктами господарювання щодо купівлі-продажу продуктів одержаних завдяки збиральним та фізіологічним особливостям бджіл на племінних та товарних пасіках. Медова галузь динамічно розвивається про що свідчить позитивна динаміка світового обсягу виготовлення та торгівлі медом. Так, торгівля медом у світі зросла на 30% протягом 2018–2022 рр., або на 2,24 млрд. дол. США в грошовому виразі. Світові лідери з виробництва меду – Китай, Аргентина, Україна, вбачають подальшу доцільність розвитку бджільництва на внутрішніх ринках для збільшення експорту готової продукції. Особливостями медової галузі є:

- 1) залежність розвитку від природно-кліматичних та географічних умов;
- 2) основними «працівниками» є бджоли(негативний вплив на розвиток медової галузі в світі має факт появи хвороби «синдрому руйнування бджолиних колоній», вирішенням якої займаються міжнародні організації, такі як Insect Pollinator Initiative та ANSES Sophia-Antipolis laboratory);
- 3) залежність якості продукції та обсягів виробництва від форми утримання пасік (кочівна та стаціонарна);
- 4) високий попит на медову продукцію у світі;
- 5) у сучасній економічній науці механізм функціонування ринків і взаємодії різних суб'єктів відображаються на основі ланцюга доданої вартості. Використовуючи дослідження іноземних джерел ми зробили спробу адаптувати теоретичні основи ланцюга доданої вартості (ЛДВ) на ринок меду.

Отже, медовий ланцюг доданої вартості (МЛДВ) – це механізм розподілу праці в медовій галузі, який оптимізує та підвищує ефективність організації зв'язків між основними його учасниками щодо виробництва, збуту споживання

кінцевого медового продукту. Основними учасниками МЛДВ є медові виробники-фермери та медові виробники-компанії, які у свою чергу займаються роздрібною та оптовою торгівлею на внутрішньому та експортному ринках.

Основними функціями суб'єктів МЛДВ є підготовка продукту від початкового етапу до кінцевого, а саме: виготовлення, зберігання, пакування, маркування та здійснення роздрібної торгівлі. Важливу роль відіграють допоміжні послуги, наприклад постачання супровідних матеріалів, формування об'єднань пасічників, створення лабораторій та сертифікаційних агенцій, створення регулюючих органів та міжнародних агенцій з розвитку;

- регулювання ринку меду здійснюється за такими напрямками як:

- 1) загальне управління (здійснює Всесвітня організація Апімондія, яка вирішує проблеми маркування меду, досліджує питання впливу генетично модифікованих рослин та бджіл на виготовлення меду, сприяє поширенню галузі бджільництва, запровадила перший напрямок апіотуризму, на основі міжнародних конгресів розглядають шляхи вирішення хвороб за допомогою бджолої продукції);

- 2) регулювання діяльності країн-експортерів щодо відповідності якості продукції бджільництва (здійснює ІНЕО, яка контролює якість медової продукції на міжнародному рівні (українські компанії «Atlas Trade» та «Бартник» також є учасниками даної організації));

- 3) соціально-орієнтоване регулювання (організації, які працюють над збереженням біорізноманітності та доводять, що бджільництво є одним із інструментів боротьби із бідністю);

- європейський ринок меду – це форма організації економічних зв'язків між суб'єктами господарювання щодо купівлі-продажу продуктів одержаних завдяки збиральним та фізіологічним особливостям бджіл на племінних та товарних пасіках в межах Європейського Союзу.

Динаміку формування та розвитку ринку меду досліджують з 1970-их рр., адже саме з цього періоду розпочався розвиток медової галузі на території ЄС. Зазначимо, що за весь досліджуваний період розвиток характеризується

позитивною динамікою. З 1970-их по 2020 рр. кількість країн, які входили до Європейського Союзу постійно збільшувалися, що покращувало рівень самозабезпечення медом в середині ЄС щороку в середньому на 5–10%, а обсяги виготовлення збільшувалися (приблизно на 1,2% в рік).

Лідерами з виробництва меду в Європі є: Румунія, Іспанія та Угорщина. На європейському ринку меду основні споживачі меду є одночасно і основними лідерами імпорту (Німеччина, Великобританія, Франція, Польща).

Дослідження європейського ринку меду здійснено на основі таких показників як:

1) кількість бджолиних вуликів в Європі (динаміка в ЄС позитивна протягом 2009–2022 рр.); відбулося збільшення вуликів у ЄС у 2 рази); подальше найбільше збільшення кількості вуликів очікується в Румунії (+59,5%), Болгарії (+43,4%) та Чехії (+21,1%), що свідчить про пріоритетність розвитку бджолої галузі в цих країнах;

2) кількість пасічників в Європі (динаміка в ЄС негативна протягом 2010–2018 рр.); прогнозується, що до 2024 р. зменшення пасічників складатиме 25 тис. осіб, що, на нашу думку, зумовлено необхідністю отримання спеціального дозволу компетентного органу для початку роботи в галузі бджільництва в країнах ЄС;

3) кількість бджолосімей в Європі (очікується збільшення бджолосімей);

4) частка пасічників, які професійно займаються діяльністю (більшість пасічників ЄС проводять діяльність, як не професійну ($76.4 \pm 25.2\%$), професійно займаються галуззю ($9.3 \pm 19.1\%$) пасічників;

5) ціна на мед (найдешевшу ціну на європейському ринку меду представляє Китай та Україна, що й робить їх основними постачальниками медової продукції). У ході дослідження було виявлено таку особливість розвитку медової галузі в ЄС: при зменшенні кількості пасічників за умови збільшення кількості вуликів та бджолосімей динаміка розвитку галузі бджільництва в країнах зростає (особливо характерно для таких країн, як: Болгарія, Польща, Румунія, Чехія).

Це пояснюється переходом на промислові методи ведення бджільництва та збільшення пріоритетності розвитку галузі у внутрішній економіці держав.

Європейський Союз є найбільшим споживачем меду у світі, на його ринку відбувається посилена конкуренція серед зовнішніх та внутрішніх виробників. Вважають, що ефективно конкурувати на ринку ЄС зможе товар високої якості та помірної ціни. Конкуренція з боку зовнішніх виробників представлена: Китаєм, Аргентиною та Україною, а внутрішні виробники: Німеччиною, Іспанією та Румунією.

Основні учасники європейського медового ланцюга доданої вартості досліджувалися за критеріями якості, ціни, географією збуту та основними компаніями-лідерами кожної з досліджуваних країн. Найякіснішим медом вважається іспанський, румунський та український мед, що й зумовлює високу ціну на нього.

При цьому український мед є найдешевшим, що зумовлено збільшенням внутрішніх обсягів виробництва впродовж останніх десяти років та продажем його як сировинного товару. Ціна китайського меду є найнижчою в світі (у порівнянні з іспанським медом – ціна китайського нижча в 3 рази), все частіше поставки китайського меду стають забороненими в деяких країнах світу через низьку якість.

У всіх досліджуваних компаніях-лідерів наявні міжнародні сертифікати якості та безпечності харчових продуктів, що дозволяє займати внутрішні лідируючі позиції на ринку ЄС. Для збереження якості та зниження ціни необхідно впроваджувати більше інновацій в розвиток медової галузі та допомагати на державному рівні пасічникам щоб вони могли збільшувати кількість пасік задля збільшення виробництва меду. Кожна з досліджуваних країн має свої конкурентні переваги: Китай – низька ціна та найбільша географія збуту, Аргентина – висока якість та низька ціна, Україна – низька ціна та висока якість, Німеччина – велика географія збуту, Іспанія – висока якість та велика географія збуту, Румунія – висока якість та помірна ціна. Загалом, конкуренція за споживчий ринок ЄС є дуже високою як між внутрішніми так і між зовнішніми

виробниками. Незважаючи на таку високу конкуренцію, представлені українські компанії-лідери гідно представляють себе на європейському ринку, що свідчить про подальші перспективи присутності української продукції в цілому, а не лише меду.

Можливою загрозою зниження українського експорту меду в майбутньому може бути через збільшення державної підтримки внутрішніх виробників меду в ЄС, наприклад реалізація у 2016 р. Національної програми по бджільництву Румунії (обсяг фінансування становить 1 057 190 євро), покриває 50% вартості всіх операцій пасічників, включаючи ПДВ, що позитивно впливає на збільшення кількості їхньої продукції на ринку. Проте, для деяких країн Європи буде важко збільшити внутрішні обсяги виробництва меду через не сприятливі географічні та погодні умови у більшості країнах;

- глобалізація світового ринку та велика кількість учасників на ньому зумовлює створення більшого контролю над продукцією. Бджолина продукція на сьогоднішній день поділяється на не органічну та органічну. Проконтролювати цей поділ дуже складно, тому й вимагається велика кількість аналізів та правил маркування. Основними стандартами та вимогами до меду на європейському ринку є: Загальний закон ЄС про харчову продукцію, Положення (ЄК) 178/2008, Директива (ЄК) 110/2007, яка постановляє про європейські вимоги щодо стандартів якості та пакування меду, Положення (ЄК) 470/2015, яке контролює рівень залишків для використання авторизованих ветеринарних препаратів, Положенням Ради (ЄК) 834/2013 органічності продукції. Також, на медовому ринку ЄС діють певні нетарифні обмеження, які є більш прихованими, та вимагаються окремими замовниками, які часто складно виявити, адже проявляються лише на рівні індивідуальних домовленостей. Прикладами є: Генеральна Директива щодо маркування продуктів харчування (2006/13/Європейської Комісії(ЄК)). деякі замовники можуть вимагати від виробників наявність сертифікатів ISO 22006, FSSC 22006, BRC, IFS для перевірки якості та органічності продукції;

- Україна з 2014 року і до сьогодні займає перше місце серед медового експорту до країн ЄС (основними виробниками є 8 областей – Вінницька, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Житомирська, Миколаївська, Полтавська, і Кіровоградська), що обумовлено такими конкурентними перевагами як:

- 1) висока якість українського меду (підтвердження якої здійснюється в основному міжнародними структурами та українською структурою «Органік Стандарт»),
- 2) монофлорність;
- 3) висококваліфіковані фахівці у сфері бджільництва. Додатковою перевагою є географічна близькість до країн ЄС.

Дані переваги формують вигідну ціну для європейських споживачів. Так, середня вартість українського меду, експортованого європейською країною, коливалася в межах 3,5 – 7 дол./кг, а український мед експортується за 1,73 дол./кг. З періоду здобуття незалежності, динаміка обсягів виробництва меду в Україні є позитивною.

Традиційно абсолютну більшість українського медового врожаю забезпечують приватні господарства, а не сільськогосподарські підприємства, що в певній мірі ускладнює виходи на нові глобальні ринки. Динаміка українського виготовлення меду є позитивною, втім найбільший спад у виробництві меду відбувся у 2021 р. коли закупівельні ціни на мед почали падати і до кінця року знизилися на 20–40% практично на всі його сорти. Серед глобальних причин цього явища – падіння цін на нафту, економічна стагнація, а також триваюче з 2017 року зниження цін на основні продовольчі товари.

Україна з 2014 р. і до сьогодні займає перше місце серед медового експорту до країн ЄС (основними виробниками є 8 областей – Вінницька, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Житомирська, Миколаївська, Полтавська, і Кіровоградська), що обумовлено такими конкурентними перевагами як:

1) висока якість українського меду (підтвердження якої здійснюється в основному міжнародними структурами та українською структурою «Органік Стандарт»),

2) монофлорність;

3) висококваліфіковані фахівці у сфері бджільництва. Додатковою перевагою є географічна близькість до країн ЄС.

Дані переваги формують вигідну ціну для європейських споживачів. Так, середня вартість українського меду, експортованого європейською країною, коливалася в межах 3,5–7 дол./кг, а український мед експортується за 1,73 дол./кг. З періоду здобуття незалежності, динаміка обсягів виробництва меду в Україні є позитивною.

Традиційно абсолютну більшість українського медового врожаю забезпечують приватні господарства, а не сільськогосподарські підприємства, що в певній мірі ускладнює виходи на нові глобальні ринки. Динаміка українського виготовлення меду є позитивною, втім найбільший спад у виробництві меду відбувся у 2021 р. коли закупівельні ціни на мед почали падати і до кінця року знизилися на 20–40% практично на всі його сорти. Серед глобальних причин цього явища – падіння цін на нафту, економічна стагнація, а також триваюче з 2017 р. зниження цін на основні продовольчі товари;

- найбільшим експортером українського меду є країни Європейського Союзу, а саме: Польща, Німеччина, Франція, Іспанія, Італія, Румунія та Австрія. Головними факторами, які приваблюють європейських імпортерів вважається низька ціна та висока якість українського меду. Рівень податку на додану вартість (ПДВ) складає 5–7% в тих країнах куди меду було поставлено найбільше, а саме до Польщі та Німеччини. Можна зробити висновок, що в цих країнах заохочення українського експорту відбувається й на податковому рівні. Проте Україні не слід зупинятися лише на ринку ЄС, а й розглядати інші ринки. Успішним по розширенню географії збуту вважається 2022 р., український мед було вперше експортовано до Японії, до країн Африки, Оману, Ірану, Лівії, ОАЄ. Проте, Україна не ставить за ціль розвивати нові ринки збуту, адже більш

вигідними ринками є США та ЄС, адже такі ринки можна розвивати паралельно не ставлячи на них основну ставку. З огляду на українські конкурентні переваги та впровадження низки міжнародних стандартів, у нас немає підстав, що наші позиції можуть послабнути;

- першочерговим каталізатором розвитку МЛДВ є підписання двосторонніх угод з умовами вільної торгівлі, прикладом якої є Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Саме після підписання Угоди про асоціацію Україні надається певні можливості збільшення своїх позицій на європейському ринку меду: 1) спрощена умова отримання сертифікату EUR.1(надає можливість товарам оподатковуватися за нульовою ставкою ввізного мита, а для українського меду мито стягується в розмірі 17,3% від вартості меду), 2) впровадження інституту «уповноваженого експортера» (можливість самостійно оформлювати декларацію, незалежно від вартості товару юридичній особі, яка зареєстрована в Україні, за винятком митного брокера), 3) створення «єдиного вікна» (здійснення санітарно-епідеміологічного, митного та радіологічного держконтролю), 4) впроваджено міжнародну систему зі стандартизації ISO в рамках Українського агентства зі стандартизації (ДП «УкрНДНЦ») та обов'язкове дотримання міжнародної системи контролю за безпечністю та якістю харчових продуктів – Hazard Analysis and Critical Control Points (НАССР), 5) прийняття Конвенцій про спрощення формальностей у торгівлі товарами, надаються квоти на торгівлю медом (з 2022 р. квоти вичерпуються протягом перших 14 днів), 6) підписання конвенції Пан-Євро-Мед (угода із країнами Європейського Союзу, країнами Європейської асоціації вільної торгівлі, Чорногорії, Македонії, Молдови). Отож, при дотриманні норм європейської сертифікації українські експортери зможуть експортувати медову продукцію не лише в оптовому форматі, але й в роздрібному під власним брендом, що збільшить вартість продукції на 10 – 15% без використання додаткових витрат. На основі даних 2017 р., очікується, що за 2018 р. Україна може посісти друге місце серед виробників та експортерів меду у світі. Українські компанії розпочали розвиватися в напрямку МЛДВ. Компанія «Лумелі» налагоджує співробітництво із литовською компанією «Медаус

Пиркляй», «Біхайв» здійснює фінальне затвердження щодо стандартів якості міжнародного зразка в лабораторіях Німеччини (використання стандарту стандарту FSSC 22006);

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнаута О. В. Особливості нормативного забезпечення якості та безпечності бджолиного меду в Україні і ЄС на етапах його виробництва та реалізації / О. В. Арнаута, В. А. Томчук, О. В. Бернатович // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. Ветеринарні науки. – Луганськ, 2019. – № 53. – С. 5–7. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlnav_2019_53_3 (дата звернення: 22.01.23). – Назва з екрана.
2. Артиш В. І. Виробництво органічної продукції в країнах Європейського Союзу / В. І. Артиш // Економіка АПК. – 2020. – № 2. – С. 93–96.
3. Артиш В. І. Стратегія розширення органічного ринку України / В. І. Артиш // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес : зб. наук. пр. / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2019. – Вип. 181(2). – С. 18–23. – URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_econ_2019_181\(2\)__5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_econ_2019_181(2)__5) (дата звернення: 22.01.23).
4. Береговий В. К. Бджільництво, як одне із напрямлень вирішення продовольчої безпеки України / В. К. Береговий // Агросвіт. – 2018. – № 10. – С. 29–33. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2018_10_8 (дата звернення: 22.01.23). – Назва з екрана.
5. Боднарчук Л. І. Загальні закономірності поширення медоносних рослин в Україні : [Розвиток бджільництва в Україні] // Вулики. Історія створення та різні системи / Л. І. Боднарчук, Т. Д. Соломаха. – Київ, 2017. – С. 224–238.
6. Боднарчук Л. І. Наукове забезпечення бджільництва в Україні / Л. І. Боднарчук // Вісн. аграр. науки. – 2012. – № 3/4. – С. 143–145.
7. Боднарчук Л. І. Селекція у бджільництві – складова стратегії розвитку галузі / Л. І. Боднарчук // Пасіка. – 2018. – № 2. – С. 2–4.

8. Брик І. Методи обробки бджіл і здоров'я пасічника / І. Брик // Пасіка. – 2018. – № 1. – С. 2.
9. Бугера С. І. Необхідність удосконалення законодавства з питань виробництва та реалізації продукції галузі бджільництва з урахуванням міжнародного досвіду / С. І. Бугера // Бджільництво України. – 2017. – Вип. 2. – С. 19-27. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdjukr_2017_2_5 (дата звернення: 22.01.23). – Назва з екрана.
10. Бугера С. І. Правове регулювання якості продукції бджільництва: проблеми адаптації до вимог Європейського Союзу / С. І. Бугера // Бджільництво України. – 2021. – Вип. 1. – С. 15–19. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdjukr_2021_1_4 (дата звернення: 22.01.23). – Назва з екрана.
11. Букреєв А. Ринок продукції бджільництва / А. Букреєв, В. Деготюк // Український пасічник. – 2018. – № 5. – С. 26–30.
12. Бурбелюк В. Ф. Рано навесні бджоли потребують особливої уваги / В. Ф. Бурбелюк // Пасіка. – 2018. – № 2. – С. 18.
13. Вакуленко Л. Л. Експорт та імпорт меду натурального та іншої сільськогосподарської продукції : сучасний стан і проблеми : зб. наук. пр. / Л. Л. Вакуленко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2013. – Вип. 2. – С. 79–86.
14. Вакуленко Л. Л. Теоретичні основи аналізу ринку меду натурального : зб. наук. пр. Херсон. держ. аграр. ун-ту. / Л. Л. Вакуленко // Таврійський наук. вісник. – Херсон, 2014. – Вип. 58. – С. 231–237.
15. Велика Британія може зіткнутися з продовольчою кризою через скорочення популяції медоносних бджіл // Всеукраїнська експертна мережа : сайт. – URL: http://www.experts.in.ua/baza/prognoz/index.php?ELEMENT_ID=65789 (дата звернення: 18.01.23). – Назва з екрана.
16. Виробництво органічної продукції бджільництва у світі та в Україні / О. Лосєв, І. Головецький, Н. Крикун, Д. Білоус // Тваринництво України. – 2017. – № 12. – С. 4–7.

17. Витвицька О. Д. Інноваційні зміни та стимулювання розвитку галузі бджільництва в Україні / О. Д. Витвицька, Є. С. Козупиця // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2022. – № 4. – С. 44–48.
18. Гриценко В. Л. Економічне моделювання ринку меду / В. Л. Гриценко // Економіка АПК. – 2017. – № 4. – С. 97–106.
19. Єгошин Л. Р. Нуклеуси: технологія формування й догляд за ними / Л. Р. Єгошин // Пасіка. – 2018. – № 2. – С. 6–7.
20. Єфіменко Т. М. Нагальні проблеми бджільництва в Україні / Т. М. Єфіменко, Г. В. Односум // Бджільництво України. – 2017. – Вип. 2. – С. 55-64. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdjukr_2017_2_10 (дата звернення: 22.01.23). – Назва з екрана.
21. Жученко Д. Б. Ефективність виробництва продукції бджільництва в сільськогосподарських підприємствах: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / Жученко Д. Б. ; Миколаїв. нац. аграр. ун-т. – Миколаїв, 2020. – 20 с.
22. Закон України «Правила ввезення в Україну та вивезення за її межі бджіл і продуктів бджільництва»: № 184/82 від 20.09.2006 р. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0738-00> (дата звернення: 22.01.23). – Назва з екрана.
23. Закон України «Про бджільництво»: № 1492–III від 22.02.2006 р. – URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1492-14> (дата звернення: 22.01.23). – Назва з екрана.
24. Колишніх учасників АТО учитимуть бджільництву // Західна інформаційна корпорація : сайт. – Львів, 2010–2018. – URL: http://zik.ua/news/2017/07/11/kolyshnih_uchasnykiv_ato_uchytymut_bdzhilnytstvu_1129967 (дата звернення: 18.01.23). – Назва з екрана.
25. Кравченко С. А. Адаптація економічного механізму функціонування сільськогосподарських підприємств до умов ринку : автореф. дис. д-ра екон. наук : 08.00.04 / Кравченко С. А. – Київ, 2013. – 38 с.

26. Лазарева Л. М. Удосконалення підходів до оцінки якості та безпечності меду бджолиного : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук : 06.02.04 / Лазарева Л. М. ; Дніпропетр. держ. аграр.-екон. ун-т. – Дніпро, 2017. – 20 с.

27. Мед натуральний. Перспективи експорту до ЄС // Євроінтеграційний портал : веб-сайт. – URL: <http://www.eu-ua.org/wp-content/uploads/2017/05/Eksport-naturalnogo-medu.pdf> (дата звернення: 22.01.23).

– Назва з екрана

28. Мирось В. В. Практикум з бджільництва / В. В. Мирось, С. Б. Ковтун. – Харків : ХНАУ, 2020. – 192 с.

29. Мовчан В. Г. Бджільництво і страхування / В. Г. Мовчан, І. О. Піхоцький // Пасіка. – 2018. – № 1. – С. 16–17.

30. Мошак О. В. Зарубіжний досвід регіонального менеджменту в аграрній сфері / О. В. Мошак, О. В. Тромпак, І. М. Стан // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя, 2022. – Вип. 6(2). – С. 48-52. – URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2022_6\(2\)__11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2022_6(2)__11) (дата звернення: 22.01.23). – Назва з екрана.

31. Петрушенко М. Мертві бджоли не гудуть / М. Петрушенко // Урядовий кур'єр – 2020. – 22 трав.

32. Пислар Г. В. Якість продукції бджільництва: світовий досвід та вітчизняна практика / Г. В. Пислар // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. – Житомир, 2018. – № 2(2). – С. 296-307. – URL: (дата звернення: 22.01.23). – Назва з екрана.

33. Подольський М. С. Промислове бджільництво / М. С. Подольський, М. Л. Буренін, Г. М. Котова. – Київ : Вища шк., 2008. – 335 с.

34. Поліщук В. П. Бджільництво / В. П. Поліщук. – Львів : Укр. пасічник, 2007. – 296 с.

35. Правила ввезення в Україну та вивезення за її межі бджіл і продуктів бджільництва / Мінагрополітики України, НААН ; Порядок від 20.09.2006, № 184/82. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 22.01.23). – Назва з екрана.

36. Приймак Г. М. 888 запитань і відповідей по бджільництву / Г. М. Приймак. – Київ : Урожай, 2013. – 288 с.
37. Про бджільництво : Закон України від 22.02.2006 № 1492-III / Верховна Рада України URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 22.01.23). – Назва з екрана.
38. Проблеми, стан та перспективи бджільництва в Україні / Р. С. Федорук, І. І. Ковальчук, Л. М. Ковальська, А. Р. Гавраняк / Ін-т біології тварин НААН України. – URL: <http://old.inenbiol.com/ntb/ntb5/pdf/9/3.pdf> (дата звернення: 22.01.23). – Назва з екрана.
39. Приймак Г. М. Проблеми розвитку бджільництва в Україні / Г. М. Приймак // Економіка АПК. – 2014. – № 2. – С. 49–52.
40. П'ясківський В. М. Через WBP (НПП) до підвищення безпечності та експортного потенціалу продукції бджільництва / В. М. П'ясківський, С. П. Вербельчук, Т. В. Вербельчук // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Тваринництво. – Суми, 2017. - Вип. 5(2). – С. 123-128. – URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_tvar_2017_5\(2\)__27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_tvar_2017_5(2)__27) (дата звернення: 22.01.23). – Назва з екрана.
41. Руденко Є. В. Основні напрямки та шляхи розвитку бджільництва / Є. В. Руденко // Вісн. аграр. науки. – 2012. – № 5. – С. 40–42.
42. Сади цвітуть, радіють бджоли... // Юний натураліст. – 2018. – № 5. – С. 12.
43. Статистичні дані FAOSTAT. URL: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QL>.
44. Уєвич Н. Сучасний стан і перспективи розвитку бджільництва на Волині / Н. Уєвич, Н. Коцан // Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів : матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції присвяч. 35-річчю створення у Східноєвроп. нац. ун-ті ім. Лесі Українки (м. Луцьк, 6–7 квіт. 2017 р.) / М-во освіти і науки України [та ін.]. – Луцьк, 2017. – С. 120–121. – Бібліогр.: 6 назв.

45. Уланчук В. С. Шляхи підвищення ефективності пасічного господарства / В. С. Уланчук, Д. Б. Жученко // Економіка АПК. – 2015. – № 7. – С. 50–55.
46. Хижняк В. М. Шляхи підвищення прибутковості бджільництва / В. М. Хижняк // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2013. – № 1. – С. 405–406.
47. Христенко О. А. Вплив концентрації галузі бджільництва на її ефективність / О. А. Христенко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2013. – Вип. 3, т. 2. – С. 189–193.
48. Христенко О. А. Забезпечення ефективного розвитку бджільництва в аграрних підприємствах : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Христенко О. А. ; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. - Миколаїв, 2016. – 20 с.
49. Чехов С. А. Витрати, ефективність виробництва та реалізації продукції бджільництва в особистих підсобних господарствах населення / С. А. Чехов // Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання : у 2 т. / за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнева. — Київ, 2017. – Т. 1. – С. 771–772.
50. Чехов С. А. Маркетинг продукції бджільництва / С. А. Чехов // Економіка АПК. – 2018. – № 3. – С. 100–102.
51. Чехов С. А. Місце України у світовому виробництві меду // Вісник аграрної науки / С. А. Чехов. – 2018. – № 3. – С. 84.
52. Чехов С. А. Місце України у світовому виробництві меду / С. А. Чехов // Вісник аграрної науки. – 2018. – № 3. – С. 84.
53. Чехов С. А. Про напрямки маркетингових досліджень у вивченні ринку сільськогосподарської продукції / С. А. Чехов // Таврійський науковий вісник : зб. ст. – 2017. – Вип. 4. – С. 135–139.
54. Чехов С. А. Проблеми і перспективи розвитку бджільництва в Україні / С. А. Чехов // Вісник аграрної науки. – 2016. – № 6. – С. 79–80.

55. Чехов С. А. Продукція бджільництва С. А. Чехов // Ціни, витрати, прибутки агровиробництва та інфраструктура продовольчих ринків України / за ред. О. М. Шпичака. – Київ, 2016. – С. 210–218.

56. Чехов С. А. Формування ринку продукції бджільництва / С. А. Чехов // Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК : у 4 ч. / за ред. П. Т. Саблука. – Київ, 2017. – Ч. 4. – С. 202–206.

57. Шатько О. В. Особливості формування ринку українського меду / О. В. Шатько, Л. Л. Дутка, В. М. Дегодюк // Пасіка. – 2015. – № 3. – С. 2–5.

58. Шеметков М. Ф. Продукты пчеловодства и здоровье человека / М. Ф. Шеметков, Д. К. Шапиро, И. К. Данусевич. – Минск : Урожай, 2016. – 102 с.

59. Шморгун Л. Г. Менеджмент організації : навч. посіб. / Л. Г. Шморгун. – Київ : Знання, 2016. – 452 с.

60. Яценко О. М. Вплив глобалізації на тенденції розвитку вітчизняного ринку бджільництва / О. М. Яценко // Вісник Житомирського національного агроєкологічного університету. – Житомир, 2018. – № 2(2). – С. 280-295. – URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhnau_2018_2\(2\)__32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhnau_2018_2(2)__32) (дата звернення: 22.01.23). – Назва з екрана.

61. Яценко О. М. Державне регулювання якості продукції бджільництва: світовий досвід та вітчизняна практика / О. М. Яценко // Економіка та управління АПК : зб. наук. пр. / ред. В. І. Драчук. – Біла Церква, 2015. – Ви. 1. – С. 21–29. – URL: <http://btsau.edu.ua/sites/default/files/visnyku/ekonomika66.pdf#page=21> (дата звернення: 19.01.23). – Назва з екрана.

62. Яценко О. М. Конкурентні переваги галузі бджільництва в умовах глобалізації ринку продовольства : дис. ... д-ра. екон. наук : 08.00.03 / Житомир. нац. агроєкол. ун-т ; Яценко О. М. – Житомир, 2018. – 402 с.

63. Яценко О. М. Конкурентні позиції країн провідних виробників продукції бджільництва / О. М. Яценко // Вісник ЖНАЕУ. – Житомир, 2017. – № 1, т. 2. – С. 225–247. – URL: <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/245> (дата звернення: 19.01.23). – Назва з екрана.

64. Яценко О. М. Конкурентоспроможність вітчизняної продукції бджільництва на світовому агропродовольчому ринку / О. М. Яценко // Вісн. Хмельн. нац. ун-ту. – Хмельницький, 2017. – № 5, т. 1. – С.44–49. – URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2017_5_1/044-049.pdf (дата звернення: 19.01.23). – Назва з екрана.

65. Яценко О. М. Синергетичні засади розвитку інтеграційних процесів у галузі бджільництва / О. М. Яценко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки. – Полтава, 2016. – № 3. – С. 8-13. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2016_3_2 (дата звернення: 19.01.23). – Назва з екрана.

66. Яценко О. М. Сучасний стан галузі бджільництва у світі та Україні / О. М. Яценко // Вісник ДАЕУ. – 2014. – № 1 (22). – С. 218–226. – URL: <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/5003> (дата звернення: 19.01.23). – Назва з екрана.

67. Яценко О. М. Сучасні тенденції розвитку та проблеми формування ринку продукції бджільництва / О. М. Яценко // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. / [редкол.: О. О. Беляєв (відп. ред.) та ін.]. – Київ, 2015. – Спец. вип. : Аграрна економічна освіта в розбудові конкурентоспроможного сільського господарства України. – С. 633–641. URL: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2016/22648> (дата звернення: 19.01.23). – Назва з екрана.

68. Apimondia announce Open Source License to enable the Conservation and Sustainable Use of Bee Genetic Resources / official site of International Federation of Beekeepers' Associations. – URL: http://www.apimondia.com/documents/gmo/apimondia_press_release_license.pdf [Cited 2022, 18 Apr.].

69. Apitourism: Global green economy activity on a rise // Slovenian ministry of foreign affairs. – URL: http://www.apimondia.com/documents/apimondia_working_group_apitourism_presentation.pdf [Cited 2022, 18 Apr.].

70. Bees for Development / official site of The specialist international beekeeping organisation. – URL: <http://www.beesfordevelopment.org/about-us/> [Cited 2022, 18 Apr.].
71. Chinese market of honey and imported honey. – URL: [Cited 2022, 18 Apr.].
72. Demographic of the European Apicultural Industry. – / official cite of NCBI. – URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3827320/> [Cited 2022, 18 Apr.].
73. Different types of beekeeper activities. – URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3827320/table/pone-0079018-t002/> [Cited 2022, 18 Apr.].
74. Dumitrescu M-J. Romanian natural honey. – [Electronic resource] / M-J. Dumitrescu // Romania trade and invest. Department for market analysis – Trade publications. — [Bucharest, Romania: 2018]. – URL: <http://ukrexport.gov.ua/i/imgsupload/file/Romania%20%20Natural%20Honey%202018.pdf>. [Cited 2022, 18 Apr.]
75. European Commission (2017) Commission Regulation (EU) No 87/2017 of 2 February 2017 designating the EU reference laboratory for bee health, laying down additional responsibilities and tasks for that laboratory and amending Annex VII to Regulation (EC) No 882/2017 of the European Parliament and of the Council. Official Journal 1–4.
76. European Union (EU): Regulation (EC) No 178/2018 of the European Parliament and of the Council of 28 January 2018 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety. 2018. URL: <http://eur-lex.europa.eu/oj/2018/direct-access.html> [Accessed: 2022/07/30].
77. European Union (EU): Council Directive 2017/110/EC of 20 December 2017 relating to honey 2018. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN> [Accessed: 2022/08/31].

78. European Union: Directive 2020/63/EU of the European Parliament and of the Council amending Council Directive 2007/110/EC relating to honey. 2020. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN> [Accessed: 2022/09/01].
79. European Union: Directive 2020/63/EU of the European Parliament and of the Council amending Council Directive 2007/110/EC relating to honey. 2016. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN> [Accessed: 2022/09/01].
80. European Union (EU): Council Regulation (EC) No. 834/2013 of 28 June 2013 on organic production and labeling of organic products and repealing Regulation (EEC) No 2092/91. 2013. URL: <http://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html> [Accessed: 2022/08/15].
81. Farooq M. Value chain for economic security. – / M. Farooq. – URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/stat_trade_pat_glob_val_chains_e.pdf [Cited 2023, 22 Jan.].
82. Global beeswax Consumption / IndexBox marketing and consulting. – URL: <http://www.indexbox.co.uk/data/global-beeswax-consumption/> [Cited 2023, 22 Jan.].
83. Global value chains: challenges, opportunities, and implications for policy // OECD, WTO and World Bank Group Report prepared for submission to the G20 Trade Ministers Meeting. – Electronic data. — [Sydney, Australia: 2020]. – URL: http://www.oecd.org/tad/gvc_report_g20_july_2020.pdf [Cited 2023, 22 Jan.].
84. History of APIMONDIA/ official site of International Federation of Beekeepers' Associations. – URL: <http://www.apimondia.com/en/the-federation/history>.
85. Karpati L. Current situation and development of the bee-keeping sector in Hungary / L. Karpati, Z. Csapo, G. Vanyi Arvane. – URL: http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/91115/2/10_Karpati%20Current_Apstract.pdf [Cited 2023, 22 Jan.].
86. Langnese honey. – // official site. – URL: <http://www.langnese-honey.us.com/us/us-portfolio.html> [Cited 2023, 22 Jan.].

87. Lyoussi B. Apiproduct propolis and diabet. – / B. Lyoussi. – URL: <http://www.apimondia.com/congresses/2019/Apitherapy/PlenarySession/Apiproduct%20Propolis%20And%20Diabetes%20-%20Lyoussi%20Badiaa%20-%20ppt.pdf> [Cited 2023, 22 Jan.].
88. Peter L. B. Keeping bees without chemicals / L. B. Peter // The American Bee Journal. – 2013. – V. 147, N. 7. – P. 632–641.
89. Romania has become the largest producer of honey in Europe - URL: <https://agronomag.com/romania-become-largest-producer-honey-europe/> [Cited 2023, 22 Jan.].
90. Raluca D. Romanian honey: characterization and classification. – /D. Raluca, A-M. Josceanu, T. Spulber. – URL: <https://www.intechopen.com/books/honey-analysis/romanian-honey-characterization-and-classification> [Cited 2023, 22 Jan.].
91. Romanian natural honey. – URL: <http://ukrexport.gov.ua/i/imgsupload/file/Romania%20-%20Natural%20Honey%202018.pdf> [Cited 2023, 22 Jan.].
92. Spellman T. Honey concept: Mielles del desierto de los Andes. – / T. Spellman. – URL: <http://www.thedieline.com/blog/2018/2/14/honey-concept-mielles-del-desierto-de-los-andes.html>.
93. Structure of the U.S. beekeeping industry: 1982-2008. Daberkow S, Korb P, Hoff F, J Econ Entomol. 2015 Jun; 102:868-86.
94. Together for a sustainable future // UNIDO, 50 years of UNIDO Expo. – [Vienna, Austria: 2022]. – URL: <https://50.unido.org/files/Sponsorship-Package-50-years-UNIDO.pdf> [Cited 2022, 18 Apr.].
95. Villamora honey. – // official site. – URL: <http://villamora.com/en/productos> [Cited 2022, 18 Apr.].
96. What is the demand for honey in Europe? – // CBI Ministry of foreign affairs. – URL: <https://www.cbi.eu/market-information/honey-sweeteners/trade-statistics/>

97. Zhejiang Jiangshan Bee Enterprise Co. – URL:
https://jsbees.en.alibaba.com/company_profile.html?spm=a2700.8304367.coowfd0405.3.795adfajChPp2 [Cited 2022, 18 Apr.].

Продукція бджільництва

Органічна продукція бджільництва:

Органічна продукція бджільництва:	
Мед	Солодкий, ароматний продукт, що виробляється медоносними бджолами з нектару (квітковий) або паді (падевий) і речовин, які виділяються слинними залозами бджіл. Мед може мати різні консистенції, колір, прозорість, цілющі властивості, ці та інші його властивості встановлюються особливостями квітучих рослин і інших продуктів, з яких бджоли збирають необхідний для створення меду нектар. Найпопулярніші сорти меду – акацієвий, липовий, квітковий та полі флорний (мед із нектарів різних медоносів).
Віск	Продукт воскових залоз бджіл. Віск використовують в промисловості, а саме: електротехнічній, автомобільній, авіаційній, ливарній, скляній, поліграфічній, деревообробній, харчовій, шкіряній, парфумерній, косметичній.
Бджоло-пакети	Повноцінна бджолина сім'я з бджолиною маткою і відповідною кількістю бджіл, яка має необхідні ресурси сил для збору товарного меду в перший сезон власного розвитку.
Бджоло-матки	Самка бджіл, яка здатна розмножуватися. Від сильної бджолиної матки залежить сила сім'ї, що відіграє важливу роль для пасічників. Адже чим сильніша бджолина сім'я тим більше меду вона збирає за сезон.
Маточкове молочко	Продукт глоткових та верхньощелепних залоз робочих бджіл в віці від шостого до десятого дня життя, багате на амінокислоти та вітаміни для людського організму. Маточкове молочко і препарати, що містять його, використовуються в медицині, косметичній промисловості і виробництві біологічно активних добавок.
Перга	Квітковий <u>пилок</u> рослин, який збирають <u>медоносні бджоли</u> , змочують <u>нектаром</u> , складають у комірки <u>стілників</u> , утрамбовують і заливають <u>медом</u> . Перга містить <u>білки</u> , <u>жири</u> , <u>вуглеводи</u> , <u>мінеральні солі</u> , <u>вітаміни</u> , <u>ферменти</u> , <u>гормони</u> . Вважається унікальним продуктом, тому що перга виробляється бджолами в обмеженій кількості, яку неможливо штучно культивувати чи підробити.

Продовження Додатку А

Квітковий пилок	Квітковий пилок зібраний медоносною бджолою і склеєна секретами її залоз і нектаром, один з основних харчових продуктів бджоли . Квітковий пилок включає до свого складу цінні харчові та біологічно активні речовини. До її складу входять білки, вуглеводи, ліпіди, нуклеїнові кислоти, зольні елементи, різні вітаміни і т.д.
Трутневий гомогенат	Адсорбція личинки трутня. Вченні дослідили, що цей натуральний бджолиний продукт містить унікальний набір біологічно активних речовин, які в малій (гомеопатичній) концентрації здатні змінювати функціональний стан будь-якої системи людської організму. До його складу входить велика кількість білка, вітамінів, амінокислот, ферментів, мікроелементів та мікроелементів, вуглеводів, фітогормонів: чоловічі (тестостерон, прогестерон) і жіночі (естроген).
Прополіс	Клейка рідина, яку бджоли використовують як бактерицидний та ремонтний засіб. це смолиста клейка речовина темно-зеленого кольору і гіркокого смаку, яку збирають медоносні бджоли з бруньок різних рослин для замазування щілин, регулювання прохідності льотка, дезінфекції осередків сот перед засівом яєць маткою, а також ізоляції сторонніх предметів у вулику. З прополісу виготовляють спиртові настої, спиртові емульсії, прополісне молоко, прополісне вершкове масло, ефірний екстракт тощо. Прополіс має сильну антимікробну , і стимулюючу дію. Використовують його також для інгаляції. З лікувальною метою препарати прополісу застосовують тільки під наглядом лікаря.
Бджолина отрута	Продукт отруйних залоз бджоли, багата на корисні речовини. Застосування бджолиної отрути в лікувальних цілях оснований на її протизапальній, протибольовій, десенсибілізуючій дії. Вона стимулює обмін речовин, утворення червонокривців, діяльність серцево-судинної системи, викликає зниження кров'яного тиску та вмісту холестерину в крові, поліпшує сон, апетит, гоєння ран, виразок. це секрет отруйних залоз бджіл, який вони виділяють при жалінні.

Продовження Додатку А

Ентомофільне запилення	Бджолозапилення є одним з основних агро-прийомів з вирощування сільськогосподарських культур. Тому ентомофільне запилення є ще одним сегментом галуззі бджільництва, яка опосередковано відноситься до даної галуззі. Використання такого запилення підвищує урожайність на 25-45 %, поліпшує якість насіння та плодів, підвищує їх схожість. У більшості країн світу даний сегмент займає 80%.
Зелений туризм	Перспективний напрямок сільського зеленого туризму. Даний вид туризму, передбачає проживання на пасіці, дегустацію та споживання продуктів бджільництва та надається можливість ознайомитися з технологією виробництва цих продуктів, спостерігати за життям бджолої сім'ї і водночас провести апітерпевтичні заходи.

**Складено автором за: складено автором за [8, 15, 17, 23, 40, 47].*

**Обсяги виготовлення бджолиного воску
у світі за 2015–2020 рр. (тон)**

Країни роки	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Індія	21 200	23 000	23 000	23 100	23 200	22 550
Ефіопія	4 600	5 150	5 000	5 000	5 000	5 344
Аргентина	4 700	4 700	4 700	4 700	4 814	4 960
Туреччина	4 385	4 148	4 235	4 222	4 241	4 053
Корейська Республіка	3 976	3 396	3 063	3 063	3 063	4 018
ЄС	3 654	3 737	3 727	3 661	3 918	3 948
Кенія	2 510	2 500	2 500	2 500	2 500	2 500
Ангола	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300
Танзанія	1 830	1 830	1 830	1 850	1 870	1 869
Мексика	2 218	2 016	1 966	1 868	2 010	1 862
Бразилія	1 750	1 700	1 850	1 650	1 650	1 700
США	1 600	1 600	1 600	1 605	1 610	1 613
Уганда	1 220	1 250	1 300	1 352	1 282	1 289
Домініканська Республіка	960	959	1 038	1 050	1 070	1 090
Уругвай	1 000	1 000	1 000	1 057	1 084	1 071
Центральна Африканська Республіка	735	750	775	799	781	790
Пакистан	462	462	462	462	463	560
Мадагаскар	405	405	410	410	405	409
Сенегал	290	300	300	310	310	319

*Джерело: складено на основі [89].

Обсяги виготовлення меду в країнах Європи (тон)

Країни роки	1970	1980	1990	2006	2012	2014	2016	2018	2020
Австрія	7000	3000	6000	8700	6000	5300	4700	5000	3900
Бельгія	-	-	-	1460	-	2100	-	2650	
Болгарія	6237	9873	7921	5337	10199	11377	10595	9186	9268
Велика Британія	3050	2006	3000	2870	7000	7306	8081	8814	9546
Греція	6932	11541	11496	14356	16218	15682	-	15800	-
Данія	-	-	-	-	1500	1500	1500	1500	1500
Естонія	-	-	600	334	1033	501	681	957	1154
Ірландія	200	200	126	240	231	237	243	248	254
Іспанія	8127	12513	23458	28860	30661	30361	33000	29735	32174
Італія	7200	4000	10000	10000	10000	-	-	9550	
Кіпр	355	381	520	750	610	630	590	420	304
Латвія	-	-	1906	333	1383	688	676	1180	1704
Литва	-	-	1800	816	1388	1907	1764	1828	1990
Люксембург	-	-	-	137	129	112	204	69	131
Нідерланди	600	250	-	-	-	-	-	-	-
Німеччина	23829	14907	25467	20409	25199	15727	23178	18953	20195
Польща	9000	8906	13794	8623	13546	14007	12467	12176	12836
Португалія	2618	1980	3324	4461	5978	6654	7426	6851	10451
Румунія	7638	14421	10579	11746	18195	19833	22222	23062	18040
Словаччина	-	-	-	3493	4360	4243	4491	3218	4080
Словенія	-	-	1102	2300	2250	1480	1910	1031	471
Угорщина	7500	13624	16853	15165	17319	22394	16500	17500	17000
Фінляндія	-	-	51500	42006	54000	43000	37000	38000	67962
Франція	11746	10063	17452	15691	-	14860	13824	11771	-
Хорватія	-	-	772	1580	2246	2714	2088	5328	6269
Чехія	6572*	5655*	11973*	7553	9081	6079	7455	7332	7163
Швеція	1500	2382	2683	2600	3500	3500	3100	3400	
Україна	-	-	57111	52439	75600	74900	70873	70134	66521
Швейцарія	4734	2573	2288	2830	3656	2803	3316	2145	2419

Джерело: складено на основі[64].

Діапазони фізико-хімічних характеристик для меду

Тип меду	Рік	Діапазон	Вода, %	Інвертований цукор	Сахароза, %	Кислотність, мл 1N NaOH/ 100 г меду
Квітковий	2020	Макс.	19,8	80	3,1	2,2
		Мін.	17,0	75,5	1,15	1,2
		Сер.	18,05	77,68	2,13	1,75
	2021	Макс.	19,2	80,27	2,88	2,3
		Мін.	17	76	1,17	1,3
		Сер.	17,96	78,12	2,00	1,75
	2022	Макс.	19,6	79,2	2,68	2,4
		Мін.	17,2	75,73	1,42	1,2
		Сер.	18,16	77,38	1,98	1,79
Акацієвий	2020	Макс.	18,6	75	4,75	1,9
		Мін.	15,3	70	2,17	0,8
		Сер.	16,83	72,89	3,20	1,16
	2021	Макс.	18,7	74,73	4,96	1,7
		Мін.	14,6	70,29	2,05	1
		Сер.	16,27	73,08	3,68	1,27
	2022	Макс.	20	75,73	4,95	1,9
		Мін.	14	70,55	1,67	0,9
		Сер.	16,77	73,50	3,76	1,23
Липовий	2020	Макс.	19,00	77,00	4,00	4,00
		Мін.	15,40	72,00	1,44	1,00
		Сер.	17,25	74,03	2,86	2,24
	2021	Макс.	19,00	79,20	4,75	3,50
		Мін.	16,20	70,23	1,15	1,20
		Сер.	17,47	75,02	2,44	2,25
	2022	Макс.	19,40	76,70	3,90	3,50
		Мін.	16,20	70,35	1,40	1,30
		Сер.	17,68	73,66	2,86	2,27

Продовження Додатку Г

Поліфлорний	2020	Макс.	19,50	80,95	3,97	4,00	
		Мін.	14,60	71,73	1,17	1,40	
		Сер.	16,96	76,94	2,48	2,83	
	2021	Макс.	20,00	78,50	4,07	3,85	
		Мін.	14,30	72,34	1,17	2,00	
		Сер.	17,02	74,92	2,61	2,84	
	2022	Макс.	20,00	79,23	4,27	3,90	
		Мін.	14,50	72,50	1,42	1,20	
		Сер.	16,64	75,93	2,76	2,65	

**Складено автором за: [57].*